

FORTE:

Forskningsrådet för
hälsa, arbetsliv och välfärd

FÖREBYGGANDE ARBETE OCH RISKHANTERING AV VÅLD I NÄRA RELATIONER OCH HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

En systematisk kartläggning

Text: Susanne Strand
ISBN: 978-91-88561-42-8

Forte - Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd
Box 38084, 100 64 Stockholm
Telefon: 08-775 40 70, e-post: forte@forte.se
www.forte.se

FÖRORD

Forte har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga forskning om våld i nära relationer, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck, med fokus på klient- och praktisknära forskning¹. Fokus har varit att sammanställa befintliga kunskapsöversikter, komplettera dessa med senaste forskningsläge och identifiera kunskapsbehov i samverkan med relevanta aktörer. Regeringens avsikt med uppdraget är att stärka förutsättningarna för att vetenskapligt förankrad kunskap om vilka insatser, metoder och arbetssätt som ger bäst resultat och effekt får spridning och kommer till praktisk användning.

För att genomföra uppdraget har Forte samarbetat med ett antal experter. Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) har genomfört sökningar i databaser för vetenskaplig litteratur. Susanne Strand, docent i kriminologi och Joakim Petersson, lektor i kriminologi, har

tillsammans med Joakim Berglund, Emma Källvik, Johan Stjernqvist och Nilo Tayebi vid Örebro universitet och Helén Olsson, lektor i socialt arbete vid Karlstad universitet analyserat litteraturen och författat rapporten. Forte knöt därutöver en referensgrupp till uppdraget med representanter från berörda myndigheter och organisationer som kommit med värdefulla synpunkter om bland annat vald inriktning och resultat. Forte arrangerade även en hearing med intressenter för att diskutera preliminära resultat och få inspel till bland annat forskningsbehov på området. Vid Forte har Thomas Jacobsson varit projektledare. Fortes generaldirektör Jonas Björck tog beslut om rapporten den 14 februari 2022.

Forte vill tacka alla som varit involverade i arbetet.

Jonas Björck
Generaldirektör, Forte

Thomas Jacobsson
Forskningssekreterare, Forte

¹ Regeringsuppdrag S2021/05814

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	6
Metod	7
Resultat och kunskapsläge	7
Kunskapsluckor.....	9
Samverkan mellan forskning och praktik.....	12
English summary	13
Method	14
Results and state of knowledge.....	15
Knowledge gaps	17
Collaboration between research and practice	20
Ordlista och begrepp	21
Inledning	22
Problemformulering	22
Syfte.....	23
Frågeställningar	24
Avgränsningar	24
Definitioner	25
Rapportens upplägg.....	26
Bakgrund	27
Våld i nära relation.....	27
Stalkning - att vara förföljd	29
Hedersrelaterat våld och förtryck.....	30
Förklaringsmodeller till våld i nära relation.....	31
Förebyggande arbete	35
Att rapportera våld	36
Riskhantering	36
Samverkan.....	37
Behandlingsinsatser för våldsutövare i nära relation.....	38

Metod	40
Procedur	41
Analys	43
Resultat	44
Tema: Primärprevention	46
Tema: Våld i ungas nära relationer	49
Tema: Prevention vid arbetsplatser	51
Tema: Insatser från rättsväsendet	53
Tema: Behandlingsinsatser för våldsutövare	56
Tema: Samverkan på samhällsnivå	61
Tema: Våld i HBTQI-relationer	62
Tema: Kvinnor som våldsutövare	63
Tema: Stalkning	64
Tema: Hedersrelaterat våld och förtryck	67
Kunskapsläget	69
Sammanfattning av resultaten	69
Diskussion av kunskapsläget	71
Sammanfattning av kunskapsluckor	76
Samverkan mellan forskning och praktik	79
Begränsningar i rapporten	80
Referenser	82
Lagar, författningar, föreskrifter, förarbeten, rapporter och uppdrag	82
Myndigheters arbete	83
Rapporter och utvärderingar	83
Vetenskapliga publikationer	86
Bilagor	97

SAMMANFATTNING

Forte fick i augusti 2021 i uppdrag av regeringen att kartlägga forskning om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck². Regeringens avsikt med uppdraget är att stärka förutsättningarna för att sprida vetenskapligt förankrad kunskap om vilka insatser, metoder och arbetssätt som ger bäst brottspreventiva resultat och effekter. I regeringsuppdraget ingår att sammanställa en kartläggning av översikter av forskning om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt övriga områden som omfattas av regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, där fokus ska vara på klient- och praktikinära forskning. Som en del i uppdraget har även stalkning studerats separat, eftersom en del våldsutövare fortsätter med det kontrollerande beteendet och våldet av en före detta partner även efter en separation.

Våld i nära relation, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck är olika former av våld som alla bryter mot de mänskliga rättigheterna, och definieras i denna rapport i enlighet med Europarådets så kallade Istanbulkonvention från 2011 och som Sverige ratificerade 2014³. Definitionen är specifikt framtagen för våld mot kvinnor. Det ska förstås som ett brott mot mänskliga rättigheter och utgörs av alla former av våld eller hot om våld⁴. Istanbulkonventionen klargör också staters skyldigheter att arbeta förebyggande med sådant våld. Vidare visar forskning på området att förekomsten av våldet är omfattande och orsakar stort fysiskt och psykiskt lidande bland de utsatta.

Utgångspunkten för analysen av kartläggningen är den socialekologiska förklaringsmodellen⁵. Den utgår från att våld är en komplex företeelse, vars orsaker kan förstås av hur faktorer på individnivå, relationsnivå, samhällsnivå och strukturnivå samspelar och interagerar med varandra. Såväl våld i nära relation, inkluderat stalkning, som det hedersrelaterade våldet kan förstås utifrån denna modell där de olika nivåerna kan ha olika betydelse.

Det övergripande syftet med föreliggande rapport är att kartlägga den vetenskapliga kunskap som finns kring förebyggande arbete⁶ och riskhantering⁷ avseende våld i nära relation, stalkning samt hedersrelaterat våld och förtryck,

2 Regeringsbeslut S2021/05814

3 Europeiska rådet, 2011; European Institute for Gender Equality (EIGE), 2021

4 Kapitel 1, artikel 1-6 i Istanbulkonventionen

5 Lori Heise, 2012

6 Med förebyggande arbete menas insatser som ofta genomförs inom ramen för primärprevention.

7 Med riskhantering avses insatser som syftar till att förhindra en bedömd risk för någon att begå en våldshandling, och genomförs inom ramen för sekundär och tertiär prevention.

med fokus på att förebygga och förhindra våldet. Detta i enlighet med kapitel 3 i Istanbulkonventionen som behandlar förebyggande arbete⁸.

I rapporten sammanfattas resultaten av de översikter som genomförts på området, inklusive systematiska översikter, metaanalyser och övriga översikter, med fokus på hur samhället kan motverka att våldet uppkommer. Resultaten kan ligga till grund för det våldsförebyggande arbete som praktiken genomför samt vara ett underlag för prioriteringar av framtida forskning.

Metod

Systematiska sökningar efter översikter genomfördes av Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) i 13 databaser för vetenskapliga publikationer. Sökorden omfattade ord som förebyggande arbete, riskhantering, våld i nära relation, partnervåld, hedersvåld och stalkning. Sökningarna begränsades till insatser, preventionsprogram, riskhantering eller annan form av metod eller arbetssätt som syftar till att förebygga eller förhindra våld inom respektive område. Det var även viktigt att översikterna skulle ha en överförbarhet till svenska förhållanden, vilket bland annat innebar att översikter om metoder i låg- och medelinkomstländer exkluderades. Andra inklusionskriterier var att översikten skulle vara skriven på svenska eller engelska, att undersökningsgruppen skulle vara över 15 år (med undantag för hedersvåld), att översikten publicerats efter år 2000 samt att den skulle ha genomgått en vetenskapligt granskad process (så kallad peer review). Utöver detta krävdes att översikterna, efter en kvalitetsgranskning,

bedömdes vara av medelhög eller hög kvalitet för att inkluderas i denna rapport.

I föreliggande rapport sammanfattas resultaten av översikter⁹ med fokus på hur samhället på olika nivåer kan motverka våld i nära relation, stalkning och hedersvåld. Det är en begränsning att det finns få översikter för stalkning och hedersvåld, därför inkluderades även primärstudier på dessa områden.

Totalt inkluderades 35 översikter för våld i nära relation, en översikt och 13 primärstudier för stalkning samt en översikt och tre primärstudier för hedersrelaterat våld och förtryck.

Resultat och kunskapsläge

Översikterna kategoriserades i sex induktiva teman som identifierades utifrån innehållet i de inkluderade översikterna och fyra förutbestämda deduktiva teman.

INDUKTIVA TEMAN

- Primärprevention
- Våld i ungas nära relationer
- Prevention vid arbetsplatser
- Insatser från rättsväsendet
- Behandlingsinsatser för våldsutövare
- Samverkan på samhällsnivå

DEDUKTIVA TEMAN

- Våld i HBTQI-relationer
- Kvinnor som våldsutövare
- Stalkning
- Hedrelaterat våld och förtryck

⁸ I enlighet med kapitel 3, prevention, artikel 12–17 i Istanbulkonventionen

⁹ Översikter används som ett paraplybegrepp och innefattar översikter, systematiska översikter och metaanalyser.

Kunskapsläget kan sammanfattas med att det finns evidens för att vissa former av insatser och program kan minska våld i nära relation, stalkning och hedersvåld, men att de vetenskapliga kunskapsluckorna är stora.

PRIMÄRPREVENTION

På primärpreventionsnivå finns det viss evidens för att förebyggande program som syftar till att förändra normer, attityder och kunskap om våld i nära relation har en önskad, brottsförebyggande, effekt. Vidare visar metoder som kombinerar insatser som syftar till att stärka kvinnors egenmakt med ekonomiska insatser på lovande resultat, dock bara i vissa sociodemografiska grupper. Likaså rapporterades viss evidens för förebyggande program som specifikt vänder sig till personer med intellektuell funktionsvariation, dock med begränsad generaliserbarhet och tillförlitlighet. Slutligen saknas evidens för att alkoholpolitiska åtgärder bidrar till minskat våld i nära relation.

VÅLD I UNGAS NÄRA RELATION

Det finns viss evidens för att förebyggande program som vänder sig till unga har förmåga att förbättra både kunskaper om, och attityder till, våld i nära relation. Det finns också viss evidens för att sådana program kan öka deltagarnas benägenhet att ingripa om våld i nära relation uppdagas. Däremot saknas evidens för att dessa program kan åstadkomma en faktisk beteendeförändring eller att de positiva effekterna skulle vara långvariga. Det behövs också mer forskning i relation till fynd som visar att sådana preventionsprogram kan ha en motsatt önskvärd effekt, då dessa program verkade **öka** förekomsten av sexuellt våld i vissa grupper av unga.

PREVENTION VID ARBETSPLATSER

Det finns viss evidens för att arbetsplatsrelaterade preventionsprogram har en positiv inverkan på medarbetare, i termer av en ökad förståelse och kunskap om våldet samt en förbättrad upplevd förmåga att hjälpa både våldsutsatta och våldsutövare att få stöd och hjälp. Det saknas dock forskning som studerat effekten av arbetsplatsrelaterade preventionsprogram på en faktisk minskning av våld i nära relation.

INSATSER FRÅN RÄTTSVÄSENDET

Det finns viss evidens för att rättsväsendets sanktioner i form av att gripa, häkta och döma våldsutövare har reducerande effekt på återfall i nytt våld. Att återta vapenlicenser visade sig ha viss brottspreventiv effekt för de våldsutövare som även hade ett stort våldskapital. Vidare finns det evidens för att kontaktförbud har brottsreducerande effekt i vissa grupper av våldsutövare, förutsatt att detta kombineras med andra skyddsåtgärder. Kontaktförbuden medförde även en ökad trygghet hos de utsatta. Däremot saknas det evidens för insatser som benämns som situationell brottsprevention (till exempel förstärkt skalskydd i bostad eller larmtelefoner med GPS-funktioner), utifrån att det finns för lite forskning på området, även om vissa lovande resultat dock rapporterats. Det saknas även evidens för att obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma som misstänker utsatthet bland patienter, klienter eller brukare har en brottsreducerande effekt.

BEHANDLINGSINSATSER FÖR VÅLDSUTÖVARE

Det finns evidens för att behandlingsinsatser som baseras på den feministiska analysen av våld i nära relation, den så kallade Duluth-modellen, inte har en brottspreventiv effekt. Däremot finns vetenskapligt stöd för att behandlingsinsatser som utformas enligt

Risk-Behov-Mottaglighetsmodellen (RBM-modellen) är bättre på att minska våld i nära relation jämfört med andra behandlingsinsatser. Befintliga behandlingsinsatser, främst vad gäller Duluthbaserade behandlingsprogram, ges ofta enligt en ”one-size-fits-all-approach”, vilket innebär att alla våldsutövande män får samma behandling trots att detta är en heterogen grupp med olika behov och förutsättningar. När behandlingsinsatser skräddarsys utifrån våldsutövarens risk, behov, och mottaglighet, det vill säga enligt RBM-modellen¹⁰, är insatserna mer effektiva i att förhindra återfall i våld i nära relation. Vikten av att anpassa behandlingsinsatser utifrån den enskilde våldsutövaren är således en av slutsatserna för den praktiska tillämpningen av rapportens resultat. Även behandlingsinsatser som ges i form av parterapi eller som integrerar behandling för våldet med samtida missbruk eller trauman hos våldsutövaren visar på lovande resultat.

SAMVERKAN PÅ SAMHÄLLSNIVÅ

Det finns viss evidens för att samordnad samverkan, där flera verksamheter och myndigheter involveras, kan medföra att de utsatta erhåller mer stöd och bättre tillgång till olika service från samhällsaktörer, både för sig själva och sina barn. Denna typ av samverkan kan även resultera i att de våldsutsatta blir mer benägna att medverka i sin egen riskhantering, det vill säga att de i högre utsträckning förstår och accepterar de inskränkningar som också kommer med olika typer av skyddsåtgärder. Samordnad samverkan är dock ett förhållnings-sätt och inte en enskild åtgärd. Detta gör att det specifika innehållet i sådan samverkan, vad gäller valet av åtgärder, kan variera stort. Denna variation medför att det saknas entydig evidens för sådan samverkan, då de samverkans-former som jämförts med varandra skiljer sig avsevärt vad gäller de åtgärder som vidtagits.

VÅLD I HBTQI-RELATIONER

Det saknas forskningsöversikter om förebyggande arbete och riskhantering för våld i nära relationer för HBTQI-personer.

KVINNOR SOM VÅLDSUTÖVARE

Det saknas forskningsöversikter om förebyggande arbete och riskhantering för våld i nära relationer där kvinnor är våldsutövare.

STALKNING

Det finns viss evidens för att rättsväsendets strategier och åtgärder, så som utbildning om stalkning till polis och åklagare, utfärdande av kontaktförbud och att förmå de utsatta till att medverka i polisutredningen, har en brottsförebyggande effekt på stalkning. Det finns även viss evidens för att samverkan mellan myndigheter och organisationer kan ha brottsförebyggande effekt på stalkning.

HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

Det saknas forskningsöversikter om förebyggande arbete och riskhantering för hedersrelaterat våld och förtryck i kontexter som är överförbara till svenska förhållanden.

Kunskapsluckor

Kunskapsluckorna har sammanställts utifrån analyserna av de översikter som inkluderats i rapporten, dels med utgångspunkt i de kunskapsluckor som pekats ut i översikterna, dels utifrån vilken forskning som det inte funnits översikter om.

¹⁰ Andrew m.fl., 2011

För att kunna arbeta evidensbaserat med att förebygga och förhindra våldet behövs mer forskning om insatser på alla nivåer i den socialekologiska modellen, och om samspelet mellan insatserna. Här kan den socialekologiska modellen, som understryker vikten av att undersöka våldets orsaker på flera nivåer och samspelet dem emellan, stärka forskningen om det brottsförebyggande arbetet.

Särskilt behövs forskning som omfattar olika populationer, till exempel personer med olika former av funktionsvariationer, minoritetsgrupper, urfolk, HBTQI-personer och kvinnor som våldsutövare.

Det behövs forskning med starkare forskningsdesign med ändamålsenlig metodologi som förmår att svara på frågor om olika insatsers effekter. Särskilt behövs starkare forskningsdesign av behandlingsinsatser. Majoriteten av översikterna inkluderade studier som använt svagare studiedesigner, till exempel för- och eftermätning, vilka inte har samma möjlighet att fastställa om en eventuell förändring i våldsutövarens beteende beror på behandlingen eller på andra faktorer, så kallade confounders. Även långsiktig forskning behövs för att möjliggöra uppföljning av insatsers funktion och effektivitet under ett längre tidsperspektiv.

Generellt behövs det mer forskning om orsaksförklaringar¹¹ för olika insatsers, eller kombinationer av insatsers, effekt och dess effekt över tid. Vidare behövs det en konsensus över utfallsmått, där fler mått än enbart återfall i våld efterfrågas för att kunna avgöra om och vilken effekt insatser har. Det kan till exempel handla om att undersöka brottsförebyggande insatsers effekt på den utsattas livskvalitet. Det behövs även mer implementeringsforskning och processutvärderingar för att säkerställa att insatserna kan användas enligt ursprungsmodellen.

Kunskapsluckorna avseende våld i nära relation, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck presenteras enligt den socialekologiska modellens fyra nivåer.

PÅ STRUKTURNIVÅ BEHÖVS DET FORSKNING OM:

- Den brottsförebyggande effekten av preventionsprogram som syftar till att utmana och förändra normer, attityder och kunskap om våld.
- Den brottsförebyggande effekten av preventionsprogram som bidrar till att öka sannolikheten att ingripa vid kännedom om våld, så kallade bystanderprogram, för både barn, unga och vuxna.
- Hur män med olika sociodemografisk bakgrund kan engagera sig i förebyggande arbete och vilken effekt detta har på våldet.
- Förebyggande insatser som innefattar alkoholpolitiska åtgärder i kombination med fler komponenter som till exempel individers alkoholkonsumtion.
- Lagstiftningens betydelse för att förhindra våld.
- Ekonomiska insatser riktade till kvinnor som brottspreventiv metod för våld.
- Normativa föreställningar om maskulinitet och femininitet och deras påverkan på insatsers utformning.

PÅ SAMHÄLLSNIVÅ BEHÖVS DET FORSKNING OM:

- Den brottsförebyggande effekten av preventionsprogram på arbetsplatser, vilka syftar till att minska våld i nära relationer.
- Preventionsprogrammets effekt på såväl företagsekonomiska som nationalekonomiska

¹¹ Kausala orsaker

aspekter, utifrån exempelvis produktionsbortfall och ökade kostnader.

- Implementering av olika brottsförebyggande insatser.
- Den brottsförebyggande effekten avseende våld för rättsväsendets olika sanktioner och insatser, till exempel kontaktförbud eller situationell brottsprevention som larm i hemmet, för olika grupper av våldsutövare respektive för våldsutsatta.
- Den brottsförebyggande effekten avseende våld av obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma, till exempel socialsekreterare, psykologer, och skolkuratorer, som kommer i kontakt med individer som är utsatta för, eller utövar, våld.
- Samverkan och samordnade samhällsinsatsers brottsförebyggande effekt avseende våld i olika kontexter, till exempel i storstad, glesbygd och landsbygd.
- Olika insatsers, eller kombinationer av insatsers, brottsförebyggande effekt avseende våld.
- Våldsbrottsförebyggande insatser, metoder och arbetssätt för polis, socialtjänst, skola och civilsamhället där samverkan ingår.
- Praktikers uppfattning om våldsutövare utifrån normativa könsroller och hur det påverkar beslut om riskhantering för våldsutsatta.
- Förebyggande arbete med fokus på våldsutsatthet där multipel utsatthet förekommer, som till exempel hedersvåld, funktionsvariationer, migrantbakgrund, könsidentitet och homo- och bisexualitet, människohandel, prostitution och sexuell exploatering.

PÅ RELATIONSNIVÅ BEHÖVS DET FORSKNING OM:

- Den brottsförebyggande effekten av parterapi över lag, men även för parrelationer i icke-heteronormativa grupper och minoritetsgrupper.
- Familjestödsmodeller för de familjemedlemmar som är kvar i familjen efter att en familjemedlem lämnat utifrån hedersvåld.
- Kvinnors utövande av hedersrelaterat våld och förtryck samt pojkar och mäns utsatthet för sådant våld.

PÅ INDIVIDNIVÅ BEHÖVS DET FORSKNING OM:

- Det behövs särskilt starkare forskningsdesign av behandlingsinsatser eftersom majoriteten av översikterna inkluderade studier som använt svagare studiedesigner, till exempel för- och eftermätning, som inte har samma möjlighet att fastställa om en eventuell förändring i våldsutövarens beteende beror på behandlingen eller på andra faktorer, så kallade confounders.
- Den brottsförebyggande effekten av integrerade behandlingsformer för våld i nära relation och ett samtida missbruk, där det finns ett behov av mer nyanserade mätningar samt tydligare definitioner av missbruk.
- Den brottsförebyggande effekten av olika former av behandlingsprogram för olika typer av våldsutövare, till exempel generellt våldsamma förövare och familjevåldsförövare, men även specifikt för kvinnor och HBTQI-personer som våldsutövare.

BEHOV AV ÖVERSIKTER

Det finns även ett behov att sammanställa mer forskning i form av översikter. Det saknas generellt översikter om förebyggande arbete och riskhantering för olika minoritetsgrupper, urfolk, HBTQI-relationer, kvinnor som våldsutövare samt stalkning och hedersvåld. Det skulle behövas fler översikter om bland annat:

- Den långsiktiga effekten av förebyggande program på våld i nära relation och stalkning som syftar till att förändra normer och attityder bland barn och unga.
- Riskbedömningsmetoders påverkan på val av insatser.
- Metoder att identifiera våldsutövare och våldutsatta för såväl våld i nära relation, stalkning som hedersvåld.
- Hedersvåldutsattas uppfattning om arbetet med att hantera deras risk.
- Preventionsprogram specifikt anpassade för etniska minoriteter och urfolk.
- Brottsförebyggande effekt avseende våld för insatser i form av skyddsåtgärder med fokus på våldutsatta.
- Brottsförebyggande effekt avseende våld av hälso- och sjukvårdens förebyggande arbete.

Samverkan mellan forskning och praktik

Enligt Istanbulkonventionen¹² behövs forskning för att både kunna implementera och efterleva konventionen. För att detta ska lyckas krävs samverkan mellan forskare och praktiker. Samverkan kan i detta sammanhang tillfredsställa både praktikers behov av mer vetenskaplig kunskap och forskares behov av ”best practice”. Således behöver yrkesverksamma och forskare i högre utsträckning bedriva forskning och utvärdering tillsammans. Som ett exempel kan nämnas att praktiken vid implementering av brottsförebyggande insatser kan dra nytta av forskares kunskap om tidigare utvärderingar av sådana insatser. I realiteten har praktiken inte alltid möjlighet att använda den vetenskapligt framtagna kunskap om en insats när de implementerar insatsen, främst utifrån svårigheter med tillgång till forskning eller avsaknaden av samverkan med forskare. Det kan leda till att praktiken implementerar insatser från andra länder utan att anpassa insatserna till svenska förhållande, med ett sämre resultat som följd. Samtidigt behöver forskare arbeta med att vara lyhörda för praktikens önskemål om behov av kunskap, i syfte av att kunna bedriva forskning på, för praktiken, adekvata och relevanta frågor.

¹² Artikel 11 i Istanbulkonventionen

ENGLISH SUMMARY

In August 2021, Forte was commissioned by the Government to survey research on men's violence against women, violence in close relationships and honour-related violence and oppression¹³. The Government's intention is for the mission to strengthen the conditions for spreading scientifically based knowledge about which efforts, methods and ways of working provide the best crime prevention results and effects. The Government mission includes compiling a survey of reviews of research on violence in close relationships and honour-related violence and oppression, as well as other areas that are covered by the Government's national strategy to prevent and combat men's violence against women. The focus is on near-client and near-practice research. As part of the mission, stalking has also been studied separately, as some perpetrators of violence continue subjecting a former partner to controlling behaviour and violence even after a separation.

Violence in close relationships, stalking and honour-related violence and oppression are different forms of violence that all violate human rights and are defined in this report in accordance with the Council of Europe's "Istanbul Convention" of 2011, which Sweden ratified in 2014¹⁴. The definition is specifically developed for violence against women. It should be understood as a violation of human rights and is made up of all forms of violence or threats of violence¹⁵. The Istanbul Convention also clarifies states' obligations to work preventively with such violence. Furthermore, research in the area shows that the prevalence of the violence is extensive and causes great

physical and mental suffering among the victims.

The starting point for the analysis of the survey is the social-ecological explanatory model¹⁶. It assumes that violence is a complex phenomenon, the causes of which can be understood by how factors at the individual level, relationship level, societal level and structural level combine and interact with each other. Both violence in close relationships, including stalking, and honour-related violence can be understood based on this model where the different levels can have varying implications.

13 Governmental Decision S2021/05814

14 European Council, 2011; European Institute for Gender Equality (EIGE), 2021

15 Chapter 1, Article 1-6 of the Istanbul Convention

16 Lori Heise, 2012

The overall purpose of this report is to survey the scientific knowledge that exists about prevention work¹⁷ and risk management¹⁸ regarding violence in close relationships, stalking and honour-related violence and oppression, with a focus on forestalling and preventing the violence. This is in accordance with Chapter 3 of the Istanbul Convention, which deals with prevention work¹⁹.

The report summarises the results of the reviews conducted in the area, including systematic reviews, meta-analysis and other reviews, with a focus on how society can keep the violence from occurring. The results can form the basis for the violence prevention work done by practitioners and can serve as input for the prioritisation of future research.

Method

Systematic searches for reviews were conducted by the Swedish Agency for Health Technology Assessment and Assessment of Social Services (SBU) in 13 databases for scientific publications. The search words included prevention work, risk management, violence in close relationships, partner violence, honour-related violence and stalking. The searches were limited to interventions, prevention programmes, risk management or other forms of methods or ways of working

that aim to forestall or prevent violence in the respective areas. It was also important that the reviews should have a transferability to Swedish conditions, which meant that reviews of methods in low- and middle-income countries were excluded. Other inclusion criteria were that the reviews should be written in Swedish or English, that the group studied should be over 15 years of age (with the exception of honour-related violence), that the review was published after 2000 and that it would have undergone a scientifically reviewed process (“peer review”). In addition to this, it was required that the reviews, after a quality assessment, were deemed to be of medium or high quality to be included in this report.

This report summarises the results of reviews²⁰ with a focus on how society at various levels can combat violence in close relationships, stalking and honour-related violence. It is a limitation that there are few reviews for stalking and honour-related violence, which is why primary studies in these areas were also included.

A total of 35 reviews were included for violence in close relationships, one review and 13 primary studies for stalking, as well as one review and three primary studies for honour-related violence and oppression.

17 Prevention work means efforts that are often carried out in the scope of primary prevention

18 Risk management refers to efforts that aim to prevent an assessed risk of someone committing an act of violence, and is conducted within the scope of secondary and tertiary prevention

19 In accordance with Chapter 3, Prevention, Articles 12-17 of the Istanbul Convention

20 Reviews are used as an umbrella term and include reviews, systematic reviews and meta-analyses

Results and state of knowledge

The reviews were categorised into six inductive themes that were identified based on the content of the included reviews and four predetermined deductive themes.

INDUCTIVE THEMES

- Primary prevention
- Violence in young people's close relationships
- Prevention at workplaces
- Actions by the justice system
- Treatment efforts for perpetrators of violence
- Collaboration at the societal level

DEDUCTIVE THEMES

- Violence in LGBTQI relationships
- Women as perpetrators of violence
- Stalking
- Honour-related violence and oppression

The state of knowledge can be summarised in pointing out that there is evidence that certain forms of interventions and programmes can reduce violence in close relationships, stalking and honour-related violence, but that the gaps in scientific knowledge are large.

PRIMARY PREVENTION

At the primary prevention level, there is some evidence that prevention programmes that aim to change norms, attitudes and knowledge about violence in close relationships have a desired preventative effect. Furthermore, methods that combine efforts that aim to strengthen women's empowerment with financial means show promising results, but only in certain socio-demographic groups. Similarly, some evidence was reported for prevention programmes that specifically

address people with intellectual functional variations, although with limited generalisability and reliability. Finally, there is no evidence that alcohol policy measures contribute to reduced violence in close relationships.

VIOLENCE IN YOUNG PEOPLE'S CLOSE RELATIONSHIPS

There is some evidence that prevention programmes for young people can improve both knowledge about, and attitudes towards, violence in close relationships. There is also some evidence that such programmes can increase the participants' inclination to intervene if violence in a close relationship is revealed. However, there is no evidence that these programmes can achieve an actual change in behaviour or that the positive effects would be long-lasting. There is also a need for more research in relation to findings that show that such prevention programmes can have an opposite to the desirable effect, as these programmes seemed to **increase** the incidence of sexual violence in certain groups of young people.

PREVENTION AT WORKPLACES

There is some evidence that workplace-related prevention programmes have a positive impact on employees, in terms of an increased understanding and knowledge about violence, and an improved perceived ability to help both victims and perpetrators of violence to receive support and help. However, there is a lack of research that has studied the impact of workplace-related prevention programmes on an actual reduction in violence in close relationships.

ACTIONS BY THE JUSTICE SYSTEM

There is some evidence that judicial sanctions in the form of the arrest, detention and sentencing of perpetrators of violence have a reducing effect on relapse into new violence. Revoking weapons licences proved to have some crime prevention effect for perpetrators

who also had a large amount of violence capital. In addition, there is evidence that restraining orders have a crime-reducing effect in certain groups of perpetrators, provided that they are combined with other protective measures. The restraining orders also entailed increased security among victims. However, there is no evidence for efforts referred to as situational crime prevention (e.g., reinforced shell protection in housing or alarm phones with GPS functions), because there is too little research in this area, although some promising results have been reported. There is also no evidence that mandatory police reports for professionals who suspect victimisation among patients, clients or users have a crime-reducing effect.

TREATMENT PROGRAMMES FOR PERPETRATORS OF VIOLENCE

There is evidence that treatment programmes based on the feminist analysis of violence in close relationships, known as the “Duluth model”, do not have a crime prevention effect. However, there is scientific support for treatments that are designed according to the Risk-Need-Responsivity (RNR) model having a violence reducing effect in close relationships compared to other treatment efforts. Existing treatment efforts, mainly Duluth-based treatment programmes, are often provided according to a “one-size-fits-all approach”, which means that all violent men receive the same treatment despite it being a heterogeneous group with different needs and conditions. When treatment efforts are tailored to the risk, needs, and responsivity of the perpetrator of violence, i.e., according to the RBM model²¹, the efforts are more effective in preventing a relapse into violence in a close relationship. The importance of adapting treatment efforts based on the individual perpetrator of violence is thus one of the conclusions for the practical application of the report’s results. Treatment efforts

that are given in the form of couples therapy or that integrate treatment for the violence with simultaneous treatment of the perpetrators substance abuse or trauma also show promising results.

COLLABORATION AT THE SOCIETAL LEVEL

There is some evidence that coordinated collaboration, where several units and authorities are involved, may mean that the victims receive more support and better access to different services from the public sector, both for themselves and their children. This kind of collaboration can also result in the victims of violence becoming more likely to participate in their own risk management, meaning that they understand and accept to a greater extent the limitations that also come with various types of protective measures. However, coordinated collaboration is an approach and not an individual measure. This means that the specific content of such collaboration, in terms of the choice of measures, can vary widely. This variation means that there is no unambiguous evidence for such collaboration, as the forms of collaboration that are compared with each other differ considerably in terms of the measures that have been implemented.

VIOLENCE IN LGBTIQI RELATIONSHIPS

There are no research reviews on prevention work and risk management for violence in close relationships for LGBTIQI individuals.

WOMEN AS PERPETRATORS OF VIOLENCE

There are no research reviews on prevention work and risk management for violence in close relationships where women are perpetrators of violence.

21 Andrew, et al., 2011

STALKING

There is some evidence that the justice system's strategies and measures, such as training police and prosecutors about stalking, issuing restraining orders and getting the victims to participate in the police investigation, have a crime prevention effect on stalking. There is also some evidence that collaboration between authorities and organisations may have a crime prevention effect on stalking.

HONOUR-RELATED VIOLENCE AND OPPRESSION

There are no research reviews on prevention work and risk management for honour-related violence and oppression in contexts that are transferable to Swedish conditions.

Knowledge gaps

The knowledge gaps have been compiled based on the analyses of the reviews included in the report, partly based on the knowledge gaps that are identified in the reviews, and partly based on what research on which there were no reviews.

To be able to work in an evidence-based way with forestalling and preventing violence, more research is needed on interventions at all levels in the social-ecological model, and on the interaction between the efforts. Here, the social-ecological model, which emphasizes the importance of investigating the causes of violence on several levels and the interaction between them, can strengthen the research on crime prevention work.

In particular, research is needed that includes different populations, such as people with different forms of functional variations, minority groups, indigenous peoples, LGBTQI individuals and women as perpetrators of violence.

There is a need for research with stronger research design with suitable methodology that can answer questions about the effects of various interventions. Stronger research design of treatment efforts is needed in particular. The majority of the reviews included studies that used weaker study designs, such as pre- and post-measurement, which do not have the same possibility of determining whether a possible change in the behaviour of the perpetrator of violence is due to the treatment or to other factors, known as confounders. Long-term research is also needed to enable follow-up of the function and effectiveness of efforts over a long-term perspective.

In general, more research is needed on causal explanations²² for the effect of different efforts, or combinations of efforts, as well as their effect over time. In addition, there is a need for consensus on outcome measurements, where more measurements than just relapse into violence are sought in order to be able to determine if and what effect programmes have. This may be, for example, a matter of investigating the impact of crime prevention programmes on the victim's quality of life. There is also a need for more implementation research and process evaluations to ensure that the efforts can be used according to the original model.

The gaps in knowledge regarding violence in close relationships, stalking and honour-related violence and oppression are presented according to the four levels of the social-ecological model.

22 Causal reasoning

ON THE STRUCTURAL LEVEL, RESEARCH IS NEEDED ABOUT:

- The crime prevention effect of prevention programmes that aim to challenge and change norms, attitudes and knowledge about violence.
- The crime prevention effect of prevention programmes that contribute to increasing the probability of intervening upon an awareness of violence, so-called “bystander programmes” for children, young people and adults.
- How men with different socio-demographic backgrounds can engage in prevention work and what effect this has on the violence.
- Prevention efforts that include alcohol policy measures in combination with more components, such as the alcohol consumption of individuals.
- The importance of legislation in preventing violence.
- Financial efforts aimed at women as a crime prevention method against violence.
- Normative notions of masculinity and femininity and their impact on the design of efforts.

ON THE SOCIETAL LEVEL, RESEARCH IS NEEDED ABOUT:

- The crime prevention effect of prevention programmes at workplaces, which aim to reduce violence in close relationships.
- The effect of prevention programmes on both business administration and economic aspects, based on, for example, production losses and increased costs.
- Implementation of various crime prevention efforts.

- The crime prevention effect in terms of violence of the various sanctions and interventions of the justice system, such as restraining orders or situational crime prevention like alarms in the home, for different groups of perpetrators of violence and victims of violence.
- The crime prevention effect in terms of violence of mandatory police reporting for professionals, such as social workers, psychologists, and school counsellors, who come into contact with individuals who are subjected to, or commit, violence.
- The crime prevention effect in terms of violence of collaboration and coordinating societal efforts in various contexts, such as in metropolitan, sparsely populated and rural areas.
- The crime prevention effects in terms of violence of various efforts, or combinations of efforts.
- Violent crime prevention efforts, methods and ways of working for police, social services, schools and civil society where collaboration is included.
- Practitioners’ perceptions of perpetrators of violence based on normative gender roles and how it affects decisions on risk management for victims of violence.
- Prevention work with a focus on victimisation from violence where multiple victimisation occurs, such as honour-related violence, functional variations, migrant background, gender identity and homo- and bisexuality, human trafficking, prostitution and sexual exploitation.

ON THE RELATION LEVEL, RESEARCH IS NEEDED ABOUT:

- The crime prevention effect of couples therapy overall, but also for couple relationships in non-heteronormative groups and minority groups.
- Family support models for the family members who remain in the family after a family member has left due to honour-related violence.
- Honour-related violence and oppression committed by women, as well as boys' and men's victimisation from such violence.

ON THE INDIVIDUAL LEVEL, RESEARCH IS NEEDED ABOUT:

- Stronger research design of treatment efforts is needed in particular since the majority of the reviews included studies that used weaker study designs, such as pre- and post-measurement, which do not have the same possibility of determining whether a possible change in the behaviour of the perpetrator of violence is due to the treatment or to other factors, known as confounders.
- The crime prevention effect of integrated forms of treatment for violence in close relationships and a simultaneous substance abuse, where there is a need for more nuanced measurements and clearer definitions of abuse.
- The crime prevention effect of various forms of treatment programmes for various types of perpetrators of violence, such as generally violent perpetrators and perpetrators of family violence, but also specifically for women and LGBTQI individuals as perpetrators of violence.

NEED FOR REVIEWS

There is also a need to compile more research in the form of reviews. There are generally no reviews on prevention work and risk management for various minority groups, indigenous peoples, LGBTQI relationships, women as perpetrators of violence, stalking and honour-related violence. More reviews are needed about:

- The long-term effect of prevention programmes on violence in close relationships and stalking that aim to change norms and attitudes among children and young people.
- The impact of risk assessment methods on the choice of efforts.
- Methods to identify perpetrators of violence and victims of violence for violence in close relationships, stalking and honour-related violence.
- Perceptions among victims of honour-related violence regarding the work to manage their risk.
- Prevention programmes specifically adapted to ethnic minorities and indigenous peoples.
- Crime prevention effect in terms of violence for efforts in the form of protective measures with a focus on victims of violence.
- Crime prevention effect in terms of violence of the prevention work of healthcare services.

Collaboration between research and practice

According to the Istanbul Convention²³, research is needed to be able to implement and comply with the Convention. For this to succeed, collaboration between researchers and practitioners is required. In this context, collaboration can satisfy both the needs of practitioners for more scientific knowledge and the needs of researchers for “best practices”. Accordingly, professionals and researchers need to conduct research and evaluation together to a greater extent. For example, when implementing crime prevention efforts, practitioners can benefit from researchers’ knowledge of previous evaluations of such efforts. In reality, practitioners do not always have the opportunity to use the scientifically developed knowledge about an effort when they implement the effort, mainly due to difficulties of access to research or the lack of collaboration with researchers. This can lead to practitioners implementing efforts from other countries without adapting them to Swedish conditions, thereby leading to a worse result. At the same time, researchers need to work on being responsive to the wishes of practitioners regarding the need for knowledge, with the aim of being able to conduct research on issues that are adequate and relevant to the practitioners.

23 Article 11 of the Istanbul Convention

ORDLISTA OCH BEGREPP

ORD	FÖRKLARING
EIGE	European Institute for Gender Equality.
EU-27	EU:s 27 medlemsländer.
HBTQI	Ett paraplybegrepp för homo-sexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter samt intersexpersoner.
Hedersvåld	Används för hedersrelaterat våld och förtryck.
KBT	Kognitiv beteendeterapi.
Kontaktförbud	Den som får kontaktförbud får inte besöka, ringa eller på andra sätt kontakta den person som förbudet gäller mot.
Medierande faktor	En faktor som bidrar eller förstärker ett samband mellan två variabler.
Metaanalys	En vetenskaplig artikel som samlar in ett flertal primärstudier och som sammanställt samt sammanvägt studiernas resultat med statistiska metoder. En form av översikt.
Primärstudie	En empirisk vetenskaplig studie som publiceras i artikelform i en vetenskaplig tidskrift.
Primärprevention	Insatser som syftar till att förebygga våld innan våldet över huvud taget inträffar.
RCT	Randomiserade kontrollstudier.
Riskbedömning	Att utreda vilka riskfaktorer som föreligger avseende våld och utifrån dem bedöma risken för att våldsutövaren begår nya våldshandlingar.
Riskhantering	Insatser som föreslås baserat på en riskbedömning och som syftar till att hantera den bedömda risken för våld. Återfallsprevention är en del av riskhantering.

ORD	FÖRKLARING
SBU	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
Sekundärprevention	Interventioner som syftar till att förhindra våld bland individer som har en förhöjd risk att utsätta någon, eller själva utsätts för, sådant våld.
SKR	Sveriges Kommuner och Regioner.
Systematisk översikt	En vetenskaplig artikel som samlar in samt systematiskt analyserat och sammanställt resultatet från ett flertal primärstudier på ett avgränsat ämnesområde.
Tertiärprevention	Insatser som syftar till att förhindra våld bland våldsutövare eller våldsutsatta.
Ungas nära relationer	En kärleksrelation mellan ungdomar i åldern 15-25 år.
Våldsutövare	Personen som utövar våldet.
WHO	Världshälsoorganisationen.
Översikt	En sammanställande vetenskaplig artikel bestående av resultat från ett flertal primärstudier, vilket gör att underlaget av forskning blir mer omfattande än för enskilda primärstudier. En översikt kan vara systematisk men behöver inte vara det. Det kan även vara en metaanalys.

INLEDNING

Regeringen har som mål att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. På senare år har det funnits ett större fokus på det förebyggande arbetet samt att riskhantering i högre utsträckning ska innefatta våldsutövaren, vilket är i enlighet med Europarådets så kallade Istanbulkonvention från 2011 som Sverige ratificerade 2014²⁴. Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor uttrycker specifikt behovet av förbättrad kunskap och metodutveckling för att kunna stoppa våldet²⁵.

Regeringen beslutade den 21 augusti 2021 om uppdraget Uppdrag att kartlägga forskning om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck²⁶. I enlighet med uppdraget har Forte tagit fram föreliggande rapport.

Regeringens avsikt med uppdraget är att stärka förutsättningarna för att sprida vetenskapligt förankrad kunskap om vilka insatser, metoder och arbetssätt som ger bäst resultat och effekt. I regeringsuppdraget ingår att ta fram en kartläggning av översikter av forskning om våld i nära relationer och hedersvåld samt övriga områden som omfattas av regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, där fokus ska vara på klient- och praktikinära forskning. Som en del i uppdraget har vi särskilt studerat stalkning som en del av våld i nära relation, eftersom denna typ av eftervåld är särskilt komplicerat att hantera och ofta kräver en mer ingående riskhantering med ett flertal insatser. I den här rapporten sammanfattas resultaten av de översikter, inklusive systematiska översikter,

metaanalyser och översikter, som genomförts på området, med fokus på hur samhället på olika nivåer kan motverka att våldet uppkommer.

Problemformulering

Våld som sker i olika former av nära relationer påverkar såväl individ som samhälle, och behöver i större utsträckning prioriteras så att resurser kan sättas in för att motverka våldet. Att arbeta förebyggande för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersvåld är ett av regeringens mål för den tioåriga nationella strategin²⁷. De brottsförebyggande insatser som i nuläget tillhandahålls och används av myndigheter och organisationer har dock till synes relativt begränsad brottsförebyggande effekt. Förekomsten av våldet är stabil och fortsatt hög, vilket öppnar upp för frågor om effekten av insatser från myndigheter och organisationer,

²⁴ Europeiska rådet, 2011; European Institute for Gender Equality (EIGE), 2021

²⁵ Skr. 2016/17:10

²⁶ Regeringsuppdrag S2021/05814

²⁷ Jämställdhetsmyndigheten, 2020

där en mer effektiv riskhantering behöver realiseras för att förhindra våldet. Utvecklingen av verksamheter behöver intensifieras för att uppnå det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Jämställdhetsmyndigheten beskriver att samhällets insatser tidigare har fokuserat på att hantera våldets konsekvenser i stället för dess orsaker²⁸. Att jobba utifrån ett förebyggande perspektiv för att förhindra att våld uppstår innebär ett mer proaktivt arbete, jämfört med ett reaktivt förhållningssätt som utgår från att ta hand om våldets konsekvenser. Dessa två paradigmer får dock inte ställas mot varandra då det akuta omhändertagandet av utsatta självklart måste vidmakthållas. Det finns dock ingen motsättning i att samtidigt arbeta med förebyggande arbete och insatser för att stoppa våldsutövaren. Ett sådant proaktivt arbete kan i förlängningen leda till att färre personer blir utsatta. Istanbulkonventionen framhåller vikten av att arbeta utifrån båda perspektiven²⁹.

Arbetet med att bekämpa våldet bör alltså utgå från båda perspektiven, vilket kan anses vara ett paradigmskifte i synen på att hantera våld i nära relation och hedersvåld. Utifrån detta paradigmskifte behöver fokus i högre utsträckning än tidigare därmed vara att hantera våldsutövarna. Detta i enlighet med kapitel 3 i Istanbulkonventionen som behandlar förebyggande arbete³⁰. Det innebär att mer kunskap behövs om arbetssätt och metoder att förebygga och förhindra våld, vilket kommer leda till en ökad brottspreventiv effekt i arbetet med att skydda de våldutsatta. Ansvaret för våldsutövningen ligger hos våldsutövaren, och metoder och arbetssätt behöver därför tas fram

för att kunna bekämpa våld i nära relation, stalkning och hedersvåld, och särskilt mäns våld mot kvinnor.

När våld i nära relation synliggörs för andra sker det ofta i samband med att den utsatta upplever att våldet nått en viss allvarlighetsgrad som gör att hen berättar, antingen när hen får en fråga om våld eller när hen söker hjälp. Att lämna ett våldsamt förhållande är en process och inte en enskild händelse, vilket gör att olika typer av insatser kan behövas under en längre tid³¹. Efter en separation kan våldet fortsätta, och ibland övergår det till stalkning. Särskilda åtgärder behöver därför vidtas för att stoppa stalkningen, varför rapporten specifikt inkluderar stalkning av en före detta partner. Att hantera hedersvåld är ett växande problem för olika samhällsaktörer där våldet har ett flertal beröringspunkter med mäns våld mot kvinnor³². Komplexiteten i denna typ av våld och förtryck gör att det även här behövs särskilda resurser för att arbeta såväl förebyggande som med att hantera det pågående våldet.

Syfte

Det övergripande syftet med föreliggande rapport är att kartlägga befintlig kunskap om förebyggande arbete och riskhantering avseende våld i nära relation, stalkning samt hedersrelaterat våld och förtryck, med fokus på att förebygga och förhindra våldet³³.

²⁸ Jämställdhetsmyndigheten, 2022

²⁹ I enlighet med kapitel 3, prevention, artikel 12-17 och kapitel 4, skydd och stöd, artikel 18-28 i Istanbulkonventionen

³⁰ I enlighet med kapitel 3, prevention, artikel 12-17 i Istanbulkonventionen

³¹ Storer m.fl., 2018

³² Skr. 2017/08:39

³³ I enlighet med kapitel 3, prevention, artikel 12-17 i Istanbulkonventionen

Frågeställningar

Denna rapport avser besvara följande frågeställningar avseende våld i nära relation, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck:

- Vilken kunskap finns om förebyggande arbete och riskhantering av våldsutövare, och vilka är kunskapsluckorna?
- Vilka rekommendationer kan formuleras avseende kunskapsbehov?

Avgränsningar

Utifrån de förutsättningar som givits uppdraget med kartläggningen, i form av tidsbegränsning, valet att studera översikter, och att det finns ett antal tidigare genomförda kartläggningar, har några initiala avgränsningar gjorts. Vi har som utgångspunkt i arbetet med rapporten haft fokus på Istanbulkonventionens tredje kapitel som handlar om brottsförebyggande arbete (prevention) och de artiklar som reglerar detta³⁴. Med dessa ramar har vi till att börja med avgränsat rapporten till att kartlägga forskning om samhällets möjligheter att förebygga och förhindra upprepat våld i nära relation, stalkning och hedersvåld, där den studerade populationen är 15 år eller äldre (med undantag för hedersvåldet eftersom till exempel könsstympning och barnäktenskap kan förekomma i tidig ålder). Översikter om screeningprocesser och riskbedömningar utan någon

form av tillhörande riskhantering kan i och för sig ses som ett underlag till riskhantering, i form av en insats eller annan form av säkerhetsplanering, men har inte varit möjliga att inkludera i föreliggande rapport.

Vi har även avgränsat arbetet till att inte studera hälso- och sjukvårdens förebyggande arbete, vars primära syfte är en förbättrad hälsa. Att vara utsatt för våld innebär oftast en försämrad hälsa och därmed blir de förebyggande programmen med folkhälsa som fokus också preventiva avseende våld. Det finns ett globalt utbrett preventivt arbete inom mödrahälsovården och i Sverige finns ett strukturerat arbete som innefattar att identifiera och hantera våldsutsatthet bland gravida kvinnor och under tiden efter förlossning. Kunskapen finns samlad vid Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet (NCK)³⁵. Socialstyrelsen har även pågående våldsuppdrag där hälso- och sjukvårdens arbete ingår, dock undersöks inte effekterna av dessa³⁶. Vi har således avgränsat rapporten utifrån att det i hög utsträckning redan finns sammanställd kunskap på dessa områden.

Översikter om insatser för våldsutsatta exkluderades då aktuella kunskapsöversikter redan har tagits fram på detta område. Socialstyrelsen har tillsammans med SBU under 2021 tagit fram en förstudie på en kunskapsöversikt baserad på systematiska översikter från de senaste fem åren om insatser för dem som utsatts för våld i när relation³⁷. Förstudien bygger vidare på Socialstyrelsens kunskapsöversikt från 2006³⁸. Socialstyrelsen har under 2020 även gjort en kartläggning av skyddade boenden, dock undersöktes inte effekter av dessa³⁹.

34 I enlighet med kapitel 3, prevention, artikel 12–17 i Istanbulkonventionen

35 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK), 2021 december

36 Socialstyrelsen, 2020a; Socialstyrelsen, 2021 november (Socialstyrelsens pågående våldsuppdrag)

37 SBU 2021/342 (Insatser för våldsutsatta)

38 Anttila m.fl., 2006

39 Socialstyrelsen, 2020b

En fördel med att använda översikter är att forskning inom ett specifikt forskningsområde redan har sammanställts och analyserats av forskare. Den kunskapen kan användas för att få en mer övergripande och mer djupgående kunskap om det aktuella området. Det är dessutom ett tidseffektivt arbetssätt. Nackdelen med att avgränsa arbetet till översikter är dock att det dels kan finnas områden där ingen forskare ännu har valt att göra en översikt, dels att översikter är begränsade i sig utifrån syfte och urval. En konsekvens för denna rapport är att det således kan finnas forskning genomförd på området som uppfyller inkluderingskriterierna för rapporten men som inte finns med i någon översikt. I det fallet är forskningsbehovet att i första hand genomföra fler systematiska översikter snarare än ny primärforskning.

Definitioner

VÅLD I NÄRA RELATION

Våld i nära relation definieras i denna rapport i enlighet med Europarådets Istanbulkonvention⁴⁰. Definitionen är specifikt framtagen för mäns våld mot kvinnor, och kan förstås som ett brott mot mänskliga rättigheter som utgörs av alla former av våld, eller hot om sådant⁴¹. Våld i nära relation definieras därmed i denna rapport som handlingar som innefattar fysiskt, psykiskt, sexuellt eller ekonomiskt våld och som utförs mot en nuvarande eller tidigare partner⁴². Olika former av våld som förekommer är:

Fysiskt våld definieras som fysiska våldshandlingar eller försök därtill, med eller utan tillhygge, som orsakar eller kan orsaka skada, till exempel i form av slag, knuffar eller stryptag.

Psykiskt våld definieras som handlingar som allvarligt försämrar individens självkänsla och psykologiska integritet, till exempel genom tvång, kontroll eller hot.

Digitalt våld definieras som en del av det psykiska våldet och består bland annat av ofredande och hot som sker via digitala medier, men inkluderar även till exempel att följa efter eller kontrollera någon med elektroniska hjälpmedel.

Sexuellt våld definieras som handlingar som innebär att utföra en vaginal, anal eller oral penetrering av en annan människas kropp, med objekt eller kroppsdel, eller annan form av sexuell handling, utan samtycke. Även att tvinga någon att utföra sexuella handlingar med tredje person mot sin vilja är sexuellt våld.

Ekonomiskt våld definieras som handlingar som resulterar i ekonomisk förlust eller skada på egendom för den utsatta, till exempel att inte tillåta sin partner att arbeta eller att skuldsätta hen genom att ta lån i hens namn.

STALKNING

Stalking innebär att stalkaren vid upprepade tillfällen kommunicerar eller på något sätt tar kontakt med den utsatta mot hens vilja, samt att detta beteende orsakar oro eller rädsla hos den utsatta⁴³. Detta gäller även händelser som sker via internet eller andra former av sociala medier.

40 Europeiska rådet, 2011; European Institute for Gender Equality (EIGE), 2021

41 Kapitel 1, artikel 1-6 i Istanbulkonventionen

42 Artikel 3, 33-36 i Istanbulkonventionen

43 Kropp m.fl., 2008; Mullen m.fl., 2009; artikel 34 i Istanbulkonventionen

HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

Rapporten utgår från regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck⁴⁴ vilken fastslår att hedersvåldet, liksom våld i nära relation, är grundat i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa, samt att våldet utförs kollektivt⁴⁵. Hedersvåldet kan också förstås som ett brott mot mänskliga rättigheter och betraktas som ett allvarligt globalt problem och återfinns i Istanbulkonventionen⁴⁶.

Vid normöverträdelser måste kollektivets anseende rentvås och återställas genom att normbrytaren straffas, ofta med psykiskt eller fysiskt våld⁴⁷. I begreppet hedersvåld inkluderas allt från vardagliga former av begränsningar som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet, till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa, där olika former av kontroll, hot och våld samt att bli bortförd mot sin vilja förekommer. Även könsstympning och barn- och tvångsäktenskap förekommer, vilket strider mot både Istanbulkonvention och Barnkonventionen⁴⁸. Brott mot hederskontextuella normer kan, i sin allvarligaste form, resultera i dödligt våld⁴⁹.

EVIDENS

Beskrivning av evidens är gjord enligt följande:

”Det saknas forskning om” betyder att det inte finns någon alternativt väldigt lite forskning på området.

”Det saknas evidens för” betyder att forskning finns, men att den inte pekar i någon riktning eller på tydlig effekt.

”Det finns viss evidens för” betyder att det finns några studier som påvisar effekt men inte i tillräckligt stor omfattning eller att de har bristande design.

”Det finns evidens för” betyder att det finns forskning med bra design, flera primärstudier och översikter med liknande resultat.

Rapportens upplägg

Rapporten består av sju delar: bakgrund, metod, resultat, kunskapsläge, kunskapsluckor, samverkan mellan forskning och praktik samt begränsningar. Den inleds med en kort bakgrund där både våld i nära relation, stalkning och hedersvåld beskrivs kortfattat. Hänvisningar till tidigare genomförda rapporter förekommer för att möjliggöra för läsaren att fördjupa sig inom redan kartlagda områden. Metoden redovisar hur litteratursökningen genomfördes. Detaljer kring metoden, så som sökstrategi, inkluderade och exkluderade översikter, återfinns i bilagorna. Resultatet är uppbyggt av en kategorisering i teman av de inkluderade översikterna där såväl uppkomna, som på förhand bestämda, teman förekommer. Som en del av varje tema redovisas resultaten ur översikterna med kunskapsläget och de identifierade kunskapsluckorna. Rapporten avslutas med en sammanställning av kunskapsläget, kunskapsluckor, samverkan och begränsningar i rapporten.

44 SKR, 2007/08:39

45 Baianstovu, 2017;

46 Bhanbhro m.fl., 2016; Artikel 42 i Istanbulkonventionen

47 Sedem & Ferrer-Wreder, 2014

48 FN (1989) Barnkonventionen; Bhanbhro m.fl., 2016; Björktofta, 2019; Lidman & Hong, 2018; SOU 2020:57; artikel 37 och 38 Istanbulkonventionen

49 Socialstyrelsen, 2018

BAKGRUND

Att arbeta förebyggande för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersvåld är ett av regeringens mål i sin tioåriga nationella strategi⁵⁰. Även Istanbulkonventionen tydliggör vikten av att stater aktivt arbetar för att förhindra sådant våld⁵¹. Mot denna bakgrund kommer kunskap om de olika delområden som presenteras att belysas med utgångspunkt i Istanbulkonventionen och den forskning som gäller brottsprevention. Statistik över olika våldsformer presenteras i syfte att skapa en förståelse för den problembild som dessa våldsformer orsakar på samhällsnivå. Våld i nära relation, stalkning och hedersvåld är ett brott mot mänskliga rättigheter och perspektivet i denna rapport är således att våld är en kriminell handling.

Våld i nära relation

Våld i nära relation är ett brott mot mänskliga rättigheter och förekommer över hela världen. WHO uppskattar att 27 procent av kvinnor har utsatts för sådant våld någon gång under sin livstid⁵². Denna uppskattning stämmer väl överens med de siffror som Brottsförebyggande rådet (Brå) rapporterade i den senaste nationella kartläggningen från 2014, där var fjärde kvinna

och var sjätte man uppgav att de utsatts för fysiskt eller sexuellt våld av en nuvarande eller före detta partner⁵³. Samtidigt visade kartläggningen att enbart var tredje kvinna som utsattes gjorde en polisanmälan. Som Brå visar på innefattar våld i nära relation både män och kvinnor som såväl våldsutövare som våldsutsatta. Däremot domineras det grova våldet, vilket kommer till samhällets kännedom, av mäns våld mot kvinnor. Brå visade bland annat att 29 procent av de kvinnor och två procent av de män som utsatts för grov misshandel i nära relation under 2012 uppgav att de uppsökt sjukhusvård eller tandläkare till följd av våldet. I termer av den grövsta formen av mäns våld mot kvinnor beräknas att en kvinna dödas av sin partner var tredje vecka⁵⁴. Utöver detta visar flera svenska studier på en hög återfallsfrekvens, mellan 19 procent och 56 procent, bland män som utövar våld mot en kvinnlig partner⁵⁵. Det finns även geografiska skillnader att ta hänsyn till, och forskning visar att våld i nära relation förekommer i lika hög utsträckning, om inte högre, i glesbygd som i urbana områden⁵⁶.

I Sverige genomfördes en kartläggning av våld i nära relation bland urfolk som visade att våld i nära relation mot samiska kvinnor osynliggörs och inte uppmärksammas av samhället. Förekomst av våld i nära relation bland urfolk är svårt att uppskatta men kartläggningen visade att urfolkskvinnor globalt utsätts för mer våld i nära relation än kvinnor generellt⁵⁷.

50 Jämställdhetsmyndigheten, 2020 juni

51 Artikel 12 i Istanbulkonventionen

52 Världshälsoorganisationen (WHO), 2021

53 Brottsförebyggande rådet (BRÅ), 2014

54 Belfrage & Rying, 2004; BRÅ, 2021 december (kriminalstatistik)

55 Belfrage & Strand, 2012; BRÅ, 2014; Haggård m.fl., 2017; Svalin m.fl., 2018

56 Breiding m.fl., 2009; Edwards, 2015; Lanier & Maume, 2009; Peek-Asa m.fl., 2011; Strand & Storey, 2019

57 Burman, 2021

Endast tre procent av forskningen om våld i nära relation innefattar våld i HBTQI-relationer⁵⁸. Förekomst av våld i HBTQI-relationer som undersökts i studier från USA har estimerats till mellan 29 och 48 procent bland homosexuella kvinnor, 49 till 61 procent bland bisexuella kvinnor, 16 till 26 procent bland homosexuella män, 37 procent bland bisexuella män och 52 procent bland transpersoner. Det är små studier som inte kan generaliseras utan måste ses som en indikation på förekomst under en livstid. Typ av våld och progression av våld hos våldsutövaren har visat sig vara desamma oavsett form av relationer, och när det gäller risk för våld i nära relation finns det många gemensamma riskfaktorer. Men det finns också ett antal specifika riskfaktorer när det gäller till exempel våld i samkönade relationer⁵⁹. Våld i nära relation uppfattas av både ungdomar, studenter, allmänheten och poliser som mer allvarligt om det utövas mot en kvinna, oavsett kön på våldsutövaren⁶⁰.

Ytterligare en konsekvens av våld i nära relation är att barn bevittnar våldet. Brå uppskattar att ca 150 000 barn lever tillsammans med en förälder som blivit utsatt för våld i nära relation⁶¹. En svensk studie visade att i hälften av de ärenden som innefattar polisanmält våld i nära relation finns det hemmavarande barn under 18 år⁶². Barn som bevittnar våld i nära relation är från och med 2021 utsatta för ett brott enligt lagen om barnfridsbrott⁶³. Konsekvenserna för barn som bevittnar våld är bland annat en ökad risk för psykisk och fysisk ohälsa, att prestera sämre i skolan, att själva bli

utsatta eller att bli våldsutövare i nära relationer som vuxna⁶⁴.

Förutom det fysiska och psykiska lidande som våldet medför är de ekonomiska kostnaderna för våldet, på såväl samhälls- som individnivå, stora. I EU uppskattas kostnaderna för mäns våld mot kvinnor till sammanlagt 152 miljarder Euro⁶⁵, vilket bland annat innefattar kostnader som sjukvård, socialtjänst, rättsväsende och kriminalvård men även produktionsbortfall och lägre livsinkomst.

VÅLD I UNGAS NÄRA RELATIONER

Våld i såväl vuxnas som ungas nära relationer har samma eller likande karaktär gällande utveckling av våldet och dess konsekvenser. En tidig utsatthet kan även leda till en ökad risk att utsättas för mer allvarliga former av våld i nära relation senare i livet⁶⁶. Ett fokus på förebyggande arbete bland unga är därför viktigt för att ha möjlighet att kunna förhindra både nutida och framtida våld. Brå genomförde 2021 en kunskapsöversyn av den kunskap som finns på området, där den senaste kartläggningen av våld i ungas nära relationer från 2012 visade att 23 procent av flickor och 14 procent av pojkar i åldern 16 till 24 år har varit utsatta för våld i nära relation. Det finns ett flertal program som är utvecklade för att minska risken för våld bland unga, där våld i nära relation kan vara en del av programmen, till exempel Mentors in Violence Prevention (MVP), Tåget, Friends och Läs upp⁶⁷. Dock är dessa program ofta bristfälligt utvärderade och i många utvärde-

58 Edwards m.fl., 2015

59 Kimmes m.fl., 2019

60 Langenderfer-Magrunder m.fl., 2016; Oskarsson & Strand, 2021; Walters m.fl., 2013

61 Brå, 2014

62 Strand m.fl., 2016

63 Brottsbalken, SFS 1962:700, 4 kap. 3 § (SFS 2021:397)

64 Holt m.fl., 2008; Kitzman m.fl., 2003

65 EIGE, 2021

66 Brå, 2021; Franzen & Gottzén, 2020

67 Franzen & Gottzén, 2020

ringar saknas det tillräckligt starka metodologiska grunder för att kunna dra några slutsatser om programmens brottsförebyggande effekt. Ett undantag är programmet MVP som har utvärderats vetenskapligt och modifierats för användning i en svensk kontext, om än med en liten brottsförebyggande effekt⁶⁸. Sociala nätverk har visat sig ha avgörande betydelse för unga personer som lämnar ett våldsamt förhållande⁶⁹. Det är därför viktigt att de förebyggande programmen också når dem som finns i nätverken, så kallade bystanders. Vidare beskriver Brå i sin rapport att det förebyggande arbetet behöver innefatta insatser som har ett helhetsperspektiv, är långsiktiga, implementeras tidigt i ungas liv samt sker återkommande⁷⁰. De tar även upp vikten av att unga involveras i såväl utformning som implementering av insatser, så att insatserna förankras hos de unga utifrån deras arenor och för dem viktiga aktörer så att de upplevs relevanta. Det behövs även särskilt riktade insatser till ungdomar med förhöjd risk att bli våldsutövare för att uppnå en brottsförebyggande effekt avseende våld i ungas nära relationer.

Stalking – att vara förföljd

Att vara utsatt för hot, trakasserier och stalking, vilket förstås skapar oro och rädsla, är ett ökande problem i vårt samhälle, där internet

fungerar som en ny arena för sådan utsatthet. Enligt Brå⁷¹ har nio procent av Sveriges befolkning någon gång varit utsatt för stalking och tre procent utsätts årligen. Internationella studier rapporterar en förekomst av stalking som varierar mellan tio och tjugo procent, där åtta av tio stalkare är män som stalkar en kvinna⁷². De handlingar som är stalkningsrelaterade och anmäls till polisen är till stor del ofredande, hot och trakasserier. Ungefär en tredjedel av stalkarna förföljer en före detta partner, en tredjedel förföljer en bekant och en tredjedel av de utsatta förföljs av en okänd. Av de som polisanmäler stalking är dock upp till 75 procent utsatta av en före detta partner⁷³. När en relation tar slut övergår våldet i en del relationer till stalking. Stalking kan därmed ses som en särskild form av eftervåld. Det innebär att stalking och våld i nära relation kan utövas av samma person, men även om beteende och handlingar är liknande är det två olika typer av våld.

Stalking är ett brott som dels är svårt att definiera. Dels är det repetitivt till sin natur, dels kan det begås i kombination med en mängd andra brott. Detta är även fallet med våld i nära relation. Sammantaget komplicerar detta uppskattningar av mängden återfall. Den uppskattade återfallsfrekvensen beräknas dock till mellan 30 och 40 procent, samtidigt som andra uppskattningar har funnits vara uppemot 56 procent, vilket tyder på att återfall i stalking är ett särskilt utbrett problem för dem som utsätts⁷⁴. Så pass höga återfallssiffror är alarmrande och visar på behovet av att finna lämpliga och framgångsrika riskhanteringsåtgärder och arbetsmetoder för att minska risken för framtida

68 Skolverket, 2018

69 Hydén, 2015; Hydén m.fl., 2020

70 Brå, 2021

71 BRÅ, 2006

72 Australian Bureau of Statistics (ABS), 2006; Baum m.fl., 2009; Dressing m.fl., 2005; Fedina m.fl., 2020; Matos m.fl., 2019; McEwan & Strand, 2013; Mullen m.fl., 2009; Nijdam-Jones m.fl., 2018; Stieger m.fl., 2008

73 Belfrage & Strand, 2009; BRÅ, 2015

74 Bendlin m.fl., 2020; Eke m.fl., 2011; Malsch m.fl., 2009; Malsch m.fl., 2011; Rosenfeld m.fl., 2019

återfall och utsatthet för stalkning. Karaktäristiskt för stalkning är att stalkaren rättfärdigar sitt beteende och kan bli väldigt intensiv i sina handlingar. För att hantera stalkning krävs därför specifika åtgärder för att stoppa stalkaren samt att skydda den utsatta⁷⁵.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hederskontextuella normer återfinns i starkt patriarkala och traditionsbundna miljöer där familjens och den sociala gruppens status och heder är beroende av att släktens flickor och kvinnor uppvisar ett kyskt och anständigt beteende, där ett rykte kan anses som lika allvarligt som den faktiska påstådda händelsen. Ansvaret åligger kollektivet, det vill säga klanen, släkten eller familjen, att förhindra föräktenskapliga relationer och att styra valet av äktenskapspartner. Detta bidrar till att kvinnor världen över utsätts för könsstympning samt barn- och tvångsäktenskap⁷⁶. Vidare ingår konservativa föreställningar om kön och sexualitet, vilket kan medföra ett starkt förtryck mot HBTQI-personer⁷⁷. Även personer med funktionsvariationer är extra sårbara, vilket kan leda till allvarliga konsekvenser i en hederskontextuell miljö⁷⁸. Det förekommer att kvinnor deltar i bestraffningar, likaså förväntas

eller tvingas yngre män och pojkar att upprätthålla och bevaka att den manliga hierarkiska ordningen åtföljs⁷⁹.

Hedersvåldet innefattar allt från vardagliga former av begränsningar som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, och vem man vill leva med, där olika former av kontroll, hot och våld, inklusive dödligt våld, förekommer. FN:s befolkningsfond UNFPA⁸⁰ uppskattar att omkring 5 000 flickor och kvinnor mördas varje år till följd av hedersvåld. UNICEF⁸¹ anger att det globalt sett finns 650 miljoner flickor och kvinnor som blivit bortgifta som barn samt att det finns cirka 200 miljoner flickor och kvinnor som blivit könsstympade⁸². I Sverige beräknas omkring 40 000 flickor och kvinnor blivit utsatta för könsstympning innan de kom till Sverige⁸³.

Kvinnors skydd mot hedersvåldet, och särskilt mot tvångsäktenskap, behöver hanteras i ett samverkansarbete mellan stat och civilsamhälle⁸⁴. Samverkan underlättar även arbetet med att förena mångkultur med mänskliga rättigheter, men det följs också av många svårigheter. Ett flertal globala fördrag som antagits mot barnäktenskap, bland annat av FN, åtföljs av otydliga definitioner kring hedersvåld. Likaså måste antagandet av internationell och nationell lagstiftning åtföljas av lämpliga lokala strategier för att ta itu med orsakerna till tidiga äktenskap, till exempel fattigdom som är en central faktor⁸⁵. Det

75 Logan, 2017

76 FN (1989) Barnkonventionen; Bhanbhro m.fl., 2016; Björktofta, 2019; Lidman & Hong, 2018; SOU 2020:57; artikel 37 och 38 Istanbulkonventionen

77 Skr 2016/17:10

78 Aplin, 2018; Socialstyrelsen, 2021

79 Gill, 2008; Walker & Gill, 2019

80 United Nations Population Fund (UNFPA), 2000

81 UNICEF 2021

82 FN-förbundet 2021

83 Socialstyrelsen, 2016

84 Gill & Van Engeland, 2014

85 Gaffney-Rhys, 2010

innebär att politiska ansträngningar kring att kriminalisera barn- och tvångsäktenskap inte har varit nog för att åstadkomma social förändring och garantera flickor säkerhet eftersom dessa ansträngningar inte åtföljts av ytterligare offentliga resurser⁸⁶. Istanbulkonventionen anger i artikel 42 att heder inte får användas som ett sätt att rättfärdiga våld, och att det behövs lagstiftning för att motverka detta. Det stärker ytterligare kravet på de stater som skrivit under att implementera åtgärder som motverkar hedersvåldet.

Vidare bör noteras att barn- och tvångsäktenskap bör betraktas som en form av människohandel⁸⁷ samt att prostitution och sexuell exploatering i vissa fall också kan relateras till hedersvåld. Det framgår från svenska kartläggningar av utsatthet för hedersvåld att begränsningar i ungdomars val av partner är starkt relaterade till olika former av våldsutsatthet, där 17 procent av flickorna respektive åtta procent av pojkarna hade erfarenheter av flera olika former av våld. Bland dessa ungdomar var det även vanligt med självskadebeteende, självmordstankar och suicidförsök. Vidare visar studier visar att mellan 20 och 66 procent av flickor och mellan 10 och 35 procent av pojkar med utomnordiska föräldrar förväntades vänta med sex tills efter giftermål⁸⁸.

Det finns en begränsad mängd forskning kring riskhantering av hedersvåldet inom rättsväsendet, även om det är rimligt att anta att det följer liknande mönster som för våld i nära relation. Till exempel visade en undersökning från 2014 av det polisanmälda hedersvåldet i Stockholm, och hantering av detta i rättssystemet, att 95 procent av de utsatta fick någon form av stöd eller skyddsåtgärder⁸⁹. Dock var det endast 16

procent av polisanmälningarna som resulterade i fällande domar. Trots att många insatser föreslogs till gruppen återkom 32 procent av de utsatta igen med en ny polisanmälan om hedersvåld. Det är dock rimligt att anta att återfall i våld var betydligt högre utifrån design av studien, där återfall definierades som ny polisanmälan.

I intervjuer med yrkesverksamma inom socialtjänsten ges beskrivningar av ett svårarbetat och komplext problemområde som innefattar en mängd olika former av våld som drabbar de utsatta som de möter, bland annat begränsningar av individers livsutrymme, misshandel, ofrivilliga äktenskap, påtvingade resor till släktens hemland och mord⁹⁰.

Förklaringsmodeller till våld i nära relation

Det finns många olika förklaringsmodeller till våld i nära relation. De kausala orsakerna är svåra att definiera och ännu svårare att verifiera, och de kan vara olika för olika våldsutövare. För att kunna förstå hur vi ska hantera våldet behöver vi också till viss del förstå hur våldet uppstår, och där kan en förklaringsmodell vara till hjälp. I denna rapport kommer resultatet av översikterna att analyseras utifrån den social-ekologiska modellen, där våld i nära relation innefattar en kärleksrelation mellan två personer oberoende av kön på förövare och utsatta.

86 Gill & Anitha, 2009

87 Europaparlamentet och Rådets Direktiv 2011/36/EU, s. 2, punkt 11.

88 Gandimi & Gunnarsson, 2019; Jernbro & Landbergs, 2018

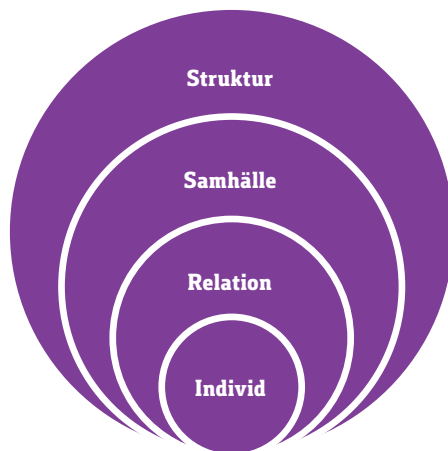
89 Haquinius m.fl., 2014

90 Baianstovu m.fl., 2019; Olsson & Bergman, 2021

SOCIALEKOLOGISK FÖRKLARINGSMODELL FÖR VÅLD I NÄRA RELATION

Den socialekologiska förklaringsmodellen⁹¹ utgår från att våld är en komplex företeelse, vars orsaker kan förstås av hur faktorer på olika nivåer samspelar och interagerar med varandra. Kortfattat går modellen ut på att individen är ansvarig för sina handlingar och befinner sig i en relation där denne utövar våldet. Relationen, det vill säga de två individerna, befinner sig i ett samhälle som är en del av en större struktur, till exempel ett land. Det innebär också att strukturer påverkar samhället vilket i sin tur påverkar relationer och individer. Individer är dock ansvariga för sina våldshandlingar även om de kan förstås ur olika perspektiv utifrån olika nivåer. Det är samspelet mellan dessa olika nivåer som utgör förklaringar till våldet. De olika nivåerna innehåller ett antal olika riskfaktorer, faktorer som ökar risk för våld, och skyddsfaktorer, faktorer som gör att våldsutövaren i lägre utsträckning använder våld, vilka kan ligga till grund för olika förklaringar och förståelse till våldet. Samspelet mellan nivåerna gör att förklaringar och orsaker till våldet kan variera för olika våldsutövare. Såväl våld i nära relation, stalkning som det hedersrelaterade våldet kan förstås utifrån denna modell eftersom orsak och risk för våld kan variera mellan de olika nivåerna. Modellen togs ursprungligen fram för att öka förståelsen för uppkomst av våld i nära relation, och Heise beskriver i sitt arbete ett flertal andra teorier och förklaringsmodeller kring våld i nära relation som ryms i modellen. Det finns även mer utförliga teorier som kan förklara hedersvåldet och dess samband med patriarkala strukturer⁹² som inte tas upp av Heise. För att hantera våld i nära relation, stalkning och hedersvåld behöver de bakomliggande orsakerna om varför våldet uppstår i den aktuella relationen eller familjen tas i beaktande och

hanteras, för att man ska kunna anpassa insatser så att våldet upphör.

Figur 1. Den socialekologiska förklaringsmodellen om våld i nära relation, Heise, 2012.

Individnivå

Våldsutövaren är ansvarig för våldet. Det gör att individnivån är centrerad i mitten. Orsaken eller förklaringen till att våldsutövaren använder våld kan däremot återfinnas i en kombination av flera nivåer. På individnivå finns orsaksförklaringar som är koncentrerade till individen, som till exempel missbruk, psykisk ohälsa eller en kriminell livsstil. Även faktorer som extrem svartsjuka och kontrollerande beteende återfinns här. Riskfaktorer som kan relatera till individens uppväxt, som till exempel att bevittna våld i nära relation eller att själv blivit utsatt för våld, är också en del av individnivån. Skyddsfaktorer kan till exempel vara att individen har ett arbete eller andra relationer i ett socialt sammanhang där våld inte är accepterat, och som innebär att hen avhåller sig från att använda våld.

Relationsnivå

Förklaringar till våldets orsaker på denna nivå relaterar till den nära relationen. Det kan till exempel vara svårigheter eller brister i att hantera konflikter i relationen, eller en separation.

91 Lori Heise, 2012

92 Baianstovu, 2017; Hansson, 2010; Schlytter & Rexvid, 2016;

I samband med separation är risken för våld, speciellt allvarligt våld, särskilt hög. Andra faktorer som ökar risken för våld är graviditet, där våldsutövaren kan bli aggressiv och våldsam mot sin partner. En skyddsfaktor på denna nivå är en jämställd relation. Det förekommer mindre våld i förhållanden där exempelvis mannen och kvinnan har en jämställd roll i beslutsfattanden och ett likvärdigt ansvar för hushållets resurser, det vill säga att det finns ett gemensamt ekonomiskt ansvar⁹³.

Samhällsnivå

Denna nivå utgår från det samhälle som individerna i relationen befinner sig i. Ett flertal riskfaktorer finns på samhällsnivå, vilka utgörs av bland annat arbetslöshet, fattigdom och bristande integration. Låg socioekonomisk status kan leda till ekonomisk stress, som i sin tur kan leda till frustration och konflikter i relationen. Förmågan att hantera konflikter blir därmed viktig utifrån att denna förmåga kan vara antingen en risk- eller en skyddsfaktor. Arbetslöshet kan även innebära att relationen utsätts för påfrestningar. Arbetslöshet kan vara en riskfaktor både på individnivå och samhällsnivå eftersom individen kan bo i ett område med hög arbetslöshet, vilket i sig kan skapa olika former av stress för individen. I detta hänseende är arbetsplatsen viktig ur flera aspekter, dels i form av inkomst, dels som fristad från relationen. Det kan även ses som en skyddsfaktor. En sårbarhet på såväl samhällsnivå som relationsnivå är isolering⁹⁴. Våldsutövaren kan till exempel isolera den utsatta från omgivningen, antingen genom att kontrollera hen och inte tillåta hen att ha kontakt med andra (socialt), eller genom att bo isolerat så att umgänge med andra inte är möjligt utifrån avstånd (geografiskt).

Strukturnivå

Denna nivå innefattar normer och lagar i landet, som styr hur samhället byggs upp. Lagar som aktivt tar avstånd från våld i nära relation, till exempel lagen om grov kvinnofridskränkning, ger signaler att våld i nära relation är oacceptabelt och bestraffas med sanktioner. Normer och attityder följer till stor del den lagstiftning som finns. I samhällen där patriarkala strukturer är starka och även styr lagstiftning förekommer mer våld mot kvinnor, såväl våld i nära relation som hedersvåld, än i länder där så inte är fallet⁹⁵. Vidare förekommer det oftare i patriarkala samhällsordningar och kulturer stereotypa föreställningar om vad som ses som manligt respektive kvinnligt, där exempelvis maskulinitet definieras i termer av dominans och aggressivitet. I sådana kulturer kan även religion ha ett starkt inflytande, som kan sanktionera eller rättfärdiga våld mot kvinnor samt förespråka att kvinnan tillhör mannen⁹⁶. Dessa föreställningar återfinns i varierande grad i de flesta länder, även om variationer inom länder förekommer. Till exempel visar forskning att patriarkala strukturer är starkare på landsbygden och utgör en förklaring till den höga förekomsten av våld i nära relation i glesbefolkade områden⁹⁷.

En del i det förebyggande arbetet handlar om att förändra normer och attityder som genomsyrar samtliga nivåer. Det innebär att det behövs förebyggande arbete som förläggs på struktur- och samhällsnivå för att kunna nå individer på relations- och individnivå, framför allt innan de har utövat våld, så kallad primärintervention.

93 Flake, 2005; Gage, 2005; Heise, 2012; Kim & Emery, 2003

94 Kropp m.fl., 2008

95 Tavares, 2018

96 Heise 1998; Pérez-Martinez et al. 2021

97 DeKeseredy och Rennison; 2020

MÖNSTER I VÅLDSUTÖVANDE

En viktig utgångspunkt i både forskning och praktiskt arbete kring våld i nära relation, vilket illustreras av den sociealekologiska modellen, är det faktum att våldet inte utgör en homogen företeelse. Utöver det faktum att våldet kan ske i olika former så finns det också olika mönster i våldet, som till exempel sociologen Michael Johnsons kategorisering av våldet som 'intim terrorism' eller 'situationellt våld'⁹⁸.

Intim terrorism kännetecknas av ett generellt sett grövre våld som präglas av en hög grad av kontroll och kontrollerande beteenden från våldsutövaren. Sådan kontroll kan till exempel ta sig uttryck i form av isolering av den utsatta. Det är denna typ av våld som till största del återfinns bland det våld i nära relation som kommer till myndigheters, så som polis och socialtjänst, eller kvinnojourers kännedom, och utövas nästan uteslutande av män mot kvinnor.

Situationellt våld kännetecknas främst av att det inte i samma utsträckning som vid intim terrorism finns ett utpräglat kontrollbehov hos våldsutövaren. I stället är det vanligt att våldet utlöses av konflikter som, till exempel, relaterar till ekonomiska problem i relationen eller konflikter angående gemensamma barn. Våldet kan fortfarande vara omfattande och det fysiska våldet kan variera stort i allvarlighetsgrad. Denna form av våld i nära relation utförs i högre utsträckning av både män och kvinnor, och det är vanligt att båda partners i förhållandet är våldsamma mot varandra. Det situationella våldet återfinns till största del i de undersökningar som bygger på självrapporterad våldsutövning och utsatthet.

Utöver det faktum att våld i nära relation kan delas in i kategorier baserat på kontrollerande beteenden hos våldsutövaren har forskning även

påvisat att det finns olikheter mellan våldsutövare som inte utgår från kontroll. Sammantaget finns det i forskningen starkt stöd för två kategorier av våldsamma män: den generellt våldsamma förövaren och familjevåldsförövaren⁹⁹.

Generellt våldsamma förövare använder oftast ett mer frekvent och allvarligt våld, är våldsamma både mot partnern och mot andra personer, till exempel bekanta eller främmande, samt har fler psykosociala problem som till exempel psykisk ohälsa, missbruk och arbetslöshet. Denna typ av förövare uppvisar en antisocial livsstil och är ofta sedan tidigare känd av polisen då de allt som oftast har ett omfattande belastningsregister.

Familjevåldsförövare använder generellt sett mindre allvarligt våld, är våldsam mot sin partner men inte i andra sammanhang, och uppvisar färre problem med, till exempel, psykisk ohälsa, missbruk och arbetslöshet. Till skillnad från den generellt våldsamma förövaren är familjevåldsförövaren ofta mer socialt välfungerande utanför relationen, bland annat i termer av högre utbildning, arbete och social status. Det är dock viktigt att tillägga att även familjevåldsförövare kan göra sig skyldiga till allvarliga former av våld.

Forskning har visat på en överlappning mellan typ av våldsutövare och Johnsons kategorisering av våldet. I detta avseende uppvisar den generellt våldsamma förövaren flera likheter med den förövare som utövar intim terrorism, medan familjevåldsförövare liknar förövaren som använder sig av det situationella våldet¹⁰⁰. Distinktionen mellan de olika formerna av våld i nära relation och de två typerna av våldsutövare är central för att kunna dels förstå och förklara våldets orsaker, dels förebygga fortsatt våld. Det förebyggande arbetet mot

98 Johnson, 1995, 2006

99 Petersson, 2020; Petersson & Strand, 2020

100 Ali et al., 2016; Holtzworth-Munroe & Meehan, 2004

våld i nära relation behöver således ta hänsyn till dessa variationer i våld och bland våldsutövare för att kunna göra riskhanteringen mer effektiv¹⁰¹.

Förebyggande arbete

De begränsade samhällsresurser som kan relateras till arbetet med att förebygga och förhindra våldet utgör en utmaning för många kommuner och regioner i Sverige. Detta blir särskilt påtagligt i glesbygdsmiljöer som präglas av stora geografiska avstånd och ett begränsat antal yrkesverksamma som arbetar med frågor kring våld i nära relation och hedersvåld. Samtidigt visar forskning att våld i nära relation förekommer i lika stor utsträckning, eller mer, i glesbygd som i städer, både vad gäller våldets omfattning och dess allvarlighetsgrad¹⁰². Detta gör arbetet med förebyggande insatser extra sårbart när allvarliga incidenter inträffar, eftersom det kräver en mängd olika resurser från myndigheternas sida. I glesbygd innehas ofta dessa funktioner inom berörda verksamheter av en eller ett fåtal personer. Dessa personer känner ofta varandra och delar gemensamma nätverk, vilket i sin tur innebär att ett effektivt riskhanteringsarbete snarare baseras på person än funktion. Det i sin tur gör arbetet sårbart om dessa nyckelpersoner byts ut.

Förebyggande arbete behöver nå alla men det finns hinder för detta. Samiska kvinnor som

utsätts för våld i nära relation utgör en särskilt sårbar grupp där en kartläggning visar att det finns såväl interna som externa hinder för dem att kunna ta del av det stöd och hjälp som finns i samhälle¹⁰³. Vidare visar forskning att den prevention som finns i dag till stora delar bygger på kvinnor som våldsutsatta. Det har visat sig vara en tröskel för bland annat homosexuella män att söka hjälp då de inte upplever att de får relevant hjälp och stöd¹⁰⁴. Det förebyggande arbetet mot våld i nära relation beskrivs ofta som implementering av olika insatser som har för avsikt att motverka och förhindra våldet. Enligt Istanbulkonventionen¹⁰⁵ behöver det förebyggande arbetet ske inom flera olika områden för att nå flera.

Det förebyggande arbetet kan delas in i tre olika stadier¹⁰⁶.

Primärprevention avser de insatser som sätts in för att förebygga våldet innan det över huvud taget inträffar. Majoriteten av sådana insatser innefattar att skapa kännedom om, samt utmana och förändra, stereotypa och våldsbejakande attityder och könsnormer redan i ung ålder. Exempel på detta är programmet Mentors in Violence Prevention som syftar till att stimulera till kritisk reflektion om maskulinitet, makt och könsroller bland barn och ungdomar i både grund- och gymnasieskolor¹⁰⁷.

Sekundärprevention innefattar insatser som riktas mot dem som har en förhöjd risk att utsätta en partner, eller att själva utsättas, för våld i nära relation. Detta inkluderar till exempel att ge stöd och hjälp till barn som bevittnar våld i nära relation mellan sina

101 Johnson, 2006; Petersson, 2020

102 Edwards, 2015; Peek-Asa m.fl., 2011; Strand & Storey, 2019

103 Burman, 2021

104 Calton m.fl., 2016

105 Kapitel 3 i Istanbulkonventionen

106 Renzetti et al., 2017; WHO, 2012

107 Skolverket, 2018

föräldrar och barn som själva utsätts för våld, eftersom det är en riskfaktor¹⁰⁸.

Tertiärprevention innebär att insatser riktas mot dem som redan har utsatt en partner, eller själva blivit utsatta, för våld i nära relation. På denna preventionsnivå återfinns bland annat olika rättsliga sanktioner, som till exempel frihetsberövande påföljder och kontaktförbud, samt behandlingsinsatser. Socialstyrelsen benämner insatser på denna nivå som återfallsprevention.

Jämställdhetsmyndigheten har i uppdrag att ta fram arbetssätt och metoder för att arbeta förebyggande med primärprevention, för att bekämpa våld i nära relation och särskilt mäns våld mot kvinnor. I handboken **Inget att vänta på**¹⁰⁹ har de beskrivit en arbetsmodell som bygger på WHO:s arbete, vilken inkluderar fem steg att använda sig av för att verka förebyggande. De första tre stegen handlar om att initiera samverkan, beskriva våldet som ett problem samt att identifiera förändringsfaktorer. Därefter i steg fyra och fem ska insatser utvecklas, implementeras, följas upp och spridas. I föreliggande rapport ligger fokus på det fjärde steget i arbetsmodellen, det vill säga att identifiera insatser som har ett vetenskapligt stöd. Att arbeta förebyggande behöver göras med insatser inom alla tre områden; primär, sekundär och tertiär, dels för att undvika de sårbarheter som kan finnas inbyggda i våra organisationer, dels för att större effekt kan uppnås om det finns en samverkan av insatser inom flera olika områden.

Att rapportera våld

Istanbulkonventionen tydliggör vikten av att kunna rapportera våld i nära relation till en organisation eller myndighet i syfte att bekämpa våldet. Detta bygger på att fler ska våga hjälpa den som är utsatt och att samhället skapar ett förebyggande arbete som möjliggör denna typ av engagemang. På detta område förespråkar konventionen två viktiga aktörer:

Bystander¹¹⁰ – Det ska finnas en kultur som uppmuntrar den som bevittnar eller får kännedom om (bystander) våld i nära relation att anmäla sådant våld till en organisation eller myndighet som kan hjälpa till att hantera situationen.

Yrkesverksamma¹¹¹ – Det ska inte finnas några övergripande sekretesslagar som gör att yrkesverksamma inom olika yrken inte kan göra en anmälan om våld om så skulle behövas.

Riskhantering

Istanbulkonventionen tydliggör behovet av att stater lagstiftar om att riskbedömning ska göras, och att denna ska ligga till grund för riskhantering som ska innefatta insatser som skyddar den utsatta från upprepad utsatthet¹¹². För att kunna genomföra en riskbedömning behöver först våldsutövare eller våldsutsatt identifieras, vilket kan genomföras med till exempel en screeningprocess eller en anmälan

108 Tolman m.fl., 2017

109 Jämställdhetsmyndigheten, 2020

110 Artikel 27 i Istanbulkonventionen

111 Artikel 28 i Istanbulkonventionen

112 Artikel 51, Istanbulkonventionen

om våld. Därefter görs en riskbedömning, strukturerad eller ostrukturerad. Riskhantering kan bestå av olika interventioner, insatser eller andra former av säkerhetsplanering som behöver vidtas för att förhindra återfall i våld¹¹³. Det krävs ofta flera olika insatser från olika myndigheter och verksamheter. Därmed utgår riskhanteringen från de olika roller som verksamheterna har, även om de delar ansvaret för stöd och skydd. I detta avseende ansvarar polisen för brottsutredning och vissa tvångsåtgärder som till exempel gripande av våldsutövare. Åklagarna är ofta förundersökningsledare i ärenden som rör det grova våldet och arbetar nära polisen i dessa ärenden. Åklagarna är även de som åtalar för brott samt beslutar om kontaktförbud. Domstolar har möjligheten att döma våldsutövare till frihetsberövande påföljder, i form av till exempel fängelse eller rättspsykiatrisk vård. Inom Kriminalvårdens (och frivårdens) uppgifter ingår att ansvara för dels samhällsskyddet, dels rehabilitering av våldsutövarna. Socialtjänsten ansvarar för de utsatta samt deras sociala situation, vilket också inkluderar insatser till eventuella hemmavarande barn¹¹⁴. Från den 1 augusti 2021 infördes en ny bestämmelse i socialtjänstlagen som innebär att socialtjänsten även ska verka för att våldsutövare som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp ska ändra sitt beteende¹¹⁵.

Forskning och utredningar visar att det finns ett stort engagemang och kunskap om våld i nära relation bland dem som arbetar med att utreda, förebygga och skydda personer som är utsatta för våld i nära relation¹¹⁶. En av de utmaningar som finns i arbetet med att förebygga och förhindra våldet är att det uppstår målkonflikter för ett flertal myndigheter.

Rättsstatens övergripande principer som att du är oskyldig till det brott du anklagas för tills det att du bevisats skyldig, tar inte hänsyn till konsekvenserna för omgivningen vid dessa beslut. Det kan exempelvis innebära att ett polisanmält ärende läggs ner i brist på bevis och våldsutövaren blir följaktligen inte åtalad eller dömd för brottet. Den utsatta och eventuella barn kan dock ändå behöva skydd från våldsutövaren, vilket innebär att en stor del av riskhanteringen innefattar att gömma den utsatta för våldsutövaren.

Samverkan

Samverkan mellan olika aktörer, som exempelvis socialtjänst och polis, avseende riskhantering av våld i nära relation och stalkning är en framgångsfaktor för att skydda de utsatta. Arbetet omfattas av en mängd utmaningar och präglas till stora delar av verksameters organisation, och den struktur som omger dessa organisationer. Bristande samverkan och samordning av riskbedömning och riskhantering mellan verksamheter, har enligt Socialstyrelsen varit en bidragande orsak till att ärenden med utsatta kvinnor i behov av stöd och hjälp har fått en dödlig utgång¹¹⁷.

För att skapa en mer effektiv samverkan finns ett flertal samverkansprogram. Dessa kan kopplas till samhällsnivån i den socialekologiska modellen utifrån att det är samhällets olika aktörer som samverkar för att resurser ska kunna användas på bästa sätt i arbetet att

113 Andrews et al., 2006, 2011; Otto & Douglas, 2010

114 SOSFS 2014

115 5 kap. 11 § SoL (2001:453), Regeringen, 2021

116 SOU, 2015:55; Strand m.fl., 2016

117 Socialstyrelsen, 2018; 2022

förebygga och förhindra våldet. De kan innehålla ett flertal olika insatser för såväl våldsutövaren som den våldsutsatta. De kan även anpassas lokalt utifrån de förutsättningar som finns. Insatser som kan ingå är riskbedömning och säkerhetsplanering, ekonomiskt, juridiskt och medicinskt stöd till våldsutsatta och deras barn, samt insatser som riktar sig till våldsutövaren¹¹⁸. Istanbulkonventionen betonar särskilt vikten av ett fungerande samarbete mellan samhällsaktörer när det gäller riskbedömning och riskhantering. Socialstyrelsen betonar särskilt i dödsfallsutredningen att åtgärder behöver vidtas i form av överenskommelser om myndighetssamverkan, där bestämmelser om samordnad individuell plan (SIP) kan användas som underlag¹¹⁹.

Internationellt finns flera lovande exempel på samverkan. Ett exempel på en samverkansform som etablerats i Storbritannien är insatsen Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC) som även används i Finland¹²⁰. Utgångspunkten för denna samverkan, som fokuserar på ärenden som bedömts ha hög risk för upprepat våld, är att flera verksamheter behöver samverka i arbetet med riskhantering. Detta görs genom att samlar representanter för berörda verksamheter, till exempel polis, socialtjänst och kriminalvård, för att dela information om och diskutera enskilda sådana ärenden¹²¹. Det pågår forskning kring utvecklandet av en svensk riskhanteringsmodell, RISKSAM, som bygger på de tidigare nämnda MARAC-mötena, och som tagits fram i samarbete med polis och socialtjänst. Syftet är att RISKSAM ska utgöra en grund för en strukturerad samverkan avseende riskhantering mellan socialtjänst och polis¹²².

Ett annat program för samverkan är det amerikanska programmet **samordnade samhällsinsatser** (Coordinated Community Responses, CCR)¹²³, vilket syftar till att öka effektiviteten i aktuella system, samordna inblandade samhällsaktörer, öka säkerhet och välmående för de utsatta samt öka ansvarstagandet för våldsutövaren. CCR är ett program som utvecklades på 1980-talet ur Duluthmodellen och nu används i stora delar av USA. CCR är ett samlingsnamn för ett program som strävar efter att samordna de insatser som varje CCR-område valt ska ingå. De innebär att val av insats kan anpassas till olika samhällens förutsättningar. CCR har utvärderats i omgångar med blandade resultat utifrån att olika utfallsmått har använts.

Behandlingsinsatser för våldsutövare i nära relation

Istanbulkonventionen föreskriver att behandling av våldsutövare är en viktig komponent i det förebyggande arbetet att förhindra våld i nära relation¹²⁴. Sammantaget visar tidigare internationell forskning att det finns ett relativt litet empiriskt stöd för att behandlingsinsatser på tertiärnivå för våldsutövande män minskar risken för upprepat våld i nära relation. I en av de första metaanalyserna på området, baserad på 22 primärstudier av experimentell design,

118 Shorey m.fl., 2014

119 Socialstyrelsen, 2022

120 Piispa & Lappinen, 2014; Robbins m.fl., 2014

121 Robbins m.fl., 2014; SafeLives, 2014

122 Strand & Petersson, 2021 (RISKSAM)

123 Coordinated Community responses to Domestic Violence

124 Artikel 16 i Istanbulkonventionen

påvisades att de som fått behandling var marginellt (fem procent) mindre benägna att återfalla i våld i nära relation jämfört med de män som inte deltagit i behandling¹²⁵. När återfall studeras utifrån nya polisanmälningar fanns viss evidens för en brottsförebyggande effekt av behandling, men den effekten försvann när återfall studerades genom självrapporterad utsatthet¹²⁶.

I Sverige fick Socialstyrelsen 2007 i uppdrag av regeringen att utvärdera effekterna av de socialtjänstanknutna metoder och arbetssätt som ges till män som utövar våld i nära relationer. I denna utvärdering ingick åtta olika verksamheter som alla erbjöd behandling till våldsutövande män. Dessa verksamheter kategoriserades i följande tre grupper: Alternativ till våld (ATV), Kris- eller manscentrum, och Utväg. Mannens ansvar för våldet var en central utgångspunkt i samtliga insatser. Utvärderingen visade att flertalet män som sökte sig till behandling vid någon av dessa verksamheter ett år senare hade minskat sitt våldsamma beteende mot sin partner. Detta inkluderade både allvarliga och lindriga former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Det ska dock noteras att nästan hälften (43 procent) av dem som påbörjade behandling avbröt sitt deltagande, oftast inom en månads tid från behandlingsstart, samt att en majoritet av de som påbörjade behandling var fortsatt våldsamma mot sin partner vid uppföljning¹²⁷.

Drygt tio år senare fick Socialstyrelsen på nytt i uppdrag av regeringen att ta fram förslag på metoder för socialtjänstens samt hälso- och sjukvårdens behandlingsarbete med våldsutövare av våld i nära relation, med fokus på sådana metoder som visar på lovande resultat¹²⁸.

I denna kartläggning identifierades de metoder som i nuläget erbjuds i Sverige, men även flera andra metoder som använts internationellt. Nationellt sett var de mest vanliga behandlingsmetoderna Alternativ till våld (ATV) samt Möta pappor/föräldrar med våldsproblematik. Utöver detta erbjöds också Icke-våldsgrupp och Samtal om våld av flera verksamheter. Av dessa fyra metoder är det bara ATV som effektutvärderats i Sverige, vilket redovisades i Socialstyrelsens tidigare utredning från 2010¹²⁹. Denna utvärdering visade att fysiskt och psykiskt våld minskade till följd av behandlingen. Dock var inte ATV bättre än de andra metoderna som den jämfördes med, och det kunde inte heller fastställas att det var metoden i sig som orsakade en minskning av våld. Inte heller i sin granskning av 19 systematiska översikter över internationellt använda behandlingsmetoder för våldsutövare i nära relation fann Socialstyrelsen något entydigt stöd för dessas effektivitet i att förhindra våldet¹³⁰. Socialstyrelsens slutsats var således att det varken nationellt eller internationellt fanns stöd för att rekommendera en specifik behandlingsinsats till våldsutövande män.

Eftersom dessa kartläggningar har haft ett tydligt fokus på särskilda metoder inom utvalda verksamheter för våldsutövande män finns det ett behov av att utvidga kartläggningen till att gälla alla verksamheter i samhället som arbetar med att förebygga och förhindra våld i nära relation.

125 Babcock m.fl., 2004

126 Feder & Wilson, 2005

127 Socialstyrelsen, 2010

128 Socialstyrelsen, 2020a

129 Socialstyrelsen, 2010

130 Socialstyrelsen, 2020a

METOD

Denna rapport är en systematisk kartläggning av forskningsöversikter relevanta för rapportens frågeställningar. Arbetet med denna rapport grundar sig i flera steg och processer, och har även skett i samverkan med olika organisationer och instanser. Sammanställning av litteratur och skrivandet av rapporten har gjorts i samråd mellan Susanne Strand med kollegor vid Örebro universitet, och Forte som bistått med vägledning i skrivandet av resultatet. Rapporten har även varit föremål för en hearing anordnad av Forte i december 2021.

På hearingen deltog externa forskare, myndighetspersoner och praktiker med områdesexpertis, vilka fick möjlighet att ta del av resultaten och ge feedback. Forte har även knutit en referensgrupp till uppdraget, bestående av representanter för myndigheter och ideella verksamheter. Referensgruppen har bland annat diskuterat inriktning och tolkning av uppdrag och fått möjlighet att kommentera på utkast. Utöver det anordnade Centrum för Våldsstudier ett seminarium i januari 2022 där innehållet i rapporten behandlades.

Sökningar i databaser för forskningsöversikter genomfördes av Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU). Vid en första initial sökning visade sig underlaget för stalkning och hedersvåld vara så pass litet i omfång att beslut togs att även inkludera primärstudier för att kunna besvara frågeställningen. Utifrån den initiala sökningen fastställdes även vilka sökord som ansågs adekvata för att inte utesluta relevant forskning. Sökorden finns redovisade i detalj i bilagorna men omfattar sökord för

förebyggande arbete och riskhantering avseende våld i nära relation, partnervåld, hedersvåld och stalkning. Sökningarna begränsades till att kartlägga insatser, preventionsprogram, riskhantering eller annan form av metod eller arbetssätt som syftar till att förebygga eller förhindra våld inom respektive område.

Det var även viktigt att översikterna skulle ha en överförbarhet till svenska förhållanden. Därmed har vi exkluderat översikter som innefattar exempelvis översikter utförda i låg- och medelinkomstländer (med undantag för hedersvåld) samt forskning utförd inom den amerikanska militären. Det krävdes även att översikten var skriven på svenska eller engelska, undersökningsgruppen var över 15 år (med undantag för hedersvåld)¹³¹, att översikten publicerats efter år 2000 samt genomgått en vetenskapligt granskad process¹³². Utifrån de avgränsningar¹³³ och kunskapsöversikter som redovisades tidigare i bakgrunden har insatser för våldsutsatta och hälso- och sjukvårdens behandlingsarbete exkluderats.

¹³¹ Åldersbegränsningen är vald med anledning av att personer under 15 års ålder enligt svensk lag inte är straffmyndiga. I översikter med blandade åldrar (13–18 år) inkluderas översikter med 30 procent eller fler personer över 15 år.

¹³² Peer-review process

¹³³ Rapportens syfte har sin utgångspunkt i kapitel 3 i Istanbulkonventionen.

Procedur

Arbetet med att samla in och granska översikter genomfördes i fyra steg (se figur 2). För en mer detaljerad beskrivning av metoden, se bilagor.

1. Sökning. Systematiska sökningar genomfördes av SBU i databaserna: Academic Search Premier, CINAHL with Full Text, ERIC, Library, Information Science & Technology Abstracts, Psychology and Behavioral Sciences Collection, APA PsycInfo, SocINDEX, Cochrane, Embase, Medline och Scopus. Sökningen genererade totalt 318 översikter avseende våld i nära relation. För områdena hedersvåld samt stalkning genomfördes ingen begränsning avseende typ av artikel, vilket innebar att även primärstudier ingick i sökningen. Sökningen genererade totalt 80 artiklar avseende hedersrelaterat våld och förtryck, varav fyra översikter, samt 199 artiklar för stalkning, varav en översikt.

2. Screening. För att finna de mest relevanta artiklarna screenades först titlar och sen sammanfattningar (abstract). Detta genomfördes separat av minst två oberoende granskare inom respektive område. Huvudförfattaren till denna rapport deltog i granskningen av samtliga tre områden. Översikter vars abstract inte uppfyllde relevanskriterierna samt dubletter exkluderades. Totalt granskades 323 översikter varav 218 exkluderades.

3. Fulltextläsning. För de 105 översikter som inkluderats till fulltextläsning genomfördes en tematisering av översikter (se figur 2). Fulltextläsning genomfördes av huvudförfattaren och minst en till för respektive tema. 64 översikter exkluderades i detta steg.

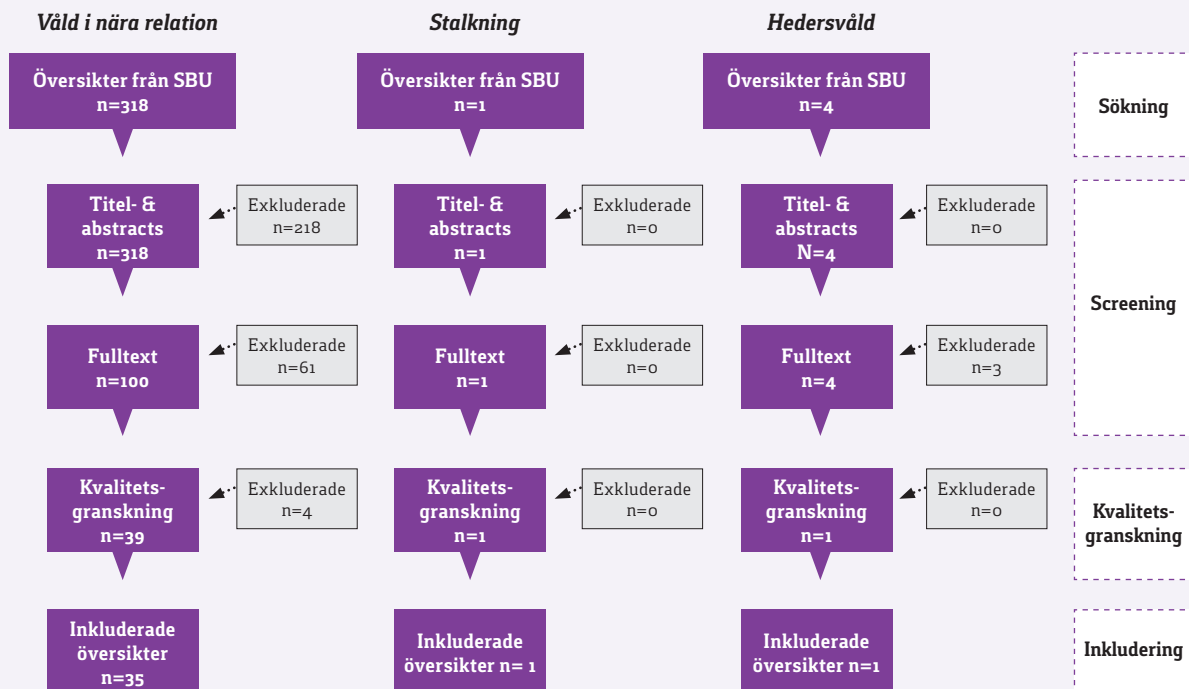
4. Kvalitetsgranskning. Samtliga översikter som uppfyllde inklusionskriterierna, och därmed granskades i fulltext, blev föremål för en kvalitetsgranskning. Denna granskning tog sin utgångspunkt i AMSTAR-mallen (Assessing the methodological quality of systematic reviews) för metaanalyser och översikter¹³⁴. Denna kvalitetsgranskningsmall består av elva kriterier som inkluderar olika metodologiska aspekter och tillvägagångssätt i sådana översikter, till exempel att omfattningen av litteratursökningarna varit tillfredställande, hur primärstudiers resultat sammanvägts, samt i vilken utsträckning primärstudiernas metodologiska kvalitet beaktats. En översikt kunde i denna mall erhålla mellan noll och elva poäng, där en högre poäng innebar en högre kvalitet. Utifrån tidigare rekommenderade riktlinjer innebar noll till tre poäng låg kvalitet, fyra till sju poäng medelhög kvalitet, och åtta till elva poäng hög kvalitet¹³⁵. Översikter som erhöll låg kvalitet exkluderades från rapporten, i syfte av att inte dra slutsatser baserade på översikter med bristande design eller utförande.

De 41 översikter som återstod efter fulltextläsning kvalitetsgranskades separat av en författare. Därefter diskuterades bedömningen av kvaliteten i helgrupp där konsensbeslut fattades om vilka översikter som skulle inkluderas eller exkluderas. Av de 41 översikter som granskades exkluderades fyra om våld i nära relation utifrån bedömd låg kvalitet. Ingen översikt om stalkning eller hedersvåld exkluderades. Det slutgiltiga antalet inkluderade översikter var 35 avseende våld i nära relation, en för stalkning och en för hedersvåld.

134 SBU, 2020

135 Pieper, m.fl., 2018

Figur 2. Procedur av urval av översikter där n är antalet översikter.

PRIMÄRSTUDIER

För området stalking och hedersvåld inkluderades även primärstudier. För stalking genererade sökningen 198 träffar varav 141 exkluderades i titel- och abstractsgranskning, och 57 granskades i fulltextgranskning varav 44 exkluderades. Totalt inkluderades således 13 primärstudier för stalking. För hedersvåld genererade sökningen 80 träffar varav 50

exkluderades i titel- och abstractsgranskning, och 30 granskades i fulltextgranskning varav 27 exkluderades. Totalt inkluderades således tre primärstudier för hedersrelaterat våld och förtryck.

De redovisas i form av ett beskrivande övergripande resultat om vilken forskning som existerar på området.

Analys

En innehållsanalys genomfördes i syfte av att sortera in de inkluderade översikterna i olika teman. Några teman var deduktiva, det vill säga teman som var förutbestämda, och innefattade; HBTQI-relationer, kvinnor som våldsutövare, stalkning samt hedersrelaterat våld och förtryck. Eftersom fokus i denna rapport har varit att undersöka brottsförebyggande arbete för att minska våld i nära relation, stalkning och hedersvåld ville vi säkerställa att arbetssätt och metoder inkluderade våldsutövare eller våldsutsatt oavsett kön. Därför bestämde vi i förväg att det skulle finnas ett tema om HBTQI-relationer och ett tema om kvinnor som våldsutövare. Stalkning och hedersvåld blev separata teman utifrån att vi vill lyfta dem och inte dölja dem i de andra temana där våld i nära relation dominerar.

Den andra analysen var induktiv, vilket innebär att teman identifierades och togs fram utifrån de översikter som inkluderats. Därefter redogjordes resultaten översiktligt inom varje enskilt tema, med fokus på att identifiera såväl befintlig kunskap som kunskapsluckor. Denna

redogörelse inkluderade att tydligt identifiera huvudresultaten från varje översikt och att redovisa de utmaningar och begränsningar som fanns med varje översikt. För några av de teman som innehöll flera översikter identifierades även kategorier baserade på likheter i resultaten. Till exempel, inom temat "Behandlingsinsatser till våldsutövare" fanns möjlighet att skapa fler kategorier, så som kategorin "Parterapi". Resultatet för varje tema redovisas i löpande text med kategorier för varje enskilt tema.

De två förutbestämda temana om stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck inkluderade även primärartiklar som analyserades separat. Detta utifrån att rapporten inledningsvis avsåg behandla enbart översikter. Analysen av dessa är i första hand övergripande och inte resultatorienterade, och handlar mer om vilka områden som finns beforskade.

RESULTAT

Det slutgiltiga antalet inkluderade översikter varav 35 om våld i nära relation, en om stalkning och en om hedersvåld. Vidare inkluderades 13 primärstudier för stalkning och tre primärstudier för hedersvåld, vilka inte ingick i någon av översikterna. Här presenteras en överblick av det inkluderade materialet.

Våld i nära relation

- 35 översikter som inkluderade totalt 641 primärstudier, där några förekommer i flera översikter.
- 333 089 deltagare.
- Genomförda i USA, Australien, Belgien, Irak, Kanada, Norge, England och Spanien.

Stalkning

- En översikt, som inkluderade 22 primärstudier.
- 7 878 deltagare
- Genomförd i USA.
- 13 primärstudier i utökad sökning.

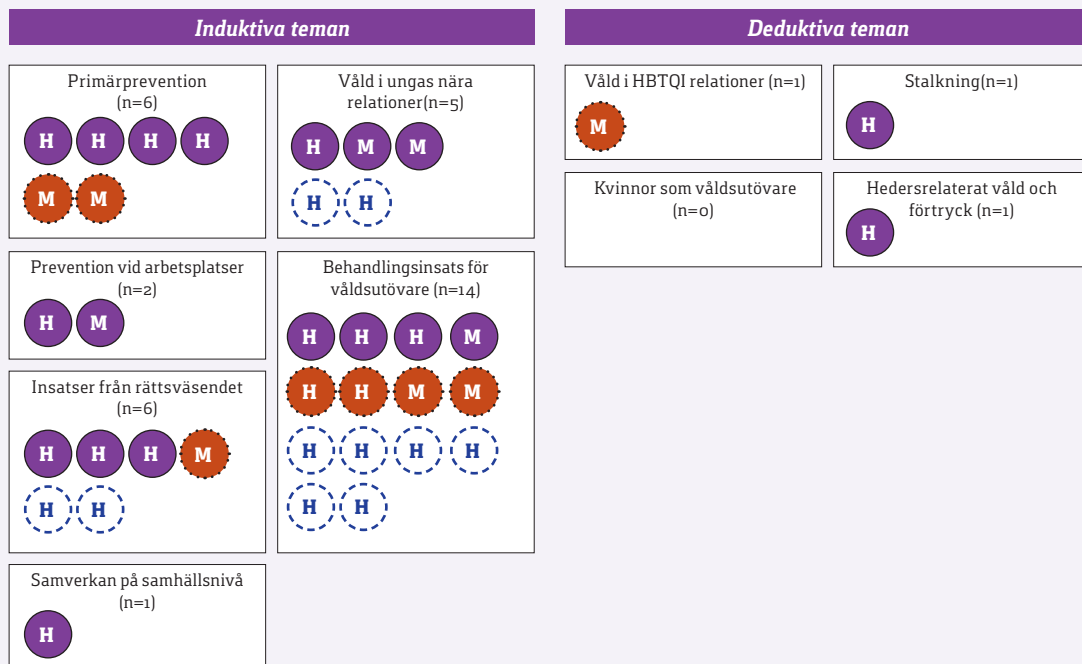
Hedersvåld

- En översikt, som inkluderade 34 primärstudier.
- Mer än sex miljoner deltagare.
- Genomförd i Malaysia och USA.
- Tre primärstudier i utökad sökning.

Översikterna består av metaanalyser, systematiska översikter och övriga översikter som publicerats vetenskapligt. De inkluderade översikterna kategoriserades i sex induktiva teman och fyra deduktiva teman. De översikter som ingår i varje tema har kvalitetsgranskats, där enbart översikter av medelhög och hög kvalitet inkluderats. I figur 3 ges en överblick över de översikter som ingår i respektive tema och dess kvalitet.

Resultatet presenteras tematiskt för varje område i rapporten, där respektive tema redovisas i varierande omfattning beroende på mängden identifierade översikter.

Figur 3. Tematisering av översikter och bedömd kvalitet (n är antal översikter)

Förklaring:

● Lila cirkel med heldragen svart linje betyder Systematisk översikt

● Orange cirkel med prickad svart linje betyder Översikt

○ Vit cirkel med blå streckad linje betyder Metaanalys

Bokstaven 'H' anger Hög kvalitet

Bokstaven 'M' anger Medelhög kvalitet

Tema: Primärprevention

- Fyra systematiska översikter och två översikter som inkluderade 90 primärstudier.
- 34 422 deltagare.
- Genomförda i Australien, Iran och USA.
- Bedömd hög (4) och medelhög (2) kvalitet.

Primärprevention avser de insatser som implementeras i syfte att förhindra att våld i nära relation över huvud taget inträffar¹³⁶. Detta är därmed ett proaktivt förhållningssätt till förebyggandet av våldet. Interventioner på denna nivå karaktäriseras av storskalighet, vilket innebär att sådana insatser ofta riktas mot en större grupp individer och ibland mot samhället i allmänhet, till exempel i form av informationskampanjer. Vidare har dessa insatser ofta ett uttalat bildnings- och lärandeperspektiv. Majoriteten av insatser på den primära preventionsnivån är inriktade mot att skapa kännedom om, samt utmana och förändra, stereotypa och våldsbejakande attityder, könsnormer och uppfattningar om maskulinitet och femininitet¹³⁷. Dessa förebyggande insatser är till stor del förankrade på samhälls- och strukturnivå i den socialekologiska modellen. Trots att primärprevention på senare tid har blivit ett alltmer uttalat mål i flera länders nationella policys för bekämpning av våld i nära relation, har både forskning och resurser traditionellt riktats mot insatser på sekundär

och tertiär nivå¹³⁸. Detta har medfört att vi generellt sett vet relativt lite om den förebyggande effekten av primärprevention på såväl våld i nära relation och stalking som hedersvåld.

Det förebyggande arbetet kan riktas till såväl barn och unga som till vuxna. För detta tema är program som riktas till vuxna i fokus.

Även om insatser som syftar till primärprevention är att föredra är sådana insatser förenade med flera svårigheter. Brister i implementeringen är inte ovanliga när ansvaret för att genomföra en intervention flyttas från interventionens upphovsmän till ordinarie verksamhet¹³⁹. Bland annat är det i sådana sammanhang svårt att garantera programtrohet, vilket gör utvärderingar av insatsers effekter svåra att genomföra och därmed också svårtolkade. Generellt finns det relativt få utvärderingar av primärpreventiva insatser, och även om det finns lovande resultat brister ofta sådana utvärderingar i metodologisk kvalitet¹⁴⁰.

Inom detta tema identifierades två översikter av medelhög kvalitet och fyra systematiska översikter av hög kvalitet¹⁴¹, där resultaten kategoriserades utefter innehåll och fokus i fyra kategorier; Förebyggande program som syftar till att förändra normer och attityder, Alkoholprevention, Egenmakt (empowerment) och ekonomiska insatser, och Våldsutsatta med funktionsvariationer.

136 Renzetti m.fl., 2017; Whitaker m.fl., 2013; WHO, 2010

137 Pérez-Martínez m.fl., 2021; WHO, 2010

138 Whitaker m.fl., 2013; WHO, 2010

139 Sundell & Ogden, 2013

140 Finnie m.fl., 2022; Whitaker m.fl., 2013

141 Casey m.fl., 2018; Heard m.fl., 2020; Kiani m.fl., 2021; Marrs Fuchsel & Brummet, 2020; Tait & Lenton, 2015; Wilson m.fl., 2014

FÖREBYGGANDE PROGRAM SOM SYFTAR TILL ATT FÖRÄNDRANORMER OCH ATTITYDER

Two översikter, en med hög kvalitet och med medelhög kvalitet, undersökte forskning om förebyggande program som syftar till att förändra normer och attityder¹⁴². Slutsatsen som kan dras av de inkluderade översikternas resultat är att det finns viss evidens för att förebyggande program som syftar till att förändra normer, attityder och kunskap om våld i nära relation hos vuxna har en önskad brottsförebyggande effekt. Detta inkluderar en ökning av attityder som främjar jämställdhet, som till exempel synen på hushållsarbete samt en minskning av både acceptans för, och rapporterat, våld i nära relation. De program som visade på sådana effekter syftade till att i större utsträckning engagera och uppmuntra män till att ta en aktiv del i det våldsförebyggande arbetet, bland annat med hjälp av teaterbaserade insatser. Preventionsprogram riktade till yrkesverksamma som arbetar med våldsproblematiken hade flera positiva effekter, till exempel att de fick ökad kunskap om våldet, utvecklade ett bättre och mer empatiskt förhållningssätt gentemot utsatta, samt underlättade samverkan med andra myndigheter. De positiva effekterna av preventionsprogram på strukturnivå är dock beroende av att programmen utförs av engagerad personal och att de är kulturellt anpassade till sin målgrupp. Vidare saknas det evidens kring huruvida dessa effekter är bestående över tid.

ALKOHOLPREVENTION¹⁴³

Two systematiska översikter av hög kvalitet undersökte om alkoholprevention, på olika nivåer i den socialekologiska modellen, kan leda till att våld i nära relation minskar.

Alkoholprevention tog formen av till exempel höjda skatter (strukturnivå), begränsningar vad gäller försäljningstider och utskänkningstillstånd (samhällsnivå) samt behandling av alkoholproblem (individnivå). Över lag visade översikterna evidens på svaga eller inga samband avseende insatser för alkoholprevention på olika nivåer och minskning av våld i nära relation. Båda översikterna beskriver att alkohol kan vara en bidragande faktor till våldet men att det saknas evidens för den kausala orsaken. En slutsats är att preventivt arbete behöver innehålla fler komponenter än enbart alkoholprevention.

EGENMAKT (EMPOWERMENT) OCH EKONOMISKA INSATSER¹⁴⁴

Det finns viss evidens för en brottspreventiv effekt av att stärka kvinnors egenmakt, i kombination med ekonomiska insatser, på våld i nära relation, enligt en översikt med hög kvalitet. Denna typ av insats innefattade oftast ekonomiska bidrag i olika former, till exempel att ge hushållen en mindre summa pengar (relationsnivå) eller mikrolån till kvinnor (samhällsnivå). Andra insatser innefattade utbildning om kvinnors rättigheter eller att stärka kvinnor socialt och ekonomiskt. Översikten var genomförda i såväl låg- och medelinkomstländer som i höginkomstländer. Det finns viss evidens att insatserna medförde en minskning av våld i nära relation. Dock var effekten begränsad till kvinnor med högre utbildning än grundskola samt till unga kvinnor oavsett utbildningsnivå.

142 Casey m.fl., 2018; Heard m.fl., 2020

143 Tait & Lenton, 2015; Wilson m.fl., 2014

144 Kiani m.fl., 2021

VÅLDSUTSATT MED FUNKTIONSARIATIONER¹⁴⁵

En översikt av medelhög kvalitet undersökte om det fanns några förebyggande interventionsprogram som var specifikt utformade för personer med funktionsvariationer. Tre olika former av program utvärderades; beteendebaserade preventionsprogram, kognitivt baserade preventionsprogram och psykologiska utbildningsprogram. Samtliga program fokuserade på att lära deltagarna att identifiera våld i nära relation, att hantera situationen och att undvika våldsamma situationer. Översikten visade att det finns viss evidens för att de kognitiva och psykologiska utbildningsprogrammen kan minska våld i nära relation för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Dock begränsas generaliserbarheten av dessa resultat av att studierna i översikten generellt sett förlitade sig på små urval, enklare forskningsdesigner och enbart undersökte en form av funktionsvariation.

KUNSKAPSLÄGET

Det finns viss evidens för att preventionsprogram som syftar till att utmana och förändra normer, attityder och kunskap om våld i nära relation har potential att minska förekomsten av sådant våld. Detta förutsätter dock att programmen ges av engagerad och kompetent personal, samt att programmen anpassas efter den kulturella målgruppen.

Det saknas evidens för alkoholpolitiska åtgärds samband med, eller direkt kausala påverkan på, minskat våld i nära relation.

Det finns viss evidens för att ekonomiska interventioner riktade till kvinnor kan minska utsattheten för våld i nära relation bland kvinnor med högre utbildning än grundskola samt bland unga kvinnor.

Det finns viss evidens för att preventionsprogram som vänder sig till personer med intellektuell funktionsvariation kan vara effektiva i att minska våld i nära relation. Dessa resultat baseras dock på studier med svag metodologisk design.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Det behövs forskning med en starkare och mer ändamålsenlig metodologi som förmår att svara på frågor om olika insatsers effekter, och som kan förklara orsakssamband. Långsiktig forskning behövs även för att möjliggöra uppföljning av insatsers funktion och effektivitet under ett längre tidsperspektiv.

Alkoholrelaterade preventionsprogramms effekt i kombination med fler komponenter behöver studeras ytterligare. Likaså behövs mer forskning om hur män med olika sociodemografisk bakgrund kan engagera sig i preventivt arbete och effekten av detta på våld i nära relation.

¹⁴⁵ Lund, 2011

Tema: Våld i ungas nära relationer

- Tre systematiska översikter, två metaanalyser, som inkluderade 107 primärstudier.
- 44 017 deltagare.
- Genomförda i USA.
- Bedömd hög (3) och medelhög (2) kvalitet.

Unga utsätts i hög utsträckning för olika former av våld, vilket medför att det finns ett särskilt behov av att implementera preventiva arbetsätt och metoder för upprepad utsatthet i denna målgrupp¹⁴⁶. Många ungdomar och unga vuxna erfar även liknande konsekvenser som vuxna när det kommer till våld i nära relation, vilket gör behovet av preventionsarbete än mer påtagligt. Barnkonventionen¹⁴⁷ uttrycker detta tydligt och ingår sedan 2020 i svensk lagstiftning. Därmed behöver det förebyggande arbetet ske kontinuerligt för barn och unga, och särskilt under den tid när de första kärleksrelationerna uppstår. Även Istanbulkonventionen innefattar förebyggande arbete bland barn och unga, och eftersom insatser på strukturell nivå syftar till att tidigt lägga grunden för ett mer jämlikt och ett våldsfritt samhälle riktas ofta primärpreventiva insatser till barn och unga i skolålder, där utbildning om våld i nära relation ska ges¹⁴⁸. Utifrån vår avgränsning i ålder innebär det att insatser för unga studeras på motsvarande gymnasienivå och universitetsnivå i Sverige.

För temat våld i ungas nära relationer inkluderades fem översikter där tre bedömdes ha hög kvalitet och två medelhög kvalitet¹⁴⁹. Resultaten kategoriserades efter innehåll och fokus i kategorierna Förebyggande program och Bystanderprogram.

FÖREBYGGANDE PROGRAM¹⁵⁰

Det finns viss evidens i översikterna för att förebyggande program som syftar till att utbilda unga om dejtingvåld och sexuellt våld har en brottsförebyggande effekt. Att arbeta med attityder och kunskap inom området kan även tänkas ha en indirekt effekt på beteenden som kan påverka individer till att ingripa vid misstanke om dejtingvåld men också att själv avstå från att begå dejtingvåld och sexuellt våld. Det framkommer dock att vissa preventionsprogram riktade mot unga högriskgrupper visade en ökad nivå av sexuellt våld jämfört med kontrollgrupper. Primärstudier i översikterna med sämre forskningsdesign visade generellt på en större brottsförebyggande effekt än de med starkare designer. Även utformning av programmen påverkade effekten av dem, där preventionsprogram som enbart innehöll enstaka lärotillfällen och som utspelade sig under en kortare tidsperiod visade mindre långvariga, brottsförebyggande, effekter. Även om flertalet översikter visar på effekt av preventionsprogrammen, vars innehåll är på strukturnivå och ämnar förändra attityder och normer hos unga, är det svårt att påvisa faktiska effekter på våldet. De svårigheter som finns är framför allt att jämföra programmen med varandra och att såväl definitioner som utfallsmått varierar.

¹⁴⁶ BRÅ 2021; Franzén & Gottzén 2020

¹⁴⁷ Barnkonventionen, 2020. "barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försuimlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp" samt att "barn ska skyddas från alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp".

¹⁴⁸ Artikel 3, 14 och 26 i Istanbulkonventionen

¹⁴⁹ Graham m.fl., 2021; Jennings m.fl., 2017; Russel m.fl., 2021; Storer m.fl., 2016; Wong m.fl., 2021

¹⁵⁰ Graham, m.fl., 2021; Jennings, m.fl., 2017; Russel, m.fl., 2021; Wong, m.fl., 2021

BYSTANDERPROGRAM¹⁵¹

Att våga ingripa när våld identifieras är grunden i de så kallade bystanderprogrammen, vilka bygger på att deltagarna lär sig hur de ska uppmärksamma våld i andras relationer samt hur de ska agera när de misstänker att det förekommer¹⁵². Denna insats är på både struktur- och individnivå och den framhålls som särskilt viktig enligt Istanbulkonventionen. Översikterna visade viss evidens för att bystanderprogram som innehöll inslag av pedagogiska undervisningsmetoder var mer effektiva än program som använde sig av inspelat material, någon form av rollspel eller enbart onlineundervisning. Generellt sett påvisades att bystanderprogrammen hade större positiv inverkan på kvinnors kunskaps- och attitydförändring samt att det även fanns skillnader relaterat till deltagarnas etnicitet. Det finns viss evidens för att bystanderprogram kan öka kunskap och förändra attityder till våld i nära relation om dessa anpassas för såväl män och kvinnor som för individer med olika kulturella bakgrunder. Vidare visade översikterna att program som ämnade förändra beteenden hade sämre brottsförebyggande effekt än program som fokuserade på kunskaps- och attitydförändring. Slutligen medförde bystanderprogrammen även ett ökat självrapporterat självförtroende att ingripa när våld i relation misstänktes, dock varierade denna effekt beroende på deltagarnas engagemang i programmet.

KUNSKAPSLÄGET

Det finns viss evidens för att förebyggande program som vänder sig till unga har förmåga att förbättra både kunskaper om, och attityder

till, våld i nära relation. De program som innehåller fler och längre träffar eller möten är mer effektiva i att förhindra sådant våld. Det krävs även att sådana program ges av utbildad personal med pedagogisk färdighet.

Bystanderprogram uppvisar en större förmåga bland unga vuxna att förbättra kunskaper om, och attityder till, våld i ungas nära relationer. Däremot är dessa program sämre på att åstadkomma en faktisk beteendeförändring.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Det behövs forskning med en starkare och mer ändamålsenlig metodologi som förmår svara på frågor om olika insatsers effekter och som kan förklara orsakssamband. Långsiktig forskning behövs även för att möjliggöra uppföljning av insatsers funktion och effektivitet under ett längre tidsperspektiv. Många av de studerade programmen skiljer sig avsevärt vad gäller forskningsmetod, innehåll och hur man mäter utfallsmått, vilket försvårar att dra några entydiga slutsatser.

Det behövs även mer forskning om vad som fungerar för att minska sexuellt våld bland unga. Implementeringsforskning för såväl preventionsprogram som bystander-program behövs för att säkerställa att dessa implementeras och används som det är tänkt.

151 Storer m.fl., 2015; Wong m.fl., 2021

152 Bystanderprogram kan riktas till individer i allmänhet men vänder sig oftast till barn i grund- och gymnasieåldern.

Tema: Prevention vid arbetsplatser

- Två systematiska översikter.
- 15 primärstudier.
- 2 992 deltagare.
- Genomförda i USA.
- Bedömd hög (1) och medelhög (1) kvalitet.

Enligt arbetsmiljölagen har arbetsgivarna ett ansvar för den anställdas arbetsmiljö. I det ingår att arbeta förebyggande med våld i nära relationer och hedersvåld¹⁵³. Arbetsplatser har potential att vara en arena för prevention eftersom viktiga sociala kontakter ofta finns där. Arbetsplatsen kan även fungera som en fristad från hemmet för den utsatta, givet att våldsutövaren inte arbetar på samma arbetsplats. Detta ger arbetsgivaren en möjlighet att hjälpa den utsatta att hantera sin situation. Det finns även möjligheter att via arbetsplatsen påverka normer och attityder för att såväl identifiera som att förhindra våldet.

I Kanada genomfördes en omfattande studie 2013 där 34 procent av de anställda rapporterade att de varit utsatta för våld i nära relation, varav sju procent var utsatta i en nuvarande relation. De rapporterade även att de presterade sämre på arbetet, hade sämre hälsa och lägre livskvalitet än de som inte varit utsatta för våld¹⁵⁴. En svensk studie genomförd 2021 vid fem myndigheter visade att var femte kvinna och var tionde man hade varit utsatt för våld i nära relation.

En tredjedel av dem som svarade uppgav att de påverkats av våld i nära relation, antingen av den egna utsattheten eller en kollegas. Hälften av dem som utsatts uppgav att deras arbetsförmåga påverkats negativt¹⁵⁵. Nationella siffror visar till exempel att våldsutsatthet för kvinnor ökar sjukfrånvaron med 20 procent, och Försäkringskassan handlägger 11 000 sådana ärenden varje år¹⁵⁶. Tidigare beräkningar har visat på stora kostnader i form av produktionsbortfall för arbetsgivare i USA¹⁵⁷. Det finns således även ett ekonomiskt incitament, utöver det psykosociala, för att arbeta förebyggande vid arbetsplatser för att bekämpa denna typ av våld.

För detta tema identifierades två systematiska översikter, där kvaliteten bedömdes som hög respektive medelhög¹⁵⁸. De presenteras under kategorin Förebyggande insatser.

FÖREBYGGANDE INSATSER

Ingen av de två översikterna hade identifierat studier som undersökt effekten av arbetsplatsrelaterade preventionsprogram för våld i nära relation. Däremot finns evidens för att sådana program haft en positiv inverkan på medarbetare som dels upplever sig fått en ökad förståelse och kunskap om våldsproblematiken, dels upplever sig själva som mer behjälpliga för utsatta kollegor. I översikten förekommer förebyggande program som utgår från den anställdes förmåga att hjälpa och stödja andra medarbetare som utsatts för våld, så kallade Employment Assistant Programs (EAP) som togs fram i början på 1970-talet i USA och grundade sig i arbetet med alkoholprevention på arbetsplatser. Det finns viss evidens att

153 I Arbetsmiljölagen (AML) SFS 1977:1160 finns regler om skyldigheter för arbetsgivare och andra skyddsansvariga om att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet. Det finns också regler om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare, till exempel regler om skyddsombudens verksamhet.

154 Nathan m.fl., 2018

155 Jämställdhetsmyndigheten, 2021

156 SKR, 2021

157 Reeves & O'Leary-Kelly, 2007

158 Adhia m.fl., 2019; Pollack m.fl., 2010

sådana program har bidragit till att underlätta arbetet på arbetsplatser att identifiera våldsutsatta, vilket har inneburit att mer hjälp och stöd kunnat erbjudas denna grupp. Genom att skapa en arbetsplatskultur som främjar att våldsutsatta kan söka hjälp samt att våldsutövare kan hänvisas till olika typer av stöd och hjälp för att minska våldsutövandet, ökar möjligheterna till att förhindra våldet. Det finns även viss evidens att sådana positiva effekter hållit i sig i upp till ett år efter programmets införande. Trots detta saknas det dock fortfarande forskning om programmets effekt vad gäller minskning av våld i nära relation.

KUNSKAPSLÄGET

Det finns viss evidens för att arbetsplatsrelaterade preventionsprogram som syftar till att hjälpa våldsutsatta och våldsutövare kan ha en indirekt effekt på minskat våld i nära relation. Detta genom att bidra med en ökad förståelse och kunskap om våldet hos anställda samt hur de bör bemöta utsatta kollegor.

Det finns viss evidens för att preventionsprogrammen medverkar till att skapa en positiv och främjande kultur som leder till att anställda på arbetsplatsen känner att de kan och vill rapportera om våld i nära relation. Detta leder till att de våldsutsatta får mer stöd och att våldsutövare kan remitteras till behandling.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Forskningsluckorna på området är stora och mer forskning behövs inom flera olika områden som berör arbetsplatser. Det behövs bland annat mer forskning om arbetsplatsrelaterade preventionsprogramms kausala och långvariga effekter på våld i nära relation. Även preventionsprogrammets effekt på arbetsplatsers produktionsbortfall, och vilken effekt det har på företagets ekonomi, behöver studeras.

Forskning behövs om arbetssätt och insatser för att hantera det identifierade våldet i nära relation samt hur dessa insatser kan implementeras utifrån arbetsplatsens kontext, så som arbetsplatsens storlek, organisation samt var arbetsplatsen är placerad geografiskt.

Tema: Insatser från rättsväsendet

- En översikt, tre systematiska översikter och två metaanalyser som inkluderade 126 primärstudier.
- 148 172 deltagare.
- Genomförda i Australien, Norge och USA.
- Bedömd hög (5) och medelhög (1) kvalitet.

Rättsväsendet är en viktig samhällsaktör när det gäller att förhindra våld i nära relation och innefattar polis, åklagare, domstolar och kriminalvården. Genom deras möjligheter att påtvinga våldsutövare olika former av sanktioner kan de våldsutsatta skyddas från våldet. De olika aktörerna samverkar också i stor utsträckning med andra myndigheter, till exempel socialtjänsten. Tack vare politiska påtryckningar och idogt upplysningsarbete från kvinnorörelsen under 1970-talet skiftade samhällets uppfattning om våld i nära relation som en privat angelägenhet till att betraktas som ett brott som krävde rättsväsendets aktiva ingripande, vilket resulterade i ett ökat antal gripanden, åtal och domar.¹⁵⁹ Forskning inom detta tema har genomförts i olika länder, vilket innebär att resultaten behöver tolkas utifrån att rättsväsendets förutsättningar skiljer sig åt utifrån lagstiftning i olika länder. Kunskap om metoder och arbetssätt kan användas i Sverige efter att de anpassats till svenska förhållanden.

Bristerna i att hantera risk för våld i nära relation synliggörs genom att upp till 40 procent av polisanmälda våldsutövare återfaller

i nytt våld, trots försök att hantera riskerna från både polis och socialtjänst¹⁶⁰. Att skydda våldsutsatta är centralt i det akuta skedet. För att förhindra våldet krävs även insatser mot våldsutövaren där rättsväsendet har en viktig funktion. Till exempel kan våldsutövaren frihetsberövas eller få ett kontaktförbud mot den utsatta under tiden en förundersökning pågår, beroende på allvarlighetsgraden i det misstänkta brottet. Samverkan mellan aktörer som polis och åklagare ses då som central för att skydda den utsatta. En stor utmaning för berörda verksamheter är att information inte alltid kan delas utifrån gällande regler och lagar som berörs av sekretess. Det är därför viktigt att bygga strukturer och rutiner gällande vad som går att dela och ta hänsyn till det som inte går att dela. Staters skyldighet att främja strukturer för att bedöma och hantera risk för våld i nära relation, vilket även inbegriper samverkan som tar hänsyn till sekretess, regleras i Istanbulkonventionen¹⁶¹.

Svensk lagstiftning har en lag som trädde i kraft 1998 och som specifikt fokuserar på att bekämpa mäns våld mot kvinnor; lagen om grov kvinnofridskränkning¹⁶². Det är en överbyggande lag som bygger på att upprepade våldshandlingar, till exempel misshandel, olaga hot eller sexuellt ofredande, begångna av en man mot en kvinnlig partner och som påverkar hennes självkänsla negativt, ska straffas hårdare än ett enskilt brott¹⁶³. Ungefär 2 000 polis-anmälningar om grov kvinnofridskränkning görs varje år, men endast elva procent döms för brottet. Fler döms däremot för något av underbrotten i stället¹⁶⁴. Under 2021 instiftades ytterligare en lag på området som innebär att det nu enligt lagen om barnfridsbrott är

159 Babcock m.fl., 2016; Bates & Taylor, 2019

160 Belfrage & Strand 2012; Petersson & Strand 2017; Svalin m.fl., 2014

161 Artikel 18, 28 och 51 i Istanbulkonventionen

162 Brottsbalken, SFS 1962:700, 4 kap. 4a § (SFS 2013:367)

163 Burman, 2010

164 BRÅ, 2019; Lindström, 2004; Strand m.fl., 2021

straffbart att utsätta barn, upp till 18 år, för att bevittna våld i nära relation¹⁶⁵. Lagen kom till utifrån att det behövdes ett särskilt skydd för barn som befinner sig i en miljö där våld förekommer. Eftersom lagen nyligen tillkommit finns ingen uppföljande statistik tillgänglig¹⁶⁶.

Inom temat Insatser från rättsväsendet identifierades en översikt, tre systematiska översikter och två metaanalyser¹⁶⁷, där kvaliteten bedömdes hög i fem översikter och medelhög i en. Resultaten kategoriserades utifrån innehåll och fokus i fem kategorier: sanktioner, återta vapenlicenser, kontaktförbud, situationell brottsprevention och obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma.

SANKTIONER

Rättsväsendet kan utfärda ett flertal sanktioner, i form av insatser mot våldsutövaren, som att gripa, häkta, åtala och döma våldsutövaren. En metaanalys av hög kvalitet¹⁶⁸ visade evidens för en liten brottsförebyggande effekt, endast fem procent, av obligatoriskt gripande¹⁶⁹ avseende återfall i våld i nära relation. Resultaten visade även att det kan finnas en risk att obligatoriskt gripande kan leda till en ökning av våld. Det fanns dock begränsningar i metaanalysens urval som gör att det kan finnas fler primärstudier som har undersökt effekterna av obligatoriskt gripande men som inte nådde inklusionskriterierna, vilket försämrar studiens kvalitet och möjlighet att generalisera resultaten. En genomgripande systematisk översikt av hög kvalitet¹⁷⁰, innefattande 31 primärstudier, visar att det saknas evidens för brottspreventiveffekt

av såväl åtal som fällande dom på återfall i våld i nära relation. Forskarna förklarar resultaten genom att visa på den spridning som finns av resultaten och den låga kvaliteten som de inkluderade primärstudier har, vilket inte genererar tillräcklig kunskap för att kunna dra några slutsatser om effekt. De argumenterar för att forskning över lag på området är problematisk. För att kunna kartlägga om rättsväsendets sanktioner har en verklig effekt på minskad brottslighet behövs forskning med ändamålsenlig metodologi som förmår att svara på frågor om olika insatsers effekter och förklara orsaksamband. Långsiktig forskning behövs för att möjliggöra uppföljning av insatsers funktion och effektivitet under ett längre tidsperspektiv.

ÅTERTA VAPENLICENSER

En annan systematisk översikt av hög kvalitet¹⁷¹ visar viss evidens för att insatser som inbegriper att återta vapenlicenser och minska tillgång till vapen har en brottsförebyggande effekt, särskilt för våldsutövare som har ett stort våldskapital. Det finns ett positivt samband mellan att äga vapen, ha ett stort våldskapital och att utöva våld i nära relation. Det saknas dock evidens för att effekten relaterar till att återta vapenlicensen i sig eftersom det kan finnas andra faktorer som samvarierar.

KONTAKTFÖRBUD¹⁷²

Resultaten av en kombinerad systematisk översikt och metaanalys av hög kvalitet visade evidens för att kontaktförbud hade en positiv effekt genom att både öka tryggheten för den

165 Brottsbalken, SFS 1962:700, 4 kap. 3 § (SFS 2021:397)

166 Proposition 2020/21:170 Mer information finns att läsa i de förarbeten och den proposition som föregår lagen

167 Cordier m.fl., 2021; Hoppe m.fl., 2020; Maxwell & Garner, 2012; Prenzell & Fardell, 2017; Vatnar m.fl., 2021; Zeoli m.fl., 2016

168 Hoppe m.fl., 2020

169 Eng, mandatory arrest

170 Maxwell & Garder, 2012

171 Zeoli m.fl., 2016

172 Cordier, m.fl., 2021

våldsutsatta och att förhindra våldet, även om våldet inte upphörde helt. Denna positiva effekt har påvisats gälla även när hänsyn tagits till olika utfallsmått och olika typer av kontaktförbud. Istanbulkonventionen reglerar att stater ska säkerställa tillgång till olika former av kontaktförbud, och att dessa ska följas upp med sanktioner om våldsutövaren överträder dem¹⁷³. I Sverige finns flera olika former av kontaktförbud¹⁷⁴, vilka utfärdas utifrån hur allvarlig brottsligheten mot den utsatta anses vara. Översikten visade viss evidens för att effekten av kontaktförbudet ökade om det användes i kombination med andra insatser från rättsväsendet som att gripa våldsutövaren. Kontaktförbuden visade sig vara mer effektiva då våldsutövaren inte hade stalkat den utsatta, inte tidigare gripits för våld eller inte uppvisade ett stort våldskapital, samt att den utsatta hade avbrutit relationen och hade en medelhög inkomst. Vidare finns det evidens för att våldsutsatta upplevde en ökad trygghet och säkerhet när våldsutövaren hade ett kontaktförbud, vilken förstärktes om rättssystemet beivrade överträdelser så att våldsutövarens beteende fick en konsekvens. Olika typer av kontaktförbud som jämfördes med olika utfallsmått gjorde dock jämförelser mellan primärstudierna svåra. Resultaten i översikten påverkades beroende på vilket mått på återfall som användes, där självrapporterad utsatthet visade på högre grad av fortsatt våld (34 procent) än vad en ny polisanmälan gjorde (28 procent). Detta beror till viss del på att den utsatta upplever svårigheter att anmäla allt våld. Vad som kan anses effektivt är därmed svårt att avgöra, och det är heller inte tydligt definierat.

SITUATIONELL BROTTSPREVENTION

En översikt av medelhög kvalitet visade att det finns viss evidens för att olika former av situationell brottsprevention¹⁷⁵ ökade upplevd trygghet och minskade våldet. Resultaten är dock blandade och ett flertal av de primärstudier som ingick var av sämre kvalitet. Det saknas till exempel evidens för att övervakning med GPS var brottspreventivt, även om det fanns lovande resultat. Våldsutsatta kvinnor upplevde att de kände sig säkra och fick stöd när de befunnit sig i skyddade boenden, men inga resultat redovisades om den brottspreventiva effekten. Det fanns viss evidens för att insatser av ett nyazeeländskt program¹⁷⁶, vilket går ut på att våldsutövaren lämnar hemmet som stärks upp med säkerhetslösningar som övervakning och larm, bidrog till minskad våldsutsatthet. Viss evidens fanns för att personlarm i olika former kunde fungera som stöd för våldsutsatta. Det fanns också viss evidens för att kombinationen mellan personlarm och säkra-hem-lösningar kunde ha en större brottsförebyggande effekt avseende trygghet än lösningar var för sig.

OBLIGATORISK POLISANMÄLAN FÖR YRKESVERKSAMMA

Obligatorisk polisanmälan vid brott gäller för till exempel sjukvårdspersonal i många länder. Om en patient misstänks vara utsatta för ett våldsbrott som kan generera fängelse är sjukvårdspersonalen skyldiga att göra en polisanmälan. Hur detta är utformat i praktiken, det vill säga vilka yrkeskategorier och vilka typer av brott det gäller, skiljer sig åt

173 Artikel 52, Istanbulkonventionen

174 Se Lagen om kontaktförbud, SFS 1988:688, (SFS 2013:974, 2021:1109). En revidering av lagen har skett 22-01-01

175 Situationell brottsprevention kan vara insatser som används för att förhindra brott vid en särskild plats eller situation.

176 En metod framtagen i Auckland, Nya Zeeland år 2008. Centre for Social Research & Evaluation, 2010

mellan länder. En norsk systematisk översikt av hög kvalitet¹⁷⁷ visade evidens för att obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma vid kännedom om utsatthet för våld i nära relation hade en begränsad brottsförebyggande effekt. WHO¹⁷⁸ rekommenderar inte att obligatorisk polisanmälan ska genomföras eftersom det underminerar den våldsutsatta självständighet och hens hjälpsökande, dock finns det begränsat stöd för den rekommendationen i forskningslitteraturen. Översiktens resultat visar att våldsutsatta över lag stöttade insatsen. Vidare beskrivs att flertalet av studierna i översikten i högre grad undersökte attityder till obligatorisk polisanmälan än en faktisk genomförd polisanmälan. Diskrepansen mellan att våldsutsatta stöttar insatsen samtidigt som yrkesverksamma brister i att utöva den kan leda till att utsatta inte får den hjälp och stöd som de skulle behöva.

KUNSKAPSLÄGET

Det finns viss evidens för att rättsväsendets sanktioner i form av att gripa, häkta och döma våldsutövare har reducerande effekt på återfall i nytt våld. Att återta vapenlicenser har viss evidens för brottspreventiv effekt för våldsutövare som även hade ett stort våldskapital. Det finns även evidens för att kontaktförbud har brottsreducerande effekt i vissa grupper om detta även kombineras med andra skyddsåtgärder. Kontaktförbuden medförde även en ökad trygghet hos de utsatta.

Däremot saknas det evidens för insatser om situationell brottsprevention utifrån att det finns för lite forskning på området, lovande resultat finns dock. Det saknas även evidens för att obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma som misstänker utsatthet bland patienter, klienter eller brukare har en brottsreducerande effekt.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

En översikt¹⁷⁹ beskriver tydligt att forskning behöver förbättras i form av bättre forskningsdesign med mer valida utfallsmått, och en tydligare redovisning av resultat behövs för att kunna påvisa eventuella effekter av insatser och sanktioner som rättsväsendet genomför. Även forskning om effekten av insatser som till exempel kontaktförbud eller situationell brottsprevention som larm i hemmet för olika grupper av våldsutövare och våldsutsatta behövs. Vidare behöver lagstiftningens betydelse i det brottsförebyggande arbetet studeras ytterligare. Mer forskning behöver också genomföras gällande den brottsförebyggande effekten av obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma.

Tema: Behandlingsinsatser för våldsutövare

- Fyra översikter, fyra systematiska översikter och sex metaanalyser som inkluderar 208 primärstudier.
- Över 65 000 deltagare.
- Genomförda i Australien (2), Danmark (1), Kanada (1), Spanien (2), UK (2) och USA (6).
- Bedömd hög (11) och medelhög (3) kvalitet.

Under 1970- och 1980-talet när rättsväsendet utvecklades för att hantera våld i nära relation, växte samtidigt olika behandlingsprogram som

177 Vatnar m.fl., 2021

178 WHO, 2013

179 Maxwell & Garder, 2012

riktade sig till våldsutövarna fram. Under samma tidsperiod blev sådana rehabiliterande behandlingsprogram vanliga bland annat i USA och Kanada¹⁸⁰. I Sverige startades de första kriscentrumen för våldsutövande män i slutet på 1980-talet¹⁸¹.

De första behandlingsprogrammen baserades på den feministiska analysen av mäns våld mot kvinnor och kom att kallas för "Duluthmodellen" efter den stad i Minnesota, USA, som den utvecklades i¹⁸². Den gemensamma utgångspunkten för Duluthbaserade behandlingsprogram utgår från att våldets orsaker kan förklaras med våldsutövarens behov av makt och kontroll, samt att detta våld sanktioneras av patriarkala samhällsstrukturer¹⁸³. Denna behandlingsform har därför fokuserat på att förändra våldsutövarens tankar och attityder genom kognitiv beteendeterapi (KBT), med stort fokus på att utbilda våldsutövare om bland annat könsroller, strukturella ojämlikheter mellan könen, makt och kontrollerande beteenden, och mäns privilegierade ställning gentemot kvinnor i samhället i stort. Ända sedan 1970-talet har Duluthmodellen utgjort den dominerande formen av behandling. Bland annat har flertalet delstater i USA upprättat policys om att inga andra behandlingsformer får erbjudas till våldsutövare¹⁸⁴, och i Sverige använde Kriminalvården fram till nyligen ett Duluthbaserat behandlingsprogram kallat Integrative Domestic Abuse Programme (IDAP)¹⁸⁵.

På senare tid har andra typer av behandlingsprogram växt fram, där majoriteten av dessa är i form av KBT. I dessa behandlingsprogram har den feministiska förklaringsmodellen till våldet valts bort och utgångspunkten är i stället att arbeta direkt med det våldsamma beteendet¹⁸⁶. Här får våldsutövare hjälp med att identifiera och lära sig icke våldsamma konflikt hanteringsstrategier och tekniker genom att förändra dysfunktionella tankemönster, beteenden och attityder. Dessa behandlingsinsatser har ofta mötts av kritik från feministiskt håll då de ofta tar höjd för, och behandlar, våldsutövarens psykosociala problematik (till exempel missbruk) samt, under vissa förutsättningar, involverar den utsatta partnern i behandlingen¹⁸⁷.

Oavsett behandlingsform och teoretisk utgångspunkt är målet för behandlingsinsatser mot våldsutövande män att förmå dem att upphöra med sitt beteende.

För detta tema identifierades 14 översikter¹⁸⁸ där resultaten kategoriserades utifrån innehåll och fokus i fyra kategorier: enskilda behandlingsinsatser, integrerad behandling, parterapi och kulturellt anpassade behandlingsinsatser.

ENSKILDA BEHANDLINGSINSATSER¹⁸⁹

Sju översikter, varav tre metaanalyser och två systematiska översikter, undersökte effekten av olika behandlingsinsatser på återfall i nytt partnervåld. Fem av sju översikter bedömdes

180 Ferrer-Perez & Bosch-Fiol, 2018

181 SKR, 2017

182 Babcock m.fl., 2004

183 Babcock m.fl., 2004; Corvo & Johnson, 2013

184 Cantos & O'Leary, 2014

185 Haggård m.fl., 2017

186 Se till exempel, Babcock m.fl., 2004

187 Babcock et al., 2016

188 Akoensi m.fl., 2013; Arce m.fl., 2020; Emezue m.fl., 2019; Ferrer-Perez & Bosch-Fiol, 2018; Karakurt m.fl., 2016; Karakurt m.fl., 2019; O'Connor m.fl., 2021; Ogunsiyi & Clisdell, 2017; Oliffe m.fl., 2021; Spencer m.fl., 2020; Stephens-Lewis m.fl., 2019; Travers m.fl., 2021; Waller, 2016; Wilson m.fl., 2021

189 Akoensi m.fl., 2013; Arce m.fl., 2020; Ferrer-Perez & Bosch-Fiol, 2018; O'Connor m.fl., 2021; Oliffe m.fl., 2021; Travers m.fl., 2021; Wilson m.fl., 2021

vara av hög kvalitet medan de resterande två översikterna var av medelhög kvalitet. Generellt sett bestod behandlingsinsatserna av KBT, feministisk behandling enligt Duluthmodellen, motiverande samtal, psykodynamiska interventioner, eller en kombination av sådana insatser.

Översikterna visade på varierande effekter av behandlingsinsatser på återfall i våld i nära relation. Denna variation kan i mångt och mycket förklaras av metodologiska aspekter som studiedesign och hur återfall definierades. Studier som rapporterade mindre återfall i våld i nära relation och andra positiva utfall av behandlingen, till exempel ökat välmående och mindre depression, var oftast av kvasi-experimentell eller icke-experimentell design¹⁹⁰. Det är därmed inte möjligt att klargöra om förbättringar i våldsutövarens beteende kan härledas till behandlingsinsatsen i sig då andra potentiella förklaringsfaktorer, så kallade confounders, inte kan uteslutas med sådana studiedesigner. Samtidigt visar översikterna att studier med en starkare metodologisk design, det vill säga RCT-studier, generellt finner att behandling inte har någon effekt på återfall i våld i nära relation. Detta gäller speciellt de Duluthbaserade behandlingsinsatserna¹⁹¹. Vidare använde flera studier våldsutövarens självrapportering som mått på återfall i våld i nära relation, eller baserade denna information på polisanmäld sådan brottslighet¹⁹². Det är allmänt känt att sådana mått på återfall utgör en grov under-skattning av det faktiska återfallet, då våldsutövare tenderar att underrapportera sitt våldsutövande samt att många utsatta inte rapporterar sin utsatthet till polisen. Det senare exemplifieras i en av översikterna som påvisade att behandlingsinsatserna verkade effektiva i att förhindra våld i nära relation när återfall

baserades på officiell kriminalstatistik, som till exempel polisanmälningar och domar, men att denna positiva effekt försvann helt och hållet när återfall i stället studerades baserat på den utsatta partnerens självrapporterade utsatthet¹⁹³.

Trots de varierande resultaten finns det indikationer på att behandlingsinsatser kan vara effektiva för att förhindra återfall i våld i nära relation. Detta gäller särskilt de behandlingsinsatser som baseras på Risk – Behov – Mottaglighets (RBM) -modellen¹⁹⁴. RBM-modellen utgår, i korta drag, från att behandlingsinsatser till våldsutövare behöver 1) matchas utifrån individens bedömda risk för återfall, 2) fokusera på våldsutövarens riskfaktorer för våld (till exempel missbruk eller sexuell svartsjuka), samt 3) matchas utifrån våldsutövarens mottaglighet för behandling. Vad gäller risk menar RBM-modellen på att våldsutövarens behov av insatser måste matchas med deras grad av risk för återfall. Således behöver våldsutövare med en hög bedömd risk för återfall mer intensiva och omfattande insatser än de våldsutövare som bedömts med lägre risk för återfall. Behandlingsinsatsen måste vidare fokusera på de riskfaktorer som ses som mest centrala för våldsutövandet för den enskilda våldsutövaren för att få en gynnsam effekt. Om inte den underliggande problematiken behandlas är det inte rimligt att förvänta sig positiva utfall av insatsen. Slutligen är det lika viktigt att behandlingsinsatsen tar våldsutövarens personliga förutsättningar i beaktande genom att anpassa behandlingen utifrån, till exempel, individens inlärningsstil, kognitiva förmåga, och motivation att förändra sitt beteende. De insatser som baseras helt eller delvis på RBM-modellen visar på en återfallsförebyggande effekt i upp till 24 månader, även i

190 Akoensi m.fl., 2013; Ferrer-Perez & Bosch-Fiol, 2018; O'Connor m.fl., 2021; Oliffe m.fl., 2021; Travers m.fl., 2021; Wilson m.fl., 2021

191 Wilson m.fl., 2021

192 Akoensi m.fl., 2013; Arce m.fl., 2020; Oliffe m.fl., 2021; Travers m.fl., 2021; Wilson m.fl., 2021

193 Arce m.fl., 2020

194 Andrews & Bonta, 2017

RCT-studier¹⁹⁵. Detta indikerar på vikten av att utforma behandlingar som anpassas till den enskilde våldsutövaren snarare än att ge samma behandling till alla våldsutövare.

INTEGRERAD BEHANDLING¹⁹⁶

I två metaanalyser av hög kvalitet jämfördes enskilda terapeutiska behandlingsinsatser, till exempel KBT, motiverande samtal och Duluthmodellen, med terapeutiska behandlingsinsatser som också integrerade behandling mot missbruk eller trauma hos våldsutövaren. Över lag visar dessa studier på lovande resultat där behandlingsinsatser mot våld i nära relation som integrerar behandling av missbruk eller trauma är mer effektiva för att minska våld i nära relation än enskilda terapeutiska behandlingsinsatser. Dock baseras dessa resultat på studier med en mindre rigorös metodologisk design som till exempel för- och eftermätningar, medan studier med en experimentell design visar på blandade resultat.

PARTERAPI¹⁹⁷

I två metaanalyser av hög kvalitet jämfördes parterapi med enskild, eller ingen, behandling vad gäller återfall i våld i nära relation. Samtliga studier använde en experimentell design. Sammantaget visar dessa studier på att parterapi, i jämförelse med enskild eller ingen behandling, är signifikant bättre på att förhindra återfall i både fysiskt och psykiskt våld samt även minskar depression och ilska hos båda partners. En av metaanalyserna fokuserade dessutom enbart på onlinebaserade interventioner, vilket möjliggör för par att söka hjälp även under

omständigheter som pandemins restriktioner om att stanna hemma eller för dem som till exempel bor i glesbygd. Det är dock viktigt att tillägga att båda metaanalyser betonar att parterapi är bättre lämpat för situationellt betingat våld, vilket är den typ av våld i nära relation där våldet ofta utövas av båda partners och inte präglas av kontrollerande beteenden¹⁹⁸. Om denna form av terapi tillämpas på andra typer av våld i nära relation, så som det mer frekventa och grova våldet med tydliga inslag av kontrollerande beteenden som benämns som intim terrorism, finns en farhåga att risken för våld i stället ökar.

KULTURELLT ANPASSADE BEHANDLINGSINSATSER¹⁹⁹

Tre översikter, varav två bedömdes med hög kvalitet och en med medelhög kvalitet, studerade effekterna av behandlingsinsatser för våldsutövare tillhörande olika etniska minoritetsgrupper. I två av dessa översikter undersöktes effekten av redan befintliga behandlingsinsatser, till exempel Duluthmodellen och KBT, som anpassats till målgruppens kultur och språk²⁰⁰. Båda översiktterna, en av hög kvalitet och en av medelhög kvalitet, fann att återfall i våld i nära relation inte studerades i de inkluderade studierna. Däremot visade några studier på att dessa kulturellt anpassade insatser hade färre avhopp bland deltagarna²⁰¹, och flera deltagare självrapporterade en positiv förändring av attityder och kunskap om våld i nära relation²⁰².

Majoriteten av studierna har gjorts i USA med latinamerikanska deltagare, vilket begränsar

195 Travers m.fl., 2021

196 Karakurt m.fl., 2019; Stephens-Lewis m.fl., 2019

197 Karakurt m.fl., 2016; Spencer m.fl., 2020

198 Engelsk översättning: Situational couple violence. Johnsson, 2006; Karakurt m.fl., 2016; Spencer m.fl., 2020

199 Emezue m.fl., 2019; Ogunsiji & Clisdell, 2017; Waller, 2016

200 Emezue m.fl., 2019; Ogunsiji & Clisdell, 2017

201 Emezue m.fl., 2019

202 Ogunsiji & Clisdell, 2017

generaliserbarheten till andra grupper. En översikt²⁰³ av hög kvalitet visade att afroamerikanska våldsutövare var mer benägna att hoppa av behandlingen än icke afroamerikanska våldsutövare. Sammantaget finns indikationer på att behandlingsinsatser som anpassas efter den specifika etniska minoritetsgruppen kan vara effektiva i att förhindra avhopp, vilket i sig är positivt då avhopp från behandling är en riskfaktor för återfall i våld i nära relation²⁰⁴.

KUNSKAPSLÄGET

Det saknas vetenskapligt stöd för att behandlingsinsatser som baseras på den feministiska analysen av våld i nära relation, den så kallade Duluthmodellen, har en brottspreventiv effekt. Detta är problematiskt då denna typ av behandlingsinsats är den som är mest vanligt förekommande.

Det finns vetenskapligt stöd, även bland experimentella studier, för att behandlingsinsatser som utformas enligt Risk-Behov-Mottaglighets (RBM)-modellen²⁰⁵ är bättre på att minska våld i nära relation jämfört med andra behandlingsinsatser.

Mindre vanligt förekommande behandlingsinsatser som ofta kritiserats från feministiskt håll, så som parterapi och behandlingsinsatser som integrerar missbruks- eller traumabehandling, visar på lovande resultat.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Över lag behövs det mer forskning med en starkare och mer ändamålsenlig metodologi som förmår svara på frågor om olika behandlingsinsatserns effekter och som kan förklara orsakssamband. Även långsiktig forskning behövs för att möjliggöra uppföljning av behandlingsinsatserns funktion och effektivitet under ett längre tidsperspektiv.

Det behövs mer forskning om effekten av integrerade behandlingsformer för våld i nära relation och ett samtida missbruk, där det finns behov av mer nyanserade mätningar och definitioner av missbruk. Sådan kunskap kan underlätta i att skapa mer effektiva insatser som utgår från individens behov.

Parterapi behöver studeras ytterligare, speciellt med utgångspunkt i vilka par som är lämpliga för sådan form av behandling. Detta då det finns farhågor om att sådan form av behandling annars riskerar att öka våldet mot den utsatta partnern.

Behandlingsinsatserns påverkan på återfall i våld i nära relation bland etniska minoriteter behöver också studeras ytterligare. Majoriteten av studierna som identifierades i översikterna på detta område är av kvalitativ metod och har inte fokuserat på att studera återfall i våld i nära relation. Dessutom har dessa översikter främst utförts i USA och fokuserat på latinamerikanska våldsutövare. Därmed behövs mer såväl internationell som nationell forskning på detta område.

203 Waller, 2016

204 Waller, 2016

205 Andrews m.fl., 2010

Tema: Samverkan på samhällsnivå

- En översikt som består av 18 primärstudier.
- 18 552 deltagare i fyra av primärstudierna.
- Genomförd i USA.
- Bedömd hög kvalitet.

Regeringen har i sin nationella strategi för att stoppa mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck²⁰⁶ betonat vikten av att ha en fungerande samverkan. Denna samverkan mellan olika aktörer är en förutsättning för att uppnå det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Samverkan är således central för att kunna skydda och hjälpa den utsatta samt att kunna ställa våldsutövaren till svars, och bör inkludera verksamheter som exempelvis polis, åklagare, socialtjänst samt hälso- och sjukvård. Socialstyrelsen har även poängterat vikten av samverkan mellan olika samhällsaktörer för att förhindra det dödliga våldet²⁰⁷.

För detta tema identifierades en systematisk översikt²⁰⁸ som bedömdes ha en hög kvalitet. Översiktens resultat beskrivs i kategorin samordnade samhällsinsatser.

SAMORDNADE SAMHÄLLSINSATSER

Ett program för samverkan är det amerikanska programmet samordnade samhällsinsatser (Coordinated Community Responses, CCR). Det är ett samlingsnamn mer än ett program, som strävar efter att samordna de insatser som ingår i det brottsförebyggande arbetet att

förhindra våld i nära relation. Det innebär att val av insats kan anpassas till olika samhällens förutsättningar.

Den övergripande slutsatsen från översikten är att eftersom återfall mäts på olika sätt och att insatserna inom CCR kan vara olika, går det inte att avgöra om det finns någon effekt på minskat våld i nära relation. Översikten undersökte specifikt olika områden i USA som använde CCR och jämförde dem med områden som inte använde CCR. Det fanns viss evidens för att insatsen ökade polisens gripande av våldsutövare samt att den våldsutsatta upplevde ett bättre bemötande från polisen, och därmed medverkade i utredningen i högre grad. Ingen effekt på de utsattas medverkan i rättegång kunde påvisas. Det fanns inte evidens för att antal åtal för våld i nära relation ökade i de områden som använde CCR. Fler våldsutövare som hanterades via CCR dömdes till någon form av behandlingsprogram för våldsutövare. Det saknas evidens för hur CCR påverkar domslut om frihetsberövande påföljder. Det fanns viss evidens för att de utsatta erhöll mer stöd och bättre tillgång till olika service från samhällsaktörer för sig själva och sina barn, samt att de våldsutsatta var mer benägna att medverka i säkerhetsarbete och ta del av insatser och skyddsåtgärder än de som inte medverkade i CCR.

KUNSKAPSLÄGET

Det finns viss evidens för att en samordnad samverkan, där flera verksamheter och myndigheter involveras, kan medföra att de utsatta erhåller mer stöd och bättre tillgång till olika service från samhällsaktörer, både för sig själva och sina barn.

206 SOU 2015:55

207 Socialstyrelsen, 2022

208 Johnson & Stylianou, 2020

Denna typ av samverkan kan även resultera i att de våldsutsatta blir mer benägna att medverka i sin egen riskhantering, det vill säga de förstår och accepterar i högre utsträckning de inskränkningar som också kommer med olika typer av skyddsåtgärder.

Samordnad samverkan är dock ett förhållningsätt och inte en enskild åtgärd. Detta gör att det specifika innehållet i sådan samverkan, vad gäller valet av åtgärder, kan variera stort. Denna variation medför att det saknas entydig evidens för sådan samverkan, då de samverkansformer som jämförts med varandra skiljer sig avsevärt vad gäller de åtgärder som använts.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Det behövs forskning med en starkare och mer ändamålsenlig metodologi som förmår svara på frågor om effekterna av samordnad samverkan och som kan förklara orsakssamband. Även långsiktig forskning behövs för att möjliggöra uppföljning av denna insats effektivitet under ett längre tidsperspektiv. Ett problem som påvisats är att det saknas konsensus kring utfallsmåtten, och fler sådana mått än återfall efterfrågas för att kunna avgöra om och vilken effekt samverkansinsatser har. Det behövs specifikt mer forskning om den brottsförebyggande effekten för denna typ av insatser i andra länder än USA, samt i olika kontext så som i storstad, glesbygd och landsbygd. Olika insatser, eller kombinationer av insatser, brottsförebyggande effekt behöver också undersökas ytterligare. Forskning behövs även om betydelsen av hur val av insatser görs och hur upplägget struktureras inom ramen för ett samordnat samverkansprogram.

Tema: Våld i HBTQI-relationer

- En översikt som består av 81 primärstudier, 24 böcker/bokkapitel, 65 rapporter, sex lagdokument och 20 webbsidor.
- Genomförd i Kanada.
- Bedömd medelhög kvalitet.

Ingen översikt överensstämde med inkluderingskriterierna fullt ut för området våld i HBTQI-relationer. Det fanns dock en kanadensisk översikt av medelhög kvalitet som behandlade riskfaktorer för våld i nära relation och behovet av förebyggande arbete för HBTQI-personer²⁰⁹. Eftersom Sverige och Kanada har liknande sociala system och samhällsbyggnad ansågs översikten relevant för denna rapport. Det övergripande syftet med översikten var att finna riskfaktorer för våld i nära relation specifika för HBTQI-personer, och som kan ligga till grund för policy, praktik och forskning avseende förebyggande arbete.

De övergripande resultaten visar att generella riskfaktorer är desamma för heterosexuella som för HBTQI-personer som utövar våld i nära relation. Mer specifika riskfaktorer för våld i nära relation visade sig vara heteronormativitet, traditionella könsnormer, social exkludering, isolering, att vara utsatt för homofobi och stigma (minoritetsstress) i form av trakasserier under skolåren, samt brist på lämpliga förebyggande och stödjande åtgärder för våldsutsatta. Översikten visar att dessa riskfaktorer påverkar nära relationer på flera områden, vilket leder till mer våld, missbruk och stress för personer som inte följer de traditionella normerna. Sammantaget leder det till ökad risk för våld i nära

209 Lorenzetti m.fl., 2017

relation. Översikten belyser även att ett intersektionellt förtryck leder till ökad stress, vilket också blir en sårbarhetsfaktor för våld i nära relation. Vidare konstaterar författarna utifrån de inkluderade primärstudierna att skyddsåtgärder för våldsutsatta i samhället bygger på heterosexuella kvinnors utsatthet, vilket gör att HBTQI-personer inte känner att de får det stöd och hjälp som de behöver.

KUNSKAPSLÄGET

Generella riskfaktorer för våld i nära relation är desamma för heterosexuella som för HBTQI-personer. Dessutom finns ytterligare specifika riskfaktorer för HBTQI-personer, vilket innefattar faktorer som till exempel heteronormativitet, traditionella könsnormer, och social exkludering.

Skyddsåtgärder för våldsutsatta i samhället bygger på heterosexuella kvinnors utsatthet, vilket gör att HBTQI-personer inte känner att de får den stöd och hjälp som de behöver.

Det saknas forskning om förebyggande arbete och riskhantering för våld i nära relationer för HBTQI-personer.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Det behövs mer forskning om metoder och arbetssätt som syftar till att förebygga och förhindra våld i nära relation för HBTQI-personer. Den begränsade mängd forskning som finns på området är även till största del baserad på samkönade relationer²¹⁰.

Tema: Kvinnor som våldsutövare

Även om uppdraget i första hand avser att kartlägga hur vi kan förebygga och förhindra mäns våld mot kvinnor bör vi även se över det omvända, det vill säga vi behöver även identifiera vilken kunskap som finns om förebyggande arbete om kvinnors våld i nära relationer. Kvinnor som våldsutövare, i förhållande till män som våldsutövare, uppvisar över lag flera både likheter och skillnader.

Skillnaderna består främst av omfattningen av våldet som är lägre för kvinnor, likaså är våldet generellt sett av mindre allvarlig karaktär och kräver inte sjukhusvård i samma utsträckning²¹¹. Likheter med män som våldsutövare utgörs däremot av riskfaktorer för våldet, benägenheten att utöva situationellt våld, och förmågan att utföra allvarligt våld, inklusive mord²¹². Kvinnor som våldsutövare i nära relation anmäls även i lägre grad till polisen, vilket gör att det är få som kommer till samhällets kännedom. Det i sin tur leder till att behovet av insatser som samhället erbjuder, vilket till viss del baseras på den efterfrågan som finns, inte tas fram i samma omfattning som de insatser som fokuserar på mäns våld mot kvinnor.

De behandlingsprogram som bygger på att förändra patriarkala attityder och normer behöver anpassas eftersom dessa motiv till våldet inte kan förklaras på samma sätt enligt till exempel Duluthmodellen²¹³. Behandlingsprogram för våldsutövare är baserade på män som våldsutövare, vilket resultatet i denna

210 Edwards m.fl., 2015

211 Brå, 2014

212 Mackay m.fl., 2018; Oskarsson & Strand, 2021; Storey & Strand, 2012; 2013; 2017

213 Babcock m.fl., 2004; Corvo & Johnson, 2013

rapport visar²¹⁴. Socialstyrelsens två utvärderingar av behandlingsprogram för våldsutövare är även de baserade på män som våldsutövare²¹⁵. Socialstyrelsens rapport om skyddade boenden är också baserad på kvinnor som våldsutsatta²¹⁶.

Det saknas översikter som undersöker preventionsprogram eller insatser för riskhantering som är anpassade för kvinnor som våldsutövare.

KUNSKAPSLÄGET

Risikfaktorer och sårbarhetsfaktorer är i viss utsträckning samma oavsett kön på våldsutövare, men dessas relevans till våldsutövandet kan variera.

Det saknas dock alltfjämt forskning om förebyggande arbete och riskhantering för våld i nära relationer där kvinnor är våldsutövare.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Det behövs mer forskning om hur kvinnors våld i nära relation ska förebyggas, förhindras och hanteras. Särskilt behövs forskning om behandlingsprogram för kvinnor som våldsutövare, brottspreventiv effekt av stöd, hjälp och skyddsåtgärder till våldsutsatta där kvinnor är våldsutövare samt hur praktikers uppfattning om kvinnor som våldsutövare påverkar beslut om riskhantering för våldsutsatta.

Tema: Stalkning

- En översikt som bestod av 22 primärstudier.
- 7 878 deltagare.
- Genomförd i USA.
- Bedömd hög kvalitet.
- Utökad sökning inkluderade 13 primärstudier.

Stalkning av en före detta partner uppstår när den ena partnern upprepade gånger fortsätter att, på olika sätt, kontakta den andre mot dennes vilja vilket skapar rädsla eller oro hos den utsatta. Det går inte att stalka någon som man har en pågående nära relation med utifrån att det är ömsesidigt att det ska finnas en relation. Om det förekommer stalkningsliknande beteenden som att kontrollera, förfölja, trakassera och hota en person som man har en pågående nära relation med är det en del av våld i nära relation. När relationen tar slut upphör det ömsesidiga att vilja ha kontakt och det blir stalkning. Stalkning är per definition av upprepande karaktär. Därmed behöver riskhanteringen utgå från en riskbedömning som är specifikt framtagen för stalkning, då riskbedömning som enbart behandlar enstaka händelser inom våld i nära relation kan underkatta risken för våld. För dem som utsätts för stalkning påverkar rädslan förmågan att fatta adekvata beslut, vilket gör att de behöver stöd från samhället att hantera sin utsatthet, likväl som stalkarna behöver få mer effektiva sanktioner för att förhindra fortsatt stalkning²¹⁷.

Många av de handlingar som utgör stalkning är i sig inte brottsliga även om de kan vara det. En del av brotten, som exempelvis ofredande, har också ett relativt lågt straffvärde. Som ett led i

214 Se tema 6. Behandlingsinsatser för våldsutövare

215 Socialstyrelsen, 2010; 2020

216 Socialstyrelsen, 2021

217 Strand, 2020

att stärka lagstiftningen på området infördes lagen om olaga förföljelse 2011²¹⁸. Lagen tillkom utifrån att det behövdes en lag som specifikt behandlade denna brottslighet med ett högre straffvärde för upprepade brottsliga handlingar än de enskilda brottens straffvärde. Årligen anmäls cirka 500 till 600 brott, där 17 procent döms för olaga förföljelse. Fler döms för något av de 13 underbrotten, där vanligt förekommande underbrott är olaga hot, ofredande, eller överträdelse av kontaktförbud²¹⁹.

Inom detta tema identifierades en systematisk översikt²²⁰, med bedömd hög kvalitet samt 13 primärstudier. Översiktens resultat beskrivs under kategorin rättsväsendet internationellt.

RÄTTSVÄSENDET INTERNATIONELLT

Det framkom ett flertal utmaningar för rättsväsendet, vilka på olika sätt kan påverka insatsers effekt. Svårigheter för polis att utreda stalkning som följer på en avslutad relation var dels att identifiera våldsutövarna som stalkare, dels att kunna ta fram de bevis som krävs för ett åtal och en fällande dom. Vidare visade översikten att rättsväsendet hanterar stalkningsbrottet som en enskild händelse, vilket gör att det blir svårare att identifiera den upprepade brottsligheten. Det leder i högre grad till att stalkaren åtalades för något av de mindre allvarliga underbrotten i stället för stalkningsbrottet som kunde generera en längre påföljd. Kontaktförbud²²¹ är en av rättsväsendets mest använda insatser för att förhindra stalkning och det finns viss evidens för att stalkare som har ett kontaktförbud i högre grad åtalas för stalkningsbrottet än något av underbrotten. Det fanns dock inte stöd i översikten för att kontaktförbuden i sig skulle förhindra

stalkning. Utbildning och ökad kunskap om stalkning bidrog till att fler stalkare blev både gripna och åtalade. Det förbättrades ännu mer om utbildningen var återkommande.

De utsattas medverkan var en starkt bidragande faktor till att effektivisera rättsväsendets insatser på olika nivåer. Bemötandet från personal är således viktigt för att bibehålla förtroendet för rättsväsendet, och bidrar till de utsattas medverkan. Faktorer som påverkar förtroendet visade sig vara bland annat vara skuldbeläggande, rättfärdigande av stalkarens handlingar och att hjälpen var beroende av om de varit gifta tidigare. De utsatta upplevde även att rättsväsendet i hög utsträckning krävde mycket av de utsatta i form av ekonomiska utgifter, administrativt arbete och framläggande av bevis, vilket medförde att hjälpen från rättsväsendet upplevdes som svåråtkomlig.

Samverkan som att dela information mellan olika distrikt och myndigheter samt koordinering mellan olika domstolar, motsvarande familjerätt, civilrätt och tingsrätt, var inte alltid effektivt. Till exempel upplevdes riskhantering ibland som motsägelsefull och svårhanterlig för den utsatta, om det utfärdats ett kontaktförbud samtidigt som stalkaren också fick umgängesrätt med barnet.

RESULTAT UTIFRÅN UTÖKAD SÖKNING AV PRIMÄRSTUDIER

För att belysa bristen, och således även behovet av forskning på området, inkluderades primärstudier i rapporten. 13 primärstudier identifierades och inkluderades²²². Fyra kategorier identifieras; förebyggande insatser, kontaktförbud, polisiärt arbete samt samverkan.

218 Brottsbalken, SFS 1962:700, 4 kap. 4b § (SFS 2021:225)

219 BRÅ, 2015; 2021 december (kriminalstatistik)

220 Backes m.fl., 2020

221 Länder har olika system för vilken del i rättskedjan som utfärdar kontaktförbud

222 Baldry m.fl., 2016; Brady m.fl., 2017; Cook-Craig m.fl., 2014; Häkkänen m.fl., 2003; Jerath m.fl., 2020; Logan & Walker, 2009; Messing m.fl., 2017; Ngo, 2019; Potter, 2012; Purcell m.fl., 2009; Simmons m.fl., 2020; Waterman m.fl., 2021; Wilson m.fl., 2021

FÖREBYGGANDE INSATSER²²³

Fyra primärstudier identifierades. De indikerar att det finns viss evidens för att bystanderprogram²²⁴ kan vara effektiva för att öka kunskapen samt förändra attityder till stalkning och således ökar sannolikheten att ingripa i en stalkningssituation. Insatsen med webbaserade informationsidor hade dock inte någon brottsförebyggande effekt.

KONTAKTFÖRBUD²²⁵

Fem primärstudier identifierades. Det finns viss evidens för att effekten av kontaktförbud minskar risk för återfall i stalkning, även om resultaten varierade från ingen effekt till hög effekt. Trots blandade resultat, indikerar majoriteten av studierna att kontaktförbud i stalkningsärenden kan ha en brottsförebyggande effekt på återfall.

POLISIÄRT ARBETE²²⁶

Tre primärstudier identifierades. Det finns viss evidens för att polisiära familjevårdsenheter²²⁷, där utsatta kunde få stöd och hjälp, uppfattades som hjälpsamt av de utsatta och effektivt i att förhindra återfall i stalkning.

SAMVERKAN²²⁸

En primärstudie identifierades, vilken visar lovande resultat gällande samverkan mellan olika myndigheter och organisationer som ingick i utvärdering av ett pilotprojekt som innefattar rättsväsendets olika aktörer, socialtjänsten, hälso- och sjukvården och civilsamhället avseende samverkan om riskhanteringen

av stalkning; MASIP²²⁹. En av de viktigaste komponenterna i denna samverkan var den kontaktperson som utsågs för den utsatta, och som hjälpte den utsatta att navigera i rättsystemet samtidigt som de fick ett bra stöd.

KUNSKAPSLÄGET

Det finns viss evidens för att rättsväsendets strategier och åtgärder, så som utbildning om stalkning till polis och åklagare, utfärdande av kontaktförbud och att förmå de utsatta att medverka i polisutredningen, har en brottsförebyggande effekt på stalkning. Brist på kunskap om stalkning hos yrkesverksamma leder till att stalkare dels inte identifieras, dels inte erbjuds adekvata insatser. När stalkningkomponenten inte tas hänsyn till leder det till lägre brottsförebyggande effekt och ökad utsatthet för de våldsutsatta.

Det finns även viss evidens för att samverkan mellan myndigheter och organisationer kan ha brottsförebyggande effekt på stalkning.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

Det behövs forskning med starkare forskningsdesigner som tillåter att studera kausala effekter samt longitudinella studier för att studera långvariga effekter av det brottsförebyggande arbetet mot stalkning. Mer forskning behövs specifikt om kontaktförbudens olika former och dess effekt på olika utfallsmått. Även forskning om hur andra verksamheter än rättsväsendet hanterar stalkningsärenden behövs.

223 Cook-Craig m.fl., 2014; Potter, 2012; Simmons m.fl., 2020; Waterman m.fl., 2021

224 Program som syftar till att utbilda studenter i att aktivt agera vid kännedom av stalkning. Dessa var: Green Dot, Bringing in the Bystander - High School Curriculum, samt Know Your Power.

225 Baldry m.fl., 2016; Häkkänen m.fl., 2003; Logan & Walker, 2009; Messing m.fl., 2017; Purcell m.fl., 2009

226 Brady m.fl., 2017; Ngo, 2019; Wilson m.fl., 2021

227 Engelsk översättning: Family violence unit

228 Jerath m.fl., 2020

229 Multi-Agency Stalking Intervention Programme

Tema: Hedersrelaterat våld och förtryck

- En översikt som inkluderade 34 primärstudier.
- Översikten utvärderade 30 olika insatser.
- Fler än sex miljoner deltagare.
- Genomförd i USA och Malaysia.
- Bedömd hög kvalitet.
- Den utökade sökningen inkluderade 3 primärstudier.

Hedersvåld är att betrakta som ett allvarligt brott mot mänskliga rättigheter, och ett sätt att hantera våldsutövarna är att lagföra dem. Vad som är brottsligt skiljer sig mellan olika länder utifrån rådande lagstiftning. Till exempel förekommer barnäktenskap som en del av hedersvåldet, men det behöver inte alltid vara heder som motiv till barnäktenskap då det förekommer i en kontext som präglas av fattigdom och låg utbildning bland flickor. Länder som aktivt följer FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna, inklusive kvinnokonventionen och barnkonventionen, verkar för att tydliggöra lagstiftning riktad mot våld och övergrepp. Det finns i dag inget specifikt lagrum för hedersrelaterade brott i Sverige. Brott som begås utifrån ett hedersmotiv regleras i stället utifrån de specifika brott i brottsbalken som associeras med hedersvåld, som till exempel olaga frihetsberövande²³⁰, barnäktenskap²³¹ och förbud mot könsstympning av kvinnor²³². Även om barn- och tvångsäktenskap kan likställas vid en form av människohandel²³³, är inte lagstiftningen

utformad så. Det finns ett förslag att lagstifta om ett specifikt lagrum för brott med heder som motiv, ett så kallat hedersbrott²³⁴. Lagstiftningen syftar inte bara till att förenkla lagföring av dem som begår hedersbrott utan också till att skicka signaler om samhällets ställningstagande gällande hedersbrott. I länder där hederskontexter förekommer finns det inte alltid tydliga lagar mot våldet.

En översikt av hög kvalitet identifierades. Den inkluderade översikten²³⁵ baseras på utvärderingar av program som syftar till att förhindra barnäktenskap och innefattar förebyggande åtgärder i låg- och medelinkomstländer. Resultaten visar att det finns viss evidens för att olika former av transaktioner av tillgångar, särskilt de som sker med villkor kopplade till flickors skolgång, har störst effekt för att förhindra barnäktenskap. Genom att förbättra och stärka flickors egenmakt samt eget kapital i form av till exempel ekonomi, utbildning och livskunskap är det i nuläget den mest lovande vägen för att skjuta på åldern för att ingå äktenskap och senarelägga tid för graviditet. Det går dock inte att klarlägga att samtliga primärstudier som finns i översikten handlar om hedersvåld, så översikten kan ses som en komponent i arbetet med att förhindra barnäktenskap i länder där hedersvåldet förekommer. Översikten har dock låg överförbarhet till Sverige eftersom vi bland annat har såväl skolplikt som möjligheter till försörjningsstöd i Sverige.

RESULTAT UTIFRÅN UTÖKAD SÖKNING AV PRIMÄRSTUDIER

För att belysa bristen på och således även behovet av forskning på området inkluderades primärstudier i rapporten. Endast tre primär-

²³⁰ Brottsbalken, SFS 1962:700, 4 kap. 2 § (SFS 2002:436)

²³¹ Brottsbalken, SFS 1962:700, 4 kap. 10 § (SFS 2020:349)

²³² Brottsbalken, SFS 1962:700 (SFS 1982:316)

²³³ Europaparlamentet och Rådets Direktiv 2011/36/EU, s. 2, punkt 11.

²³⁴ SOU 2020:57

²³⁵ Malhotra & Elnakib, 2021

studier identifierades. Två av primärstudierna studerar effekter av insatser och program²³⁶ riktade mot barn- och tvångsäktenskap. I dessa används inte begreppet heder utan begrepp som sociokulturella sedvänjor, könsbaserade kulturideologier²³⁷ och kulturell praxis²³⁸. Det finns viss evidens för insatser som bidrar till att stärka flickors rättigheter genom tillgång till utbildning, vilket är i linje med översiktens resultat.

Den tredje primärstudien är en svensk studie²³⁹ som baseras på hedersvåldsutsattas erfarenheter av skyddat boende. Det framgår att skyddade boenden kan vara ett bra inledande säkerhetsarrangemang för hedersvåldsutsatta. Dock leder insatsen till upplevelser av att åter kringgärdas av kontroll och isolering. Denna studie är den enda i sitt slag som finns från Sverige om hantering av hedersvåldsutsatta, men det är en mindre studie och resultaten kan inte generaliseras. Däremot kan resultaten vara en ingång till fortsatt forskning.

KUNSKAPSLÄGET

Ett ytterst bristfälligt kunskapsläge framträder kring brottsförebyggande arbete avseende hedersvåld. Översikten som baseras på studier från afrikanska länder visade evidens för att sociala stödprogram och attitydpåverkanprogram motverkar skadliga sedvänjor och bidrar till kvinnors självständighet i låg- och medelinkomstländer²⁴⁰. Resultaten kring sociala stödprogram kan tillvaratas men för att provas i svenska sammanhang måste en anpassning genomföras.

KUNSKAPSLUCKOR OCH FRAMTIDA FORSKNING

För att kunna arbeta evidensbaserat med att förebygga och förhindra hedersvåld behövs mer forskning på insatser på alla nivåer utifrån den socialekologiska modellen, och samspelet mellan dem. Till exempel finns ett behov av att studera den förebyggande effekten för individinriktade insatser som kompletteras med samverkan från flera aktörer, som myndigheter och civilsamhället²⁴¹.

På strukturnivå behövs forskning om det globala förebyggande arbetets effekt för att förändra normer och attityder, samt forskning om lagstiftningens betydelse.

På samhällsnivå behövs forskning om samverkansmetoder och arbetssätt för polis, socialtjänst, skola och civilsamhället. För att aktörer på samhällsnivå ska kunna arbeta brottspreventivt behövs forskning om hedersvåldsutsatta i kombination med till exempel funktionsvariationer, migrantbakgrund och HBTQI-frågor. Det behövs även mer forskning om insatser för hedersvåldsutsatta som utsätts för människohandel, prostitution och sexuell exploatering.

På relationsnivå behövs mer forskning om familjestödsmodeller. Även kvinnors våldsutövande och pojkar och mäns utsatthet i relation till hedersrelaterat våld och förtryck behöver studeras ytterligare.

På individnivå behövs forskning om långvariga effekter för stöd-, skydds- och behandlingsprogram för såväl våldsutövare som våldsutsatta.

236 Muhula m.fl., 2021; Hailu, 2019

237 Hailu, 2019

238 Muhula m.fl., 2021

239 Wikström & Ghazinour, 2010

240 Muhula m.fl., 2021; Hailu, 2019

241 Gill & Van Engeland, 2014

KUNSKAPSLÄGET

Sammanfattning av resultaten

Resultaten i rapporten redovisades utifrån tio olika teman. Nedan finns en sammanfattning av kunskapsläget inom dessa teman.

PRIMÄRPREVENTION

På primärpreventionsnivå finns det viss evidens för att förebyggande program som syftar till att förändra normer, attityder och kunskap om våld i nära relation har en önskad, brottsförebyggande, effekt. Vidare visar metoder som kombinerar insatser som syftar till att stärka kvinnors egenmakt med ekonomiska insatser på lovande resultat, dock bara i vissa socio-demografiska grupper. Likaså rapporterades viss evidens för förebyggande program som specifikt vänder sig till personer med intellektuell funktionsvariation, dock med begränsad generaliserbarhet och tillförlitlighet. Slutligen saknas evidens för att alkoholpolitiska åtgärder bidrar till minskat våld i nära relation.

VÅLD I UNGAS NÄRA RELATION

Det finns viss evidens för att förebyggande program som vänder sig till unga har förmåga att förbättra både kunskaper om, och attityder till, våld i nära relation. Det finns också viss evidens för att sådana program kan öka deltagarnas benägenhet att ingripa om våld i nära relation uppdagas. Däremot saknas evidens för

att dessa program kan åstadkomma en faktisk beteendeförändring eller att de positiva effekterna skulle vara långvariga. Det behövs också mer forskning i relation till fynd som visar att sådana preventionsprogram kan ha en motsatt önskvärd effekt, då dessa program verkade **öka** förekomsten av sexuellt våld i vissa grupper av unga.

PREVENTION VID ARBETSPLATSER

Det finns viss evidens för att arbetsplatsrelaterade preventionsprogram har en positiv inverkan på medarbetare, i termer av en ökad förståelse och kunskap om våldet samt en förbättrad upplevd förmåga att hjälpa både våldsutsatta och våldsutövare att få stöd och hjälp. Det saknas dock forskning som studerat effekten av arbetsplatsrelaterade preventionsprogram på en faktisk minskning av våld i nära relation.

INSATSER FRÅN RÄTTSVÄSENDET

Det finns viss evidens för att rättsväsendets sanktioner i form av att gripa, häkta och döma våldsutövare har reducerande effekt på återfall i nytt våld. Att återta vapenlicenser visade sig ha viss brottspreventiv effekt för de våldsutövare som även hade ett stort våldskapital. Vidare finns det evidens för att kontaktförbud har brottsreducerande effekt i vissa grupper av våldsutövare, om detta även kombineras med andra skyddsåtgärder. Kontaktförbuden medförde även en ökad trygghet hos de utsatta. Däremot saknas det evidens för insatser som

benämns som situationell brottsprevention (till exempel förstärkt skalskydd i bostad eller larmtelefoner med GPS-funktioner), utifrån att det finns för lite forskning på området, även om vissa lovande resultat dock rapporterats. Det saknas även evidens för att obligatorisk polis-anmälan för yrkesverksamma som misstänker utsatthet bland patienter, klienter eller brukare har en brottsreducerande effekt.

BEHANDLINGSINSATSER FÖR VÅLDSUTÖVARE

Det finns evidens för att behandlingsinsatser som baseras på den feministiska analysen av våld i nära relation, den så kallade Duluthmodellen, inte har en brottspreventiv effekt. Däremot finns vetenskapligt stöd för att behandlingsinsatser som utformas enligt Risk-Behov-Mottaglighets (RBM)-modellen är bättre på att minska våld i nära relation jämfört med andra behandlingsinsatser. Befintliga behandlingsinsatser, främst vad gäller Duluth-baserade behandlingsprogram, ges ofta enligt en 'one-size-fits-all-approach', vilket innebär att alla våldsutövande män får samma behandling trots att detta är en heterogen grupp med olika behov och förutsättningar. När behandlingsinsatser skraddarsys utefter våldsutövarens risk, behov, och mottaglighet, det vill säga enligt RBM-modellen²⁴², är insatserna mer effektiva i att förhindra återfall i våld i nära relation. Vikten av att anpassa behandlingsinsatser utifrån den enskilde våldsutövaren är således en av slutsatserna för den praktiska tillämpningen av rapportens resultat. Även behandlingsinsatser som ges i form av parterapi eller som integrerar behandling för våldet med samtida missbruk eller trauman hos våldsutövaren visar på lovande resultat.

SAMVERKAN PÅ SAMHÄLLSNIVÅ

Det finns viss evidens för att en samordnad samverkan, där flera verksamheter och myndigheter involveras, kan medföra att de utsatta erhåller mer stöd och bättre tillgång till olika service från samhällsaktörer, både för sig själva och sina barn. Denna typ av samverkan kan även resultera i att de våldsutsatta blir mer benägna att medverka i sin egen riskhantering, det vill säga att de i högre utsträckning förstår och accepterar de inskränkningar som också kommer med olika typer av skyddsåtgärder. Samordnad samverkan är dock ett förhållnings-sätt och inte en enskild åtgärd. Detta gör att det specifika innehållet i sådan samverkan, vad gäller valet av åtgärder, kan variera stort. Denna variation medför att det saknas entydig evidens för sådan samverkan, då de samverkans-former som jämförts med varandra skiljer sig avsevärt åt vad gäller de åtgärder som använts.

VÅLD I HBTQI-RELATIONER

Det saknas forskning om förebyggande arbete och riskhantering för våld i nära relationer för HBTQI-personer.

KVINNOR SOM VÅLDSUTÖVARE

Det saknas forskning om förebyggande arbete och riskhantering för våld i nära relationer där kvinnor är våldsutövare.

STALKNING

Det finns viss evidens för att rättsväsendets strategier och åtgärder, så som utbildning om stalkning till polis och åklagare, utfärdande av kontaktförbud och att förmå de utsatta till att medverka i polisutredningen, har en brottsförebyggande effekt på stalkning. Det finns även

242 Andrew m.fl., 2011

viss evidens för att samverkan mellan myndigheter och organisationer kan ha brottsförebyggande effekt på stalking.

HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

Det saknas forskning om förebyggande arbete och riskhantering för hedersrelaterat våld och förtryck i kontext som är överförbara till svenska förhållanden.

Diskussion av kunskapsläget

Kunskapsläget kan sammanfattas med att det finns evidens för att vissa former av insatser och program kan minska våld i nära relation, stalking och hedersvåld, men att de vetenskapliga kunskapsluckorna är stora. Nedan följer en diskussion av resultatet inom ramen för de olika preventionsnivåerna.

PRIMÄRPREVENTION²⁴³

Det finns viss evidens för en brottsförebyggande effekt, åtminstone på kort sikt, av preventionsprogram för såväl unga som vuxna. Programmen syftar ofta till att förändra normer och attityder genom att få en ökad kunskap om våld i nära relation med särskilt fokus på mäns våld mot kvinnor. Även så kallade bystander-program har viss evidens för en brottreducerande effekt. Dessa program riktar sig ofta mot unga och unga vuxna vilket gör att skolor och universitet är vanligt före-

kommande arenor för dessa typer av program. Men det finns även viss evidens att det kan fungera om programmen ges vid arbetsplatser. Det saknas dock forskning om dessa olika programs långsiktiga effekt, oavsett var de ges, vilket gör att det behövs mer forskning för att kunna uttala sig om det är en verklig förändring eller om den enbart kvarstår under tiden som insatsen föreligger och kort därefter. Det saknas även evidens för att avgöra vad som faktiskt fungerar för att minska sexuellt våld bland unga²⁴⁴.

Det finns ett flertal utmaningar med befintliga preventionsprogram, vilket ytterligare belyser vikten av att säkerställa att preventionsprogram likt de som beskrivs här implementeras på ett korrekt sätt. Vad gäller MVP, ett preventionsprogram som främst riktar sig till barn i skolålder, så konstaterade Skolverket i sin utvärdering av programmets brottsförebyggande effekter att en bristfällig implementering av programmet i svenska skolor gjorde det svårt att dra några slutsatser om kausala samband²⁴⁵. För att implementeringen av preventionsprogram ska lyckas krävs även att den som utför programmet är engagerad och pedagogiskt skicklig²⁴⁶. Det behövs således även implementeringsforskning och processutvärderingar för att säkerställa att preventionsprogrammen används i enlighet med metodens ursprung.

Vi har inte hittat någon studie i någon av översikterna som inkluderar förebyggande arbete på primärpreventionsnivå när det gäller hedersvåld. Det skulle kunna ingå i befintliga preventionsprogram då många av komponenterna i att förändra normer och attityder är desamma. Utvärderingar av befintliga program borde därför utvärderas även för effekt avseende hedersvåld. Kombinationen med våld i nära

²⁴³ Insatser som syftar till att förebygga våld innan våldet över huvud taget inträffar.

²⁴⁴ Storer, m.fl., 2016; Graham, m.fl., 2021; Wong, m.fl., 2021

²⁴⁵ Skolverket, 2018

²⁴⁶ Storer m.fl., 2015; Wong m.fl., 2021

relation och stalkning är däremot mer vanligt förekommande i olika preventionsprogram som förekommer vid amerikanska universitet, i syfte att förebygga såväl dejtingvåld och sexuellt våld som stalkning.

Det saknas även forskning om preventionsprogram som riktar sig till andra relationer än där mannen är våldsutövaren, samt till olika grupper i samhället som inte tillhör den gällande normen. Det kan göra att insatserna kan leda till svårigheter att identifiera andra våldsutövare, vilket i sin tur kan innebära en risk att insatser med syfte att förhindra upprepat våld inte används. Preventionsprogrammen behöver därför utformas så att de också når minoritetsgrupper, urfolk, kvinnor som våldsutövare och HBTQI-personer, där även personer med olika former av funktionsvariationer bör ingå. Att arbeta förebyggande på primärpreventionsnivå behöver, precis som för behandlingsinsatser för våldsutövare, anpassas till målgruppen.

Andra former av primärprevention kan vara olika former av ekonomiska insatser till kvinnor, som gör att kvinnor inte är beroende av någon annan ekonomiskt. Detta kan leda till mer jämställda förhållanden, och forskning visar att bland jämställda par där det tas gemensamma ekonomiska beslut förekommer det mindre våld än i icke-jämställda relationer²⁴⁷.

Lagstiftningens betydelse är också en form av primärprevention, vars brottsreducerande effekt behöver beforskas mer. Vi har ett antal lagar i Sverige²⁴⁸ som riktar sig mot våld i nära relation, innefattande barn som bevittnar

sådant våld, stalkning och hedersvåld, men det saknas evidens för dess effekt avseende minskat våld.

Även alkoholpolitiska åtgärder, inklusive lagstiftning, behövs det mer forskning om för att kunna se vad som har en faktisk brottsförebyggande effekt avseende våld. Forskning kan med fördel göras utifrån den socialekologiska modellen, det vill säga att undersöka hur faktorer relaterar till varandra mellan flera olika nivåer. Till exempel kan lagstiftning om när och var alkohol får säljas utvärderas i kombination med hur mycket alkohol en person konsumerar och var den alkoholen intas, för att kunna utvärdera om lagen har effekt på minskat våld.

SEKUNDÄRPREVENTION²⁴⁹

I vår rapport har vi funnit ett fåtal översikter som undersökt någon form av sekundärprevention, det vill säga förebyggande program som riktar sig till högriskgrupper för utövande av våld.

I översikterna om våld i ungas relationer framkom det att riktade insatser om sexuellt våld, dejtingvåld och partnervåld för unga högriskpopulationer visade på en ökad nivå av sexuellt våld jämfört med kontrollgrupper²⁵⁰. Översikterna visade på en så kallad bumerang-effekt då individer i högriskgrupper som genomgår brottsförebyggande preventionsprogram upplever en form av skuldbeläggning som skapar en motsatt effekt²⁵¹.

247 Flake, 2005; Gage, 2005; Heise, 2012; Kim & Emery, 2003

248 Bland annat lagen om grovkvinnofridsbränkning, lagen om barnfridsbrott, lagen om olaga förföljelse, lagen om barnäktenskap och lagen om tvångsäktenskap och förbud mot könsstympning

249 Interventioner som syftar till att förhindra våld bland individer som har en förhöjd risk att utsätta någon, eller själva utsätts för, sådant våld.

250 Graham, m.fl., 2021

251 Wong, m.fl., 2021

Vi har inte hittat någon studie i någon av översikterna som inkluderar förebyggande arbete på sekundärnivå när det gäller hedersvåld som kan överföras till en svensk kontext, det vill säga förebyggande program som riktar sig till högriskgrupper för utövande av hedersvåld. Exempel på sådana program skulle kunna vara några av de programmen som syftar till att förhindra barnäktenskap och innefattar förebyggande åtgärder i låg- och medelinkomstländer²⁵². Resultaten visade att genom att förbättra och stärka flickors egenmakt samt eget kapital i form av till exempel ekonomi, utbildning och livskunskap är det i nuläget den mest lovande vägen för att skjuta på åldern för att ingå äktenskap och senare lägga tid för graviditet i länder där hedersvåldet förekommer. Resultaten har dock låg överförbarhet till Sverige eftersom vi bland annat har såväl skolplikt som möjligheter till försörjningsstöd i Sverige.

Det skulle behövas mer forskning kring förebyggande arbete med fokus på sekundärprevention, det vill säga vilka insatser har en brottspreventiv effekt bland personer som också uppvisar riskfaktorer för våld. Ett sätt att studera brottsreducerande effekt utifrån sekundärprevention är att samtidigt studera kombinationer av effekt med riskfaktorer för våld i nära relation, stalkning och hedersvåld. Det är viktigt att studera effekt i olika grupper, särskilt viktigt är det när det finns viss evidens för att förebyggande program kan få motsatt effekt än den önskvärda.

TERTIÄRPREVENTION²⁵³

Det tema i föreliggande rapport som vi med störst säkerhet kan dra slutsatser kring, baserat på mängden och den höga kvaliteten på inkluderade översikter, berör behandlingsinsatser för våldsutövare. För det första saknas det vetenskapligt stöd för att behandlingsinsatser som baseras på den feministiska analysen av våld i nära relation, den så kallade Duluthmodellen, har en brottspreventiv effekt. Däremot finns det vetenskapligt stöd för att behandlingsinsatser som, i stället för att utgå från metafysiska begrepp som makt, kontroll och patriarkala strukturer, fokuserar på det våldsamma beteendet har en brottspreventiv effekt. Således finns evidens för att behandling som utformas enligt Risk-Behov-Mottaglighets (RBM)-modellen är bättre på att minska våld i nära relation jämfört med andra behandlingsinsatser.

Befintliga behandlingsinsatser, främst vad gäller Duluthbaserade behandlingsprogram, ges ofta enligt en 'one-size-fits-all-approach', vilket innebär att alla våldsutövande män får samma behandling, då dessa män betraktas som en grupp som har samma problem och behandlingsbehov. Forskning har dock påvisat att våldsutövare i nära relation är en heterogen grupp med olika behov och förutsättningar²⁵⁴. En översikt av hög kvalitet som innehöll studier med starka forskningsdesigner²⁵⁵ visar på att när behandlingsinsatser skraddarsys utefter samtliga tre delar i RBM-modellen²⁵⁶ minskade våld i nära relation med mellan 65 procent och 79 procent i jämförelse med behandlingsinsatser som inte följde denna modell. Således

²⁵² Malhotra & Elnakib, 2021

²⁵³ Insatser som syftar till att förhindra våld bland våldsutövare eller våldsutsatta.

²⁵⁴ Cantos & O'Leary, 2014; Petersson, 2020; Petersson & Strand, 2020

²⁵⁵ Travers m.fl., 2021

²⁵⁶ Andrew m.fl., 2011

är en viktig slutsats att behandlingsinsatser måste anpassas till den enskilda våldsutövaren för att effektivt kunna förebygga våld i nära relation.

Det finns också lovande resultat vad gäller andra behandlingsformer för våld i nära relation, så som behandling som fokuserar både på våldet och på missbruk eller tidigare trauma hos våldsutövaren, samt, under vissa former, parterapi. Vikten av att anpassa insatser efter den våldsutövande individen stöds också av resultaten som framkommer i temat om kulturellt anpassade program, där insatser som anpassas till en specifik målgrupp minskar risken för avhopp från behandling. Detta är viktigt då avhopp från behandling är en riskfaktor för återfall i våld i nära relation²⁵⁷.

Att anpassa behandlingsinsatser utifrån den enskilde våldsutövaren bör därmed vara en av de viktigaste slutsatserna om praktiska implikationer i denna kartläggning. Denna uppmaning har Kriminalvården redan tagit till sig av i utvecklandet av ett nytt behandlingsprogram, PREDOV (Preventing domestic violence), som ackrediterades under 2020 och därmed ersätter den tidigare, Duluthbaserade, IDAP-modellen²⁵⁸. PREDOV utgår från den enskilde våldsutövarens risk, behov och mottaglighet, och kan användas med såväl dömda våldsutövare inom kriminal- och frivård, som med icke dömda våldsutövare som frivilligt söker behandling inom socialtjänstens eller hälso- och sjukvårdens regi. Här behövs dock fortsatta utvärderingar för att undersöka effekten av PREDOV på längre sikt. Det finns också ett särskilt behov av nationella utvärderingar för behandling som erbjuds icke dömda våldsutövare som söker behandling.

Ett annat tema där det finns ett flertal översikter med hög kvalitet där vi kan dra slutsatser är temat om rättsväsendets insatser på tertiär nivå. Särskilt när det gäller kontaktförbud finns det evidens för att dessa har en brottsreducerande effekt, om de används i kombination med andra insatser eller i olika grupper av våldsutövare. Kontaktförbuden bör därför användas i högre utsträckning där det finns evidens för dess effekt. Det saknas evidens för att en del av rättsväsendets sanktioner, som att återta vapenlicenser, har en brottsreducerande effekt i generell mening. Däremot kan det finnas viss evidens för effekt i olika grupper av våldsutövare, exempelvis har återtagande av vapenlicens en brottspreventiv effekt bland våldsutövare med ett stort våldskapital. Även om många sanktioner styrs av olika lagrum behöver effekten av dem tas hänsyn till när de ska användas som riskhantering för återfall i våld, där till exempel kombinationen av flera insatser som kontaktförbud och larm har en större effekt än insatser var för sig, i vissa populationer. Rättsväsendet använder ett flertal insatser och arbetssätt som till viss del inte är evidensbaserade och saknar evidens. Här behöver rättsväsendets olika verksamheter, som polis, åklagare och domstol, i högre utsträckning använda den vetenskapligt framtagna kunskap som finns på området. De insatser som rättsväsendet förfogar över behöver således, för att vara effektiva, individanpassas för bästa resultat. Där är kriminalvårdens arbete utifrån RBM-modellen²⁵⁹ att betrakta som en förebild för hela rättsväsendet.

Det finns viss evidens att rättsväsendets strategier och åtgärder som utbildning om stalkning till polis och åklagare, utfärdande av kontaktförbud och de utsattas medverkan i polisutredningen, har en brottsförebyggande

257 Se exempel i Waller, 2016

258 Kriminalvården, 2021

259 Andrew m.fl., 2011

effekt på stalkning²⁶⁰. Det finns även viss evidens för att samverkan mellan myndigheter och organisationer kan ha brottsförebyggande effekt på stalkning. Genom att rättsväsendet kan identifiera vilka stalkarna är kan de i högre utsträckning matcha insatserna efter behovet och en brottsreducerande effekt kan uppnås. Det behövs mer forskning inom såväl rättsväsendet som bland andra aktörer kring insatser som har en brottsreducerande effekt avseende stalkning.

Den brottsreducerande effekten av insatser på tertiärnivå bör även studeras i förhållande till ekonomi, såväl nationalekonomiskt för samhällsinsatser som företagsekonomiskt för insatser som görs på arbetsplatser. Forskning visar till exempel att för dem som hade ett kontaktförbud i USA sparade man 30,75 dollar för varje spenderad dollar i minskade kostnader²⁶¹.

När det gäller samverkan mellan myndigheter generellt så saknas evidens för dess brottsreducerande effekt på tertiärnivå. Mycket utifrån att såväl insatser som utfallsmått är olika vilket försvårar jämförelser. Forskning kring program

som CCR²⁶² från USA och MARAC²⁶³ i Storbritannien och Finland som innefattar olika former av samverkan i ärenden avseende våld i nära relation har en god potential att nå framgång, men mer forskning behövs om vad det är i kombinationer av insatser och samverkan som fungerar brottspreventivt. Det behövs även forskning med flera utfallsmått som inbegriper våld i nära relation, stalkning och hedersvåld för att finna evidens för dess brottspreventiva effekt.

260 Backes m.fl., 2020

261 Logan m.fl., 2012

262 Coordinated Community responses to Domestic Violence (CCR): Johnson & Stylianou, 2020

263 Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC): Piispa & Lappinen, 2014; Robbins m.fl., 2014

SAMMANFATTNING AV KUNSKAPSLUCKOR

Kunskapsluckorna har sammanställts utifrån analyserna av de översikter som inkluderats i rapporten, dels med utgångspunkt i de kunskapsluckor som pekas ut i översikterna, dels utifrån vilken forskning som det inte har funnits översikter om.

För att kunna arbeta evidensbaserat med att förebygga och förhindra våldet behövs mer forskning om insatser på alla nivåer i den socialekologiska modellen, och samspelet mellan insatserna. Här kan den socialekologiska modellen, som understryker vikten av att undersöka våldets orsaker på flera nivåer och samspelet dem emellan, stärka forskningen av det brottsförebyggande arbetet.

Särskilt behövs forskning som omfattar olika populationer, som till exempel personer med olika former av funktionsvariationer, minoritetsgrupper, urfolk, HBTQI-personer och kvinnor som våldsutövare.

Det behövs forskning med starkare forskningsdesign med ändamålsenlig metodologi som förmår svara på frågor om olika insatser effekter. Särskilt behövs starkare forskningsdesign av behandlingsinsatser eftersom majoriteten av översikterna inkluderade studier som använt svagare studiedesigner, till exempel för- och eftermätning, som inte har samma möjlighet att fastställa om en eventuell föränd-

ring i våldsutövarens beteende beror på behandlingen eller på andra faktorer, så kallade confounders. Även långsiktig forskning behövs för att möjliggöra uppföljning av insatser funktion och effektivitet under ett längre tidsperspektiv.

Generellt behövs det mer forskning om orsakförklaringar²⁶⁴ för olika insatser, eller kombinationer av insatser, effekt och dess effekt över tid. Vidare behövs det en konsensus över utfallsmått, där fler mått än enbart återfall i våld efterfrågas för att kunna avgöra om och vilken effekt insatser har. Det kan till exempel handla om att undersöka brottsförebyggande insatser effekt på den utsattas livskvalitet. Det behövs även mer implementeringsforskning och processutvärderingar för att säkerställa att insatserna kan användas enligt ursprungsmodellen.

Kunskapsluckorna avseende våld i nära relation, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck presenteras enligt den socialekologiska modellens fyra nivåer.

²⁶⁴ Kausala orsaker

PÅ STRUKTURNIVÅ BEHÖVS

DET FORSKNING OM:

- Den brottsförebyggande effekten av preventionsprogram som syftar till att utmana och förändra normer, attityder och kunskap om våld.
- Den brottsförebyggande effekten av preventionsprogram som bidrar till att öka sannolikheten att ingripa vid kännedom om våld, så kallade 'bystanderprogram' för både barn, unga och vuxna.
- Hur män med olika sociodemografisk bakgrund kan engagera sig i förebyggande arbete och vilken effekt detta har på våldet.
- Förebyggande insatser som innefattar alkoholpolitiska åtgärder i kombination med fler komponenter som till exempel individers alkoholkonsumtion.
- Lagstiftningens betydelse för att förhindra våld.
- Ekonomiska insatser riktade till kvinnor som brottspreventiv metod för våld.
- Normativa föreställningar om maskulinitet och femininitet, och vilken påverkan det har på insatsers utformning.

PÅ SAMHÄLLSNIVÅ BEHÖVS

DET FORSKNING OM:

- Den brottsförebyggande effekten av preventionsprogram på arbetsplatser, vilka syftar till att minska våld i nära relationer.
- Preventionsprogrammets effekt på såväl företagsekonomi, utifrån både produktionsbortfall och ökade kostnader, som nationalekonomiskt.
- Implementering av olika brottsförebyggande insatser.

- Den brottsförebyggande effekten avseende våld för rättsväsendets olika sanktioner och insatser, till exempel kontaktförbud eller situationell brottsprevention, som larm i hemmet, för olika grupper av våldsutövare och våldsutsatta.
- Den brottsförebyggande effekten avseende våld av obligatorisk polisanmälan för yrkesverksamma, till exempel socialsekreterare, psykologer, och skolkuratorer, som kommer i kontakt med individer som är utsatta för, eller utövar, våld.
- Samverkan och samordnande samhällsinsatsers brottsförebyggande effekt avseende våld i olika kontexter, till exempel i storstad, glesbygd och landsbygd.
- Olika insatsers, eller kombinationer av insatsers, brottsförebyggande effekt avseende våld.
- Våldsbrottsförebyggande insatser, metoder och arbetssätt för polis, socialtjänst, skola och civilsamhället där samverkan ingår.
- Praktikers uppfattning om våldsutövare utifrån normativa könsroller och hur det påverkar beslut om riskhantering för våldsutsatta.
- Förebyggande arbete med fokus på våldsutsatthet där multipel utsatthet förekommer, som till exempel hedersvåld, funktionsvariationer, migrantbakgrund, könsidentitet och homo- och bisexualitet, människohandel, prostitution och sexuell exploatering.

PÅ RELATIONSIVÅ BEHÖVS DET FORSKNING OM:

- Den brottsförebyggande effekten av terapi över lag, men även för parrelationer i icke-heteronormativa grupper och minoritetsgrupper.

- Familjestödsmodeller för de familjemedlemmar som är kvar i familjen efter att en familjemedlem lämnat utifrån hedersvåld.
- Kvinnors utövande av hedersrelaterat våld och förtryck samt pojkar och mäns utsatthet för sådant våld.

PÅ INDIVIDNIVÅ BEHOVS DET FORSKNING OM:

- Det behövs särskilt starkare forskningsdesign av behandlingsinsatser, eftersom majoriteten av översikterna inkluderade studier som använt svagare studiedesigner, till exempel för- och eftermätning, som inte har samma möjlighet att fastställa om en eventuell förändring i våldsutövarens beteende beror på behandlingen eller på andra faktorer, så kallade confounders.
- Den brottsförebyggande effekten av integrerade behandlingsformer för våld i nära relation och ett samtida missbruk, där det finns ett behov av mer nyanserade mätningar samt tydligare definitioner av missbruk.
- Den brottsförebyggande effekten av olika former av behandlingsprogram för olika typer av våldsutövare, till exempel generellt våldsamma förövare och familjevåldsförövare, men även specifikt för kvinnor och HBTQI-personer som våldsutövare.

BEHOV AV ÖVERSIKTER

Det finns även ett behov att sammanställa mer forskning i form av översikter. Det saknas översikter om riskhantering för olika minoritetsgrupper, kvinnor som våldsutövare samt stalkning och hedersvåld. Det skulle också särskilt behövas översikter om:

- Den långsiktiga effekten av förebyggande program på våld i nära relation och stalkning som syftar till att förändra normer och attityder bland barn och unga.
- Riskbedömningsmetoders påverkan på val av insatser.
- Metoder för att identifiera våldsutövare och våldsutsatta.
- Hedersvåldsutsattas uppfattning om arbetet med att hantera deras risk.
- Preventionsprogram specifikt anpassade för etniska minoriteter och urfolk.
- Brottsförebyggande effekt avseende våld för insatser i form av skyddsåtgärder med fokus på våldsutsatta.
- Brottsförebyggande effekt avseende våld av hälso- och sjukvårdens förebyggande arbete.

SAMVERKAN MELLAN FORSKNING OCH PRAKTIK

Enligt Istanbulkonventionen behövs forskning för att både kunna implementera och efterleva konventionen. För att detta ska lyckas krävs samverkan mellan forskare och praktiker. Samverkan kan i detta sammanhang tillfredsställa både praktikers behov av mer vetenskaplig kunskap och forskares behov av "best practice". Således behöver yrkesverksamma och forskare i högre utsträckning bedriva forskning och utvärdering tillsammans. Som ett exempel kan nämnas att praktiken vid implementering av brottsförebyggande insatser kan dra nytta av forskares kunskap om tidigare utvärderingar av sådana insatser.

Hinder för denna samverkan är dels byråkrati och administration i form av tillstånd för forskning som kan ta lång tid att få, dels den arbetsbörda som finns inom praktiken som inte möjliggör deltagande i olika former av forskningsprojekt. Förbättrade förutsättningar behövs för en ökad samverkan mellan lärosäten, myndigheter och organisationer som kan underlätta den praktisknära tillämpade forskning.

Praktiken har inte alltid möjlighet att använda den vetenskapligt framtagna kunskapen om en insats när de implementerar insatsen utifrån svårigheter med tillgång till forskning eller samverkan med forskare. Forskning behöver göras tillgänglig för praktiken i högre utsträckning än i dag, eftersom forskning som publiceras i vetenskapliga tidskrifter ofta enbart nås via bibliotek knutna till lärosäten. Det kan leda till att praktiken implementerar insatser från andra länder utan att anpassa insatserna till svenska förhållanden, med sämre resultat än förväntat. Detta är särskilt viktigt utifrån att

majoriteten av de översikter som inkluderats i denna rapport är genomförda i USA. Det innebär att olika förebyggande program och behandlingsprogram med största sannolikhet behöver modifieras för att anpassas till ett specifikt lands kontext innan de implementeras. Samtidigt behöver forskare arbeta med att vara lyhörda för praktikens önskemål om behov av kunskap, i syfte av att kunna bedriva forskning på, för praktiken, adekvata och relevanta frågor.

De insatser som i dag finns för att hantera våld i nära relation bygger på kunskapen om mäns våld mot kvinnor. I de policydokument som utvecklas och implementeras behöver det dock tas i beaktande att även kvinnor kan vara våldsutövare och att män kan vara våldsutsatta, samt att specifika avsnitt dedicerats till HBTQI-relationer. Genom att lyfta att våld i nära relationer förekommer även i andra former av relationer än enbart i heterosexuella kan ett bättre förebyggande arbete och riskhantering erbjudas till fler utsatta.

BEGRÄNSNINGAR I RAPPORTEN

Föreliggande rapport har ett flertal begränsningar som behöver tas hänsyn till vid användning av resultaten. En begränsning i rapporten är att vi har valt att inte studera metoder som fokuserar på att identifiera våldsutövare och våldsutsatta. Det är ett område som kan sägas befinna sig mellan det förebyggande arbetet och riskhantering av våldet. Några av översikterna behandlar både förebyggande arbete och screening för våld. Ur dessa översikter har vi då valt att fokusera på det förebyggande arbetet, men inte på metoder och arbets sätt för att screena eller identifiera våldet i sig. En genomgång av detta skulle dock behöva göras.

Uppdraget att kartlägga området våld i nära relationer, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck är ett omfattande arbete, och har inneburit att vi behövt göra en rad avgränsningar. Med god hjälp och stöd av referensgrupp och personal vid Forte och SBU har avgränsningarna diskuterats. Vi har medvetet avgränsat arbetet till att omfatta förebyggande arbete och insatser med våldsutövare i fokus. Såväl våldets påverkan som metoder, arbets sätt och insatser för att hjälpa och stödja de våldsutsatta och deras barn som bevittnat våldet har därmed inte tagits med i denna rapport. I rapporten hänvisar vi till andra nyligen genomförda utvärderingar och studier som omfattar delar av det som vi avgränsat från. Läsaren kan på så sätt fördjupa sig även inom dessa områden.

Vidare är rapporten begränsad till de sökord och de inkluderingskriterier som valts. Det går att argumentera för att vi kunde ha valt ännu fler sökord och på så sätt funnit fler översikter.

Omfattningen av den sökning som SBU genomfört är dock stor och sannolikheten att vi missat någon studie får anses som relativt låg utifrån de sökord och sökstrategier som använts.

De översikter som identifierats, och de primärstudier vilka dessa baseras på, har till stora delar utförts i Nordamerika, vilket också gör att den kunskap som erhålls bygger på såväl empiri som analyser i denna kontext. Den begränsade mängd forskning från Sverige eller Norden som ingår i materialet i denna rapport föranleder att det finns ett behov av mer nationell och nordisk forskning på detta område.

Slutligen var uppdraget att undersöka just översikter, vilket i det stora hela är en styrka då dessa innehåller en sammanställning av befintlig forskning och således täcker ett större område än enskilda studier. Samtidigt kan detta vara en begränsning då det kan finnas ett flertal primärstudier genomförda på flera olika

områden men där det ännu inte genomförts en översikt. Det kan innebära att det finns ytterligare forskning och kunskap om insatser, arbetssätt och metoder som inte framkommit i denna rapport. Dock ska tilläggas att utifrån områdets omfattning och att denna rapport är en kartläggning som ämnar belysa den kunskap som finns och vilka kunskapsluckor som existerar, är det en bra ingång att genomföra en kartläggning på de översikter som finns. Detta kan hjälpa till att dels identifiera behovet av områden som är i behov av fler översikter, dels initiera ny forskning på områden där forskning är begränsad eller i nuläget saknas.

REFERENSER

Lagar, författningar, föreskrifter, förarbeten, rapporter och uppdrag

Europeiska rådet. (2011). Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210). [EU-konvention]. Hämtad 2022-01-02 från [Full list \(coe.int\)](#)

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF.

Proposition 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott*. Tillgänglig www.Regeringen.se

Regeringsbeslut S2021/05814. *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd*. Socialdepartementet. Hämtad från www.Regeringen.se

Regeringsuppdrag S2021/05814

SafeLives. (2014). Frequently asked questions Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC) [Online-document]. Hämtad 2022-01-02 från [MARAC FAQ:s General FINAL.pdf \(safelives.org.uk\)](#)

SFS 1962:700. *Brottsbalken, BRB*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1977:1160. *Arbetsmiljölagen*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

SFS (1982:316). *Förbud mot könsstympning av kvinnor*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS (1988:688). *Lag om kontaktförbud*. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS (2001:453). *Socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialdepartementet.

SKR – Sveriges Kommuner och Landsting (2007/08:39). (2007). *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* (Rapport 2007/08:39). Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. Hämtad från www.regeringen.se

SKR – Sveriges Kommuner och Landsting (2016/17:10). *En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor* (Rapport 2021-11-7606) Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. Hämtad från www.regeringen.se

SKR – Sveriges Kommuner och Landsting (2017). *Förändringsarbete med våldsutövande män: Strategier för kvalitetsutveckling*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting. ISBN 978-91-7585-594-3

SKR – Sveriges Kommuner och Landsting (2021, december). *Våld i nära relation – stöd för*

dig som chef [Webbsida]. Hämtad 2022-01-03 från [Våld i nära relation – stöd för dig som chef | SKR](#)

Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS). (2014:4). *Våld i nära relationer*. Föreskrifter och allmänna råd (Artikelnr 2014-5-7). Stockholm. Hämtad från [Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer](#)

[Socialstyrelsen \(2021, november\). Socialstyrelsens pågående våldsuppdrag](#) [Webbsida]. Hämtad 20220110 från www.socialstyrelsen.se

UNICEF Sverige (2020). Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter. Stockholm: UNICEF Sverige

Myndigheters arbete

FN-förbundet (2021, november). Frågor och svar om barnnäktenskap. UNA Sweden [Frågeforum]. Hämtad 2022-01-02 från <https://fn.se/flicka/barnakteskap-faq/>

Jämställdhetsmyndigheten. (2020, juni). Våldsförebyggande arbete [Webbsida]. Hämtad 2022-01-02 från jamstalldhetismyndigheten.se

Kriminalvården. (2021, januari). Relationsvåldsprogrammet PREDOV ackrediterat. [Webbsida]. Hämtad från www.kriminalvarden.se

Nationellt centrum för kvinnofrid. (2021, december) [webbsida]. Hämtad 20220110 från www.nck.uu.se

Brottsförebyggande rådet (Brå), (2021, december). Kriminalstatistik 2012 [Webbsida]. Hämtad från www.Bra.se

Rapporter och utvärderingar

Anttila S, Ericson C, Glad J, Fredriksson M, Olofsson H, Smedslund G. (2006). *Utfall och effekter av sociala metoder för kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Australian Bureau of Statistics ABS (2006). Personal Safety Survey Australia 2005.

Baum, K., Catalano, S., Rand, M., & Rose, K. (2009). *Stalking victimization in the United States* (NCJ 224527). Washington, DC: Bureau of Justice Programs, U.S., Department of Justice.

Baianstovu, R.I., Strid, S., Cinthio, H., Särnstedt Gramnaes, E., & Enelo, J.M. (2019). Heder och sambälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och sambällets utmaningar. Örebro universitet.

Brottsförebyggande rådet (Brå). (2006). *Stalking i Sverige. Omfattning och åtgärder* (Rapport 2006:3). Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Hämtad från www.bra.se

Brottsförebyggande rådet (Brå). (2014). *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning* (Rapport 2014:8). Fritzes: Stockholm. Hämtad från www.bra.se

Brottsförebyggande rådet (Brå). (2015). *Olaga förföljelse* (Rapport 2015:2). Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Hämtad från www.bra.se

Brottsförebyggande rådet (Brå). (2021). *Våld i ungas parrelationer* (Rapport 2021:15). Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Hämtad från www.bra.se

- Brottsförebyggande rådet. (2019). *Grov kvinnofridskränkning: Brottsens hantering och utveckling i rättskedjan 1998–2017* (Rapport: 2019:8). Stockholm: Swedish National Council for Crime Prevention. Hämtad från www.bra.se
- Burman, M. (2021). *Våld mot samiska kvinnor: Kartläggning och analys av kunskapsläget och behovet av insatser*. Sametinget 2021-04-30 KU2019/00469/CSM, KU2019/01249/CSM, Dnr. 1.3.8-2019-821.
- European Institute for Gender Equality (EIGE). (2021). *The costs of gender-based violence in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Luxembourg.
- Franzén, A. & Gottzén, L. (2020). *Våldsprevention i Sverige: En forskningsöversikt* (rapport 2020:2). ISBN 978-91-633-4357-5 Stockholms universitet.
- FN-förbundet (2021, november). *Frågor och svar om barnäktenskap*. UNA Sweden [Fråge forum]. Hämtad 2022-01-02 från <https://fn.se/flicka/barnakenskap-faq/>
- Gandimi, M., & Gunnarsson, S. (2019). *UNG 2018 – en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. TRIS, Tjejers rätt i samhället: Uppsala. Hämtad från: www.hedersfortryck.se
- Haquinius, U., Strand, S., de Oquinena, C., & Ekman, L. (2014). *Polisens arbete med riskanalys, stöd och skyddsåtgärder till brottsdrabbade som utsatta för hedersbrott. –En studie av sambandet mellan bedömd risk, vidtagna åtgärder och återupprepad utsatthet hos 96 brottsdrabbade individer i Stockholms län*. Brottsoffermyndigheten, Umeå.
- Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv – om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. Stiftelsen
- Allmänna Barnhuset/Länsstyrelsen Östergötland.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2020). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete 3rd ed*. Göteborgstryckeriet, Göteborg.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021). *Kan arbetsplatsen vara trygg när hemmet inte är det? Hur våld i nära relationer påverkar arbetsförmågan och relationer på arbetsplatsen*. Göteborgstryckeriet, Göteborg.
- Olsson, H & Bergman, A. (2018). *Socialtjänstens arbete med hedersvåld. Resultat från en intervjuundersökning* (Rapport 2018:1). Falun. Länsstyrelsen i Dalarnas Län. Hämtad från www.lansstyrelsen.se
- Piispa, M., & Lappinen, L. (2014) *MARAC moniammatillista apua väkivallan uhrille* [MARAC – multiprofessional help for victims of violence]. Evaluation report. National Institute for Health and Welfare (THL), Discussion Paper 21.
- SafeLives (2014). *Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC)*. Hämtad från <https://safelives.org.uk/sites/default/files/resources/MARAC%20FAQs%20General%20FINAL.pdf>
- SBU (2016). *Våld i ungas nära relationer – förebyggande åtgärder* (SBU Kommentar nr 201606). Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering. Hämtad från www.SBU.se
- SBU (2019). *Insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck* (SBU 2018/545). Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. Hämtad från www.SBU.se
- SBU (2020). *Utvärdering av metoder i hälso- och sjukvården och insatser i socialtjänsten: En metodbok*. Stockholm: Statens beredning för

medicinsk och social utvärdering. [Hämtad 2021-11-23] från <https://www.sbu.se/metodbok>

[Statens beredning för medicinsk och social utvärdering \(SBU\). \(2021:342\). Förstudie – Insatser för våldsutsatta. \(2021/342\). Hämtad från \[www.sbu.se\]\(http://www.sbu.se\)](#)

Skolverket. (2018). *Redovisning av uppdrag att utvärdera det våldsförebyggande programmet Mentors in Violence Prevention* (Rapport 2015:518). Stockholm: Socialdepartementet. Hämtad från www.skolverket.se

Socialstyrelsen (2010). *Behandling av män som utövar våld i nära relation – en utvärdering*. Art nr. 2010-6-34. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2014). *Kartläggning av risk- och skyddsfaktorer och interventioner vid hedersrelaterat våld mot kvinnor*. Art nr. 2014-1-15. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2016). *Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete*. Art nr. 2016-6-59. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2018). *Dödsfallsutredningar 2016–2017*. Art.nr 2018-1-37. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2020a). *Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer*. Art.nr 2020-3-6697. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2020b). *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*. Art.nr 2020-6-6817. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2021). *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer. Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård*. Art nr. 2021-11-7606. Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad från www.socialstyrelsen.se

SOU (2015:55). *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Statens Offentliga Utredningar. Stockholm: Fritzes.

SOU (2018:37). *Ett särskilt hedersbrott – återfallsförebyggande insatser för män som utsätter närstående för våld*. Statens Offentliga Utredningar. Stockholm: elanders Sverige AB.

SOU (2020:57). *Att bryta ett våldsamt beteende*. Statens Offentliga Utredningar. Stockholm: elanders Sverige AB.

Statskontoret. (2021). *Mäns våld mot kvinnor. En analys av myndigheters arbete med den nationella strategin* (Rapport 2021-3). Regeringen, Arbetsmarknadsdepartementet.

Strand, S., Petersson, J., Fröberg, S. & Storey, J. E. (2016). *Polisens arbete med riskbedömning och riskhantering för partnervåldsrelaterad brottslighet: Implementering och utvärdering av införandet av strukturerade riskbedömningar för partnervåldsrelaterad brottslighet som en arbetsmetod vid polismyndigheterna i Västernorrland och Jämtland under perioden 2011–2014*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Sundell, K. & Ogden, O. (2013). Introduktion. I K Sundell (ed), *Att göra effektutvärderingar* (ss. 19–46). Stockholm: Gothia Förlag. ISBN 978-91-7205-838-5

Svalin, K., Mellgren, C., Torstensson Levander, M., & Levander, S. (2014). *Utvärdering av SARA:SV: Uppsalapolisens arbete med riskbedömningar för upprepade brott i nära relationer*. Malmö högskola: Institutionen för kriminologi

UNICEF (2021). *Towards Ending Child Marriage: Global Trends and Profiles of Progress*; <https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/> Hämtad 220105

United Nations Population Fund (UNFPA). (2000). *The State of World Population 2000*. UNFPA. ISBN: 978 92 10604482

Världshälsoorganisationen (WHO). (2010). *Preventing intimate partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence*. Genève: World Health Organization. ISBN 978 92 4 156400 7

Världshälsoorganisationen (WHO). (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*. Genève: World Health Organization. ISBN: 978 92 4 002225 6

Walters, M. L., Chen, J., & Breiding, M. J. (2013). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 findings on victimization by sexual orientation*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

Vetenskapliga publikationer

*Adhia, A., Gelaye, B., Friedman, L. E., Marlow, L. Y., Mercy, J. A., & Williams, M. A. (2019). Workplace interventions for intimate partner violence: A systematic review. *Journal of workplace behavioral health*, 34(3). doi: 10.1080/15555240.2019.1609361

*Akoensi, T. D., Koehler, J. A., Lösel, F., & Humphreys, D. K. (2013). Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: A systematic review of the state of evidence. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 57(10), 1206–1225. doi: 10.1177/0306624X12468110

Ali, P. A., Dhingra, K., & McGarry, J. (2016). A literature review of intimate partner violence and its classifications. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 16–25. DOI: 10.1016/j.avb.2016.06.008

Alvarez, C. P., Davidson, P. M., Fleming, C., & Glass, N. E. (2016). Elements of effective interventions for addressing intimate partner violence in Latina women: A systematic review. *PLoS one*, 11(8). doi: 10.1371/journal.pone.0160518

Andrews, D.A., Bonta, J. & Wormith, S.J (2006). The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime & Delinquency*, 52(1), 7-27. doi: 10.1177/0011128705281756

Andrews, D.A., Bonta, J., & Wormith, S.J. (2011). The risk-need-responsivity (rn-r) model Does Adding the Good Lives Model Contribute to Effective Crime Prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 38 (7), 735-755. doi: 10.1177/0093854811406356

- Andrews, D.A., Bonta, J., & Wormith, S.J. (2017). *The Psychology of criminal conduct* (6th edition). New York: Routledge. ISBN: 9781315677187
- Aplin, R.L. (2018). Honour based abuse: the response by professionals to vulnerable adult investigations. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 10(4), 239-250. doi: <https://doi.org/10.1108/JACPR-09-2017-0320>
- *Arce, R., Arias, E., Novo, M., and Fariña, F. (2020). Are Interventions with Batterers Effective? A Meta-analytical Review. *Psychosocial Intervention*, 29(3), 153 - 164. doi: [10.5093/pi2020a11](https://doi.org/10.5093/pi2020a11)
- Babcock, J., Armenti, N., Cannon, C., Lauve-Moon, K., Buttell, F., Ferreira, R., ... Solano, I., (2016). Domestic Violence Perpetrator Programs: A Proposal for Evidence-Based Standards in the United States. *Partner Abuse*, 7(4), 355-460. doi: [10.1891/1946-6560.7.4.355](https://doi.org/10.1891/1946-6560.7.4.355)
- Babcock, J., Green, C. E., & Robie, C. (2004). Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical Psychology Review*, 23, 1023-1053. doi: [10.1016/j.cpr.2002.07.001](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2002.07.001)
- *Backes, B.L., Fedina, L. & Holmes, J.L. (2020). The Criminal Justice System Response to Intimate Partner Stalking: A Systematic Review of Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Family Violence*, 35, 665-678 (2020). doi: [10.1007/s10896-020-00139-3](https://doi.org/10.1007/s10896-020-00139-3)
- Bates, E. A., & Taylor, J. C. (2019). *Intimate partner violence: New perspectives in research and practice*. Abingdon: Routledge. ISBN: 9781138049000
- Belfrage, H., & Rying, M. (2004). Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990-1999. *Criminal behaviour and mental health : CBMH*, 14(2), 121-133. doi: [10.1002/cbm.577](https://doi.org/10.1002/cbm.577)
- Belfrage, H., & Strand, S. (2009). Validation of the stalking assessment and management checklist (SAM) in law enforcement: A prospective study of 153 cases of stalking in two Swedish police counties. *International Journal of Police Science & Management*, 11(1), 67-76. doi: [10.1350/ijps.2009.11.1.110](https://doi.org/10.1350/ijps.2009.11.1.110)
- Belfrage, H., & Strand, S. (2012). Measuring the outcome of structured spousal violence risk assessments using the B-SAFER: Risk in relation to recidivism and intervention. *Behavioral Sciences and the Law*, 30, 420-430. doi: [10.1002/bsl.2019](https://doi.org/10.1002/bsl.2019)
- Bendlin, M., Sheridan, L., & Johnson, A. (2020). Stalking recidivism: A comparison of operational definitions. *Journal of Interpersonal Violence*. doi: [10.1177/0886260520975857](https://doi.org/10.1177/0886260520975857)
- Bhanbhro, S., Cronin de Chavez, A., & Lusambili, A. (2016). Honour based violence as a global public health problem: A critical review of literature. *International journal of human rights in Healthcare*, 9(3), 198-215. doi: [10.1108/IJHRH-10-2015-0032](https://doi.org/10.1108/IJHRH-10-2015-0032)
- Björktomt, S.B. (2019). Honor-Based Violence in Sweden – Norms of Honor and Chastity. *Journal of Family Violence*, 34, (5), 449-460. doi: [10.1007/s10896-019-00039-1](https://doi.org/10.1007/s10896-019-00039-1)
- Breiding, M. J., Ziembski J. S., & Black, M. C. (2009). Prevalence of rural intimate partner violence in 16 US states, 2005. *Journal of Rural Health*, 25, 240-246. doi: [10.1111/j.1748-0361.2009.00225.x](https://doi.org/10.1111/j.1748-0361.2009.00225.x)
- CADTH – Canadian Agency for Drugs and Technologies in Health. Methods for Development 2011. Hämtad från <https://www.cadth.ca/methods-development>.

- Calton, J. M., Cattaneo, L. B., & Gebhard, K. T. (2016). Barriers to help seeking for lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer survivors of intimate partner violence. *Trauma, Violence, & Abuse*, 17, 585-600. doi: 10.1177/1524838015585318
- Cantos, A. L., & O'Leary, K. D. (2014). One size does not fit all in treatment of intimate partner violence. *Partner Abuse*, 5(2), 204-236. doi: 10.1891/1946-6560.5.2.204
- *Casey, E., Carlson, J., Two Bulls, S., & Yager, A. (2018). Gender Transformative Approaches to Engaging Men in Gender-Based Violence Prevention: A Review and Conceptual Model. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(2), 231-246. doi: 10.1177/1524838016650191
- *Cordier, R., Chung, D., Wilkes-Gillan, S., & Speyer, R. (2021). The Effectiveness of Protection Orders in Reducing Recidivism in Domestic Violence: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, violence & abuse*, 22(4), 804-828. doi: 10.1177/1524838019882361
- Corvo, K., & Johnson, P. (2013). Sharpening Ockham's razor: The role of psychopathology and neuropsychopathology in the perpetration of domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 175-182. doi: 10.1016/j.avb.2012.11.017
- DeKeseredy, W. S., & Rennison, C. M. (2020). Thinking theoretically about male violence against women in rural places: A review of the extant sociological literature and suggestions for future theorizing. *International Journal of Rural Criminology*, 5(2), 163-180.
- Dressing, H., Kuehner, C., & Gass, P. (2005). Lifetime prevalence and impact of stalking in a European population. Epidemiological data from a middle-sized German city. *British Journal of Psychiatry*, 187, 168-172. Doi: 10.1016/S0084-3970(08)70466-3
- Edwards, K. M. (2015). Intimate partner violence and the rural-urban-suburban divide: Myth or reality? A critical review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*. 16(3), 359-373. doi: 10.1177/1524838014557289
- Edwards, K. M., Sylaska, K. M., & Neal, A. M. (2015). Intimate partner violence among sexual minority populations: A critical review of the literature and agenda for future research. *Psychology of Violence*, 5(2), 112-121. doi: 10.1037/a0038656
- Eke, A. W., Hilton, N. Z., Meloy, J. R., Mohandie, K., & Williams, J. (2011). Predictors of recidivism by stalkers: A nine-year follow-up of police contacts. *Behavioral Sciences & the Law*, 29(2), 271-283. doi: 10.1002/bsl.975
- *Emezue, C., Williams, O., & Bloom, T., (2019) Culturally Differentiated Batterer Intervention Programs for Immigrant Male Batterers (IMB): An Integrative Review, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 30:7, 907-930. doi: 10.1080/10926771.2019.1685042
- Falk, D. R., Shepard, M. F., & Elliott, B. A. (2001). Evaluation of a domestic violence assessment protocol used by employee assistance counselors. *Employee Assistance Quarterly*, 17(3), 1-15. doi: 10.1300/J022v17n03_01
- Feder, L., & Wilson, D. (2005). A meta-analytic review of court-man dated batterer intervention programs: Can courts affect abusers' behavior? *Journal of Experimental Criminology*, 1(2), 239-262. doi: 10.1007/S11292-005-1179-0
- Fedina, L., Backes, B. L., Sulley, C., Wood, L., & Busch-Armendariz, N. (2020). Prevalence and sociodemographic factors associated with stalking victimization among college students. *Journal of American College Health*, 68(6), 624-630. doi: 10.1080/07448481.2019.1583664

- *Ferrer-Perez, V. A., & Bosch-Fiol, E. (2018). Batterer Intervention Programs in Spain: An Analysis of Their Effectiveness. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(4), 885–897. doi: 10.1177/0306624X16672455
- Finnie, R. K. C. et al. (2022). Intimate Partner and Sexual Violence Prevention Among Youth: A Community Guide Systematic Review. *American Journal of Preventive Medicine*, 62(1), 45–55. doi: 10.1016/j.amepre.2021.06.021
- Flake, D. F. (2005). Individual, Family, and Community Risk Markers for Domestic Violence in Peru. *Violence Against Women*, 11(3), 353–373. doi: 10.1177/1077801204272129
- Gaffney-Rhys, R. (2010). International law as an instrument to combat child marriage. *The International Journal of Human Rights*, 15, (3), 359–373. doi: 10.1080/13642980903315398
- Gage, A. J. (2005). Women's experience of intimate partner violence in Haiti. *Social Science & Medicine*, 61, 343–364. doi: 10.1016/j.socsci-med.2004.11.078
- Gill, A. (2008). 'Crimes of Honour' and violence against Women in the UK. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 32:2. doi: 10.1080/01924036.2008.9678788
- Gill, A., & Anitha, S. (2009). The illusion of protection? An analysis of forced marriage legislation and policy in the UK. *Journal of Social Welfare & Family Law*, 31, (3), 257–269. doi: 10.1080/09649060903354589
- Gill, A., & Van Engeland, A. (2014). Criminalization or 'multiculturalism without culture'? Comparing British and French approaches to tackling forced marriage. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 36, (3), 241–259. doi: 10.1080/09649069.2014.933587
- Glass, N., Bloom, T., Perrin, N., & Anger, W. K. (2010). A computer-based training intervention for work supervisors to respond to intimate partner violence. *Safety and Health at Work*, 1(2), 167–174. doi: 10.5491/SHAW.2010.1.2.167
- Glass, N., Hanson, G. C., Laharnar, N., Anger, W. K., & Perrin, N. (2016). Interactive training improves workplace climate, knowledge, and support towards domestic violence. *American Journal of Industrial Medicine*, 59(7), 538–548. doi: 10.1002/ajim.22601
- *Graham, L. M., Embry, V., Young, B. R., Macy, R. J., Moracco, K. E., Reyes, H., & Martin, S. L. (2021). Evaluations of Prevention Programs for Sexual, Dating, and Intimate Partner Violence for Boys and Men: A Systematic Review. *Trauma, violence & abuse*, 22(3), 439–465. doi: 10.1177/1524838019851158
- Haggård, U., Freij, I., Danielsson, M., Wenander, D., & Långström, N. (2017). Effectiveness of the IDAP treatment program for male perpetrators of intimate partner violence: A controlled study of criminal recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(7), 1027–1043. doi: 10.1177/0886260515586377
- Hailu, M.F. (2019). Examining the role of Girl Effect in contributing to positive education ideologies for girls in Ethiopia. *Gender and Education*, 31, (8), 986–999. doi: 10.1080/09540253.2018.1440284
- *Heard, E., Mutch, A., & Fitzgerald, L. (2020). Using Applied Theater in Primary, Secondary, and Tertiary Prevention of Intimate Partner Violence: A Systematic Review. *Trauma, violence & abuse*, 21(1), 138–156. doi: 10.1177/1524838017750157
- Heise, L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence against women*, 4(3), 262–290. doi: 10.1177/1077801298004003002

- Heise, L. (2012). Determinants of partner violence in low and middle-income countries: exploring variation in individual and population-level risk. (Ph.D. thesis). London School of Hygiene & Tropical Medicine. doi: 10.17037/PUBS.00682451
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 797–810. doi: 10.1016/j.chiabu.2008.02.004
- Holtzworth-Munroe, A., & Meehan, J. C. (2004). Typologies of men who are maritally violent: Scientific and clinical implications. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(12), 1369–1389. DOI: 10.1177/0886260504269693
- *Hoppe, S.J., Zhang, Y., Hayes, B.E., & Bills, M.A. (2020). Mandatory arrest for domestic violence and repeat offending: A meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*. DOI: 10.1016/j.avb.2020.101430
- Hydén, M. (2015). What social networks do in the aftermath of domestic violence. *British Journal of Criminology*, 55, 1040–1057 DOI:10.1093/bjc/azv099
- Hydén, M., Gadd, D., & Grund, T. (2020). Role of Narrative and Social Networks in Thwarting Violence and Sexual Abuse in Young People's Lives. *British Journal of Social Work* 50, 2172–2190 doi: 10.1093/bjsw/bcz114
- *Jennings, W. G., Okeem, C., Piquero, A. R., Sellers, C. S., Theobald, D., & Farrington, D. P. (2017). Dating and intimate partner violence among young persons ages 15–30: Evidence from a systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 33, 107–125. doi: 10.1016/j.avb.2017.01.007
- *Johnson, L., & Stylianou, A. M. (2020). Coordinated Community Responses to Domestic Violence: A Systematic Review of the Literature. *Trauma, violence & abuse*. doi: 10.1177/1524838020957984
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women. *Journal of Marriage and Family*, 57(2), 283–294. doi: 10.2307/353683
- Johnson, M.P. (2006). Conflict and Control Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003–1018. doi: 10.1177/1077801206293328
- *Karakurt, G., Whiting, K., van Esch, C., Bolen, S. D., & Calabrese, J. R. (2016). Couples Therapy for Intimate Partner Violence: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of marital and family therapy*, 42(4), 567–583. doi: 10.1111/jmft.12178
- *Karakurt, G., Koç, E., Çetinsaya, E. E., Ayluçtarhan, Z., & Bolen, S. (2019). Meta-analysis and systematic review for the treatment of perpetrators of intimate partner violence. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, 105, 220–230. doi: 10.1016/j.neubiorev.2019.08.006
- *Kiani, Z., Simbar, M., Fakari, F. R., Kazemi, S., Ghasemi, V., Azimi, N., Mokhtariyan, T., & Bazzazian, S. (2021). A systematic review: Empowerment interventions to reduce domestic violence? *Aggression and Violent Behavior*, 58. doi: 10.1016/j.avb.2021.101585
- Kim, J.-Y., & Emery, C. (2003). Marital Power, Conflict, Norm Consensus, and Marital Violence in a Nationally Representative Sample of Korean Couples. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(2), 197–219. doi: 10.1177/0886260502238735

- Kimmes, J. G., Mallory, A. B., Spencer, C., Beck, A. R., Cafferky, B., & Stith, S. M. (2019). A Meta-Analysis of Risk Markers for Intimate Partner Violence in Same-Sex relationships. *Trauma, Violence & Abuse*, 20(3), 374-384. DOI: 10.1177/1524838017708784
- Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R., & Kenny, E. D. (2003). Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology*, 71(2), 339-352. doi: 10.1037/0022-006X.71.2.339
- Krishnan, S., Gambhir, S., Luecke, E., & Jagannathan, L. (2016). Impact of a workplace intervention on attitudes and practices related to gender equity in Bengaluru, India. *Global Public Health*, 11(9), 1169-1184. doi: 10.1080/17441692.2016.1156140
- Kropp, P. R., Hart, S. D., & Lyon, D. R. (2006). *Guidelines for stalking assessment and management (SAM): User manual*. Vancouver: Pro-active Resolutions. ISBN: 0973884010, 9780973884012
- Langenderfer-Magruder, L., Whitfield, D. L., Walls, N. E., Kattari, S. K., & Ramos, D. (2016). Experiences of intimate partner violence and subsequent police reporting among lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer adults in Colorado: Comparing rates of cisgender and transgender victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 31, 855-871. doi:10.1177/0886260514556767
- Lanier, C., & Maume, M. O. (2009). Intimate partner violence and social isolation across the rural/urban divide. *Violence Against Women*, 15(11), 1311-1330. doi: 10.1177/1077801209346711
- Lidman, S. and Hong, T. (2018). Collective violence” and honour in Finland: A survey for professionals. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 10 No. 4, pp. 261-271. doi: 10.1108/JACPR-09-2017-0319
- Lindström, P. (2004). Violence against women in Scandinavia: A description and evaluation of two new laws aiming to protect women. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 5(2), 220-235. doi: 10.1080/14043850410010720
- Logan, T., Walker, R., & Hoyt, W. (2012). The economic costs of partner violence and the cost-benefit of civil protective orders. *Journal of Interpersonal Violence*, 27, 1137-1154.
- Logan, T.K., & Walker, R. (2017). Stalking: A Multidimensional Framework for Assessment and Safety Planning. *Trauma, Violence & Abuse*, 18(2), 200-222. doi: 10.1177/1524838015603210
- *Lorenzetti, L., Wells, L., Logie, C.H., & Callaghan, T. (2017). Understanding and preventing domestic violence in the lives of gender and sexually diverse persons. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 26(3), 175-185. doi: 10.3138/cjhs.2016-0007
- *Lund, E. M. (2011). Community-based services and interventions for adults with disabilities who have experienced interpersonal violence: A review of the literature. *Trauma, violence & abuse*, 12(4), 171-182. doi: [10.1177/1524838011416377](https://doi.org/10.1177/1524838011416377)
- MacGregor, J. C.D., Oliver, C. L., MacQuarrie, B. J., & Wathen, N. C. (2021). Intimate Partner Violence and Work: A Scoping Review of Published Research. *Trauma, Violence, & Abuse* 2021, Vol. 22(4) 717-727.
- Mackay, J., Bowen, E., Walker, K., & O'Doherty, L. (2018). Risk factors for female perpetrators of intimate partner violence within criminal justice settings: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 41, 128-146. DOI: 10.1016/j.avb.2018.06.004

- *Malhotra, A., & Elnakib, S. (2021). 20 Years of the Evidence Base on What Works to Prevent Child Marriage: A Systematic Review. *The Journal of adolescent health*, 68(5), 847–862. doi: [10.1016/j.jadohealth.2020.11.017](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.11.017)
- Malsch, M., De Keijsers, J. W., & Debets, S. E. C. (2011). Are stalkers recidivists? Repeated offending by convicted stalkers. *Violence and Victims*, 26(1), 3–15. doi: [10.1891/0886-6708.26.1.3](https://doi.org/10.1891/0886-6708.26.1.3)
- Malsch, M., Groenen, A., De Keijsers, J., & Vervaeke, G. (2009). Dealing with stalking: Police intervention or court decision? *International Review of Victimology*, 16(1), 51–65. doi: [10.1177/026975800901600103](https://doi.org/10.1177/026975800901600103)
- *Marrs Fuchsel, C. L., & Brummett, A. (2020). Intimate Partner Violence Prevention and Intervention Group-Format Programs for Immigrant Latinas: A Systematic Review. *Journal of family violence*, 1–13. doi: [10.1007/s10896-020-00160-6](https://doi.org/10.1007/s10896-020-00160-6)
- Masi DA. (1986). The troubled employee. Employee assistance programs. *Occupational Medicine*, (4):653–665. PMID: 3299805.
- Matos, M., Grangeia, H., Ferreira, C., Azevedo, V., Gonçalves, M., & Sheridan, L. (2019). Stalking victimization in Portugal: Prevalence, characteristics, and impact. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 57, 103–115. doi: [10.1016/j.ijlcrj.2019.03.005](https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2019.03.005)
- *Maxwell, C. D., & Garner, J. H. (2012). The Crime Control Effects of Criminal Sanctions for Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*, 3(4), 469–500. doi: [10.1891/1946-6560.3.4.469](https://doi.org/10.1891/1946-6560.3.4.469)
- McEwan, T. E., & Strand, S. (2013). The role of psychopathology in stalking by adult strangers and acquaintances. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 47(6), 546–555. doi: [10.1177/0004867413479408](https://doi.org/10.1177/0004867413479408)
- Muhula, S.O., Mveyange, A.F., Oti, S.O., Bande, M., Kayiaa, H., Leshore, C., ...& Conradi, H. (2021). The impact of community led alternative rite of passage on eradication of female genital mutilation/cutting in Kajiado County, Kenya: A quasi-experimental study. *PLoS ONE*, 16. doi: [10.1371/journal.pone.0249662](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249662)
- Mullen, P.E., Pathé, M., & Purcell, R. (2009). Stalkers and their victims 2ed. Cambridge University press, UK.
- Navarro, J. N., Jasinski, L. & Wick MS (2014) Working for Change: Empowering Employees and Employers to “Recognize, Respond, and Refer” for Intimate Partner Abuse, *Journal of Workplace Behavioral Health*, 29:3, 224–239, doi: [10.1080/15555240.2014.933704](https://doi.org/10.1080/15555240.2014.933704)
- Nijdam-Jones, A., Rosenfeld, B., Gerbrandij, J., Quick, E., & Galietta, M. (2018). Psychopathology of stalking offenders: Examining the clinical, demographic, and stalking characteristics of a community-based sample. *Criminal Justice and Behavior*, 45(5), 712–731. doi: [10.1177/0093854818760643](https://doi.org/10.1177/0093854818760643)
- *O’Connor, A., Morris, H., Panayiotidis, A., Cooke, V., & Skouteris, H. (2021). Rapid Review of Men’s Behavior Change Programs. *Trauma, violence & abuse*, 22(5), 1068–1085. doi: [10.1177/1524838020906527](https://doi.org/10.1177/1524838020906527)
- *Ogunsiji, O., & Clisdell, E. (2017). Intimate partner violence prevention and reduction: A review of literature. *Health care for women international*, 38(5), 439–462. doi: [10.1080/07399332.2017.1289212](https://doi.org/10.1080/07399332.2017.1289212)
- *Oliffe, J. L., Kelly, M. T., Gonzalez Montaner, G., Seidler, Z. E., Maher, B., & Rice, S. M. (2021). Men building better relationships: A scoping review. *Official journal of Australian Association of Health Promotion Professionals*. doi: [10.1002/hpja.463](https://doi.org/10.1002/hpja.463)

- Olsson, H., & Bergman, A. (2021). From silence to recognition: Swedish social services and the handling of honor-based violence. *European Journal of Social Work*, 6(3), 241–256. doi: 10.1080/13691457.2021.1882395
- Oskarsson, S., & Strand, S. (2021). Police Perceptions of Victims of Intimate Partner Violence in Same-Sex Relationships. Chapter 22. In T. Schackelford (Eds.), *Handbook of Domestic Violence* (p.352–367). Sage Publications Ltd. ISBN: 9781526494863
- Otto, R. K., & Douglas, K. S. (Eds.). (2010). *Handbook of violence risk assessment*. Routledge/Taylor & Francis Group.
- Ouzzani, M., Hossam, H., Fedorowicz, Z., & Elmagarmid, A. (2016). Rayyan – a web and mobile app for systematic reviews. *Systematic Reviews*, 5(210). doi: 10.1186/s13643-016-0384-4
- Peek-Asa, C., Wallis, A., Harland, K., Beyer, K., Dickey, P. & Saftlas, A. (2011). Rural disparity in domestic violence prevalence and access to resources. *Journal of Women's Health*, 20, 1743–1749. doi:10.1089/jwh.2011.2891.
- Pérez-Martínez, V., Marcos-Marcos, J., Cerdán-Torregrosa, A., Briones-Vozmediano, E., Sanz-Barbero, B. ... & Vives-Cases, C. (2021). Positive Masculinities and Gender-Based Violence Educational Interventions Among Young People: A Systematic Review. *Trauma, violence & abuse*, 15 248 380 211 030 242. Advance online publication. doi: 10.1177/15248380211030242
- Petersson, J., & Strand, S. (2017). Recidivism of intimate partner violence among antisocial and family-only perpetrators. *Criminal Justice & Behavior: An International Journal*, 44 (11), 1477–1495. doi: 10.1177/0093854817719916
- Petersson, J. (2020). Identifying risk for recidivism among partner violent men reported to the Swedish police. Doktorsavhandling i hälsovetenskap, Fakulteten för humanvetenskap, Mittuniversitetet. Disputationsdatum 2020-05-15. <http://miun.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1425844&dswid=7459>
- Petersson, J., & Strand, S. (2020). Family-only perpetrators of intimate partner violence: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(2), 367–381. doi: 10.1177/1524838018770410
- Pieper, D., Koensgen, N., Breuing, J., Ge, L., & Wegewitz, U. (2018). How is AMSTAR applied by authors - a call for better reporting. *BMC Medical Research Methodology*, 18(1), 56–56. doi: 10.1186/s12874-018-0520-z
- *Pollack, K. M., Austin, W., & Grisso, J. A. (2010). Employee assistance programs: A workplace resource to address intimate partner violence. *Journal of women's health*, (2002), 19(4), 729–733. doi: 10.1089/jwh.2009.1495
- *Prenzler, T., & Fardell, L. (2017). Situational prevention of domestic violence: A review of security-based programs. *Aggression & Violent Behavior*, 34, 51–58. doi: 10.1016/j.avb.2017.04.003
- Reeves, C., & O'Leary-Kelly, A. M. (2007). The effects and costs of intimate partner violence for work organizations. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(3), 327–344. doi: 10.1177/0886260506295382
- Renzetti, C.M., Follingstad, D. R., & Coker, A. L. (2017). Preventing intimate partner violence: An introduction. I C. M Renzetti, D. R Follingstad, & A. L Coker (red), *Preventing intimate partner violence: Interdisciplinary perspectives* (ss. 1-14). Bristol: Policy Press.

- Robbins, R., McLaughlin, H., Banks, C., Bellamy, C., and Thackray, D. (2014). Domestic Violence and Multi-agency Risk Assessment Conferences (MARACs): A Scoping Review. *The Journal of Adult Protection*, 16(6), pp. 389-398. doi: 10.1108/JAP-03-2014-0012
- Rosenfeld, B., Galietta, M., Foellmi, M., Coupland, S., Turner, Z., Stern, S., ... Ivanoff, A. (2019). Dialectical behavior therapy (DBT) for the treatment of stalking offenders: A randomized controlled study. *Law and Human Behavior*, 43(4), 319-328. doi: 10.1037/lhb0000336
- *Russell, K. N., Voith, L. A., & Lee, H. (2021). Randomized controlled trials evaluating adolescent dating violence prevention programs with an outcome of reduced perpetration and/or victimization: A meta-analysis. *Journal of adolescence*, 87, 6-14. doi: [10.1016/j.adolescence.2020.12.009](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.12.009)
- Sedem, M., & Ferrer-Wreder, L. (2014). Fear of the Loss of Honor: Implications of Honor-Based Violence for the Development of Youth and Their Families. *Child Youth Care Forum*, 44:225-237. doi: 10.1007/s10566-014-9279-5
- Shorey, R. C., Tirone, V., & Stuart, G. L. (2014). Coordinated community responses components for victims of intimate partner violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 363-371. doi: 10.1177/1524838020957984
- *Spencer, C. M., Stith, S. M., & King, E. L. (2020). Preventing Maltreatment at Home: A Meta-Analysis Examining Outcomes from Online Programs. *Research on Social Work Practice*, 31(2), 138-146. doi: 10.1177/1049731520969978
- *Stephens-Lewis, D., Johnson, A., Huntley, A., Gilchrist, E., McMurrin, M., Henderson, J., ... Gilchrist, G. (2021). Interventions to Reduce Intimate Partner Violence Perpetration by Men Who Use Substances: A Systematic Review and Meta-Analysis of Efficacy. *Trauma, violence & abuse*, 22(5), 1262-1278. doi: 10.1177/1524838019882357
- Stieger, S., Burger, C., & Schild, A. (2008). Lifetime prevalence and impact of stalking: Epidemiological data from Eastern Austria. *The European Journal of Psychiatry*, 22(4), 235-241. doi: 10.4321/S0213-61632008000400006
- *Storer, H. L., Casey, E., & Herrenkohl, T. (2016). Efficacy of Bystander Programs to Prevent Dating Abuse Among Youth and Young Adults: A Review of the Literature. *Trauma, violence & abuse*, 17(3), 256-269. doi: 10.1177/1524838015584361
- Storer, H. L., Rodriguez, M., & Franklin, R. (2021). "Leaving Was a Process, Not an Event": The Lived Experience of Dating and Domestic Violence in 140 Characters. *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (11-12). DOI: 10.1177/0886260518816325
- Storey, J. & Strand, S. (2012). The characteristics and violence risk management of women arrested by the police for intimate partner violence. *European Journal of Criminology*, 9(6), 636-651. doi: 10.1177/1477370812453403
- Storey, J. & Strand, S. (2013). Assessing violence risk among female IPV perpetrators: An examination of the B-SAFER. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 22(9), 964-980. doi: 10.1080/10926771.2013.835015
- Storey, J. & Strand, S. (2017). The Influence of Victim Vulnerability and Gender on Police Officers' Assessment of Intimate Partner Violence Risk. *Journal of Family Violence*, 32 (1), 125-134. doi: 10.1007/s10896-016-9905-0

- Strand, S. (2020). Risk Assessment and Management of Stalking in Sweden - The Importance of Fear as a Victim Vulnerability Factor. Chapter 13. In L. Sheridan, & o. Cheng (Eds.), *Psycho-Criminological Approaches to Stalking Behavior: An International Perspective* (p. 269-286). Wiley & Sons, ISBN: 978-1-119-56548-2
- Strand, S., & Petersson, J. (2021). *RISKSAM: En strukturerad arbetsmodell för riskhantering och samverkan i ärenden avseende våld i nära relation och stalking. Manual*. Örebro universitet.
- Strand, S., Selenius, H., Petersson, J., & Storey, J. (2021). Repeated and Systematic Intimate Partner Violence in Rural Areas in Sweden. *International Criminology* 1(3), 220-233. doi: 10.1007/s43576-021-00026-x
- Strand, S., & Storey, J. E. (2019). Intimate partner violence in urban, rural, and remote areas: An investigation of offense severity and risk factors. *Violence Against Women*, 25(2), 188-207. doi: 10.1177/1077801218766611
- Svalin, K., Mellgren, C., Levander, M. T., & Levander, S. (2018). Police employees' violence risk assessments: The predictive validity of the B-SAFER and the significance of protective actions. *International journal of law and psychiatry*, 56, 71-79. doi: 10.1016/j.ijlp.2017.09.001
- *Tait, R & Lenton, S. (2015). Online alcohol interventions, sexual violence and intimate partner violence: A systematic review. *Internet Interventions*. 2: pp. 152-160. doi: 10.1016/j.invent.2015.03.001
- Tolman, R. M., Walsh, T. B., & Nieves, B. (2017). Engaging men and boys in preventing gender-based violence. I C. M Renzetti, D. R Follingstad, & A. L. *Preventing Intimate Partner Violence: Interdisciplinary Perspectives*. Policy Press Scholarship Online. doi: 10.1332/policypress/9781447333050.001.0001
- Tavares, P. (2018). Ending Violence Against Women and Girls - Global and Regional Trends in Women's Legal Protection Against Domestic Violence and Sexual Harassment. 10.13140/RG.2.2.34651.49446.
- *Travers, Á., McDonagh, T., Cunningham, T., Armour, C., & Hansen, M. (2021). The effectiveness of interventions to prevent recidivism in perpetrators of intimate partner violence: A systematic review and meta-analysis. *Clinical psychology review*, 84, 101974. doi: 10.1016/j.cpr.2021.101974
- UNICEF (2021). *Towards Ending Child Marriage: Global Trends and Profiles of Progress*. [https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/ Hämtad 220105](https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/Hämtad%2020105)
- *Vatnar, S., Leer-Salvesen, K., & Bjørkly, S. (2021). Mandatory Reporting of Intimate Partner Violence: A Mixed Methods Systematic Review. *Trauma, violence & abuse*, 22(4), 635-655. doi: 10.1177/1524838019869102
- Wagner, K. C., Yates, D., & Walcott, Q. (2012). Engaging men and women as allies: A workplace curriculum module to challenge gender norms about domestic violence, male bullying and workplace violence and encourage ally behavior. *Work*, 42(1), 107-113. doi: 10.3233/WOR-2012-1334
- Walker, S., & Gill, A. (2019). Women who kill: Examining female homicide through the lens of honour and shame. *Women's Studies International Forum*, 75, [102247]. doi: 10.1016/j.wsif.2019.102247
- *Waller, B. (2016). Broken fixes: A systematic analysis of the effectiveness of modern and postmodern interventions utilized to decrease IPV perpetration among Black males remanded to treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 27, 42-49. doi: 10.1016/j.avb.2016.02.003

Whitaker, D. J., Murphy, C. M., Eckhardt, C. I., Hodges, A. E., & Cowart, M. (2013). Effectiveness of primary prevention efforts for intimate partner violence. *Partner Abuse*, 4(2), 175-195. doi: 10.1891/1946-6560.4.2.175

Wikström, E., & Ghazinour, M. (2010). Swedish experience of sheltered housing and conflicting theories in use with special regards to honour related violence (HRV). *European Journal of Social Work*, 13, (2), 245-259. doi.org/10.1080/13691451003690981

*Wilson, D. B., Feder, L., & Olaghere, A. (2021). Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence: An updated Campbell systematic review. *Campbell Systematic Reviews*. doi.org/10.1002/cl2.1151

*Wilson, I.M., Graham, K. & Taft, A. (2014). Alcohol interventions, alcohol policy and intimate partner violence: A systematic review. *BMC Public Health*, 14, 881. doi: 10.1186/1471-2458-14-881

*Wong, J. S., Bouchard, J., & Lee, C. (2021). The Effectiveness of College Dating Violence Prevention Programs: A Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*. doi: 10.1177/15248380211036058

*Zeoli, A. M., Malinski, R., & Turchan, B. (2016). Risks and Targeted Interventions: Firearms in Intimate Partner Violence. *Epidemiologic reviews*, 38(1), 125-1. doi: 10.1093/epirev/mxv007

BILAGOR

Till rapporten finns det åtta bilagor som finns att tillgå elektroniskt via Fortes hemsida www.forte.se.

Bilaga 1. Metod

Bilaga 2. PICO

Bilaga 3. Kvalitetsgranskning

Bilaga 4. Inkluderade översikter

Bilaga 5. Exkluderade översikter

Bilaga 6. SBU:s sökning Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relation

Bilaga 7. SBU:s sökning Förebyggande arbete och riskhantering vid stalkning

Bilaga 8. SBU:s sökning Förebyggande arbete och riskhantering vid hedersrelaterat våld och förtryck

www.forte.se